

**ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБІНСЬКОГО**

Факультет історії, права і публічного управління

Мельничук Т.А., Ніколіна І. І., Хамська Н. Б.

**Педагогічна практика
студентів-істориків**

Методичний посібник

Підготовки бакалавра

галузі знань 01 Освіта / Педагогіка

спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія)

Вінниця – 2020 рік

УДК 378.147.091.33 – 027.22 (075)

М 48

Рекомендована до друку рішенням Вченої ради інституту історії, права і публічного управління Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, протокол № 5 від 9 січня 2020 р.

Рецензенти:

Акімова О.В., доктор педагогічних наук, професор (Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського)

Романюк І. М., доктор історичних наук, професор (Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського)

Мельничук Т. А., Ніколіна І. І., Хамська Н. Б.

Педагогічна практика студентів-істориків: методичний посібник / Тетяна Анатоліївна Мельничук, Інна Іванівна Ніколіна, Неля Болеславівна Хамська – Вінниця, 2020. – 162 с.

Методичний посібник розроблено на допомогу студентам факультету історії, права та публічного управління Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського денної форми навчання спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія), які здобувають ступінь вищої освіти бакалавра, а також керівникам практик, вчителям закладів загальної середньої освіти, класним керівникам для спрямування, планування та організації успішного проходження практики.

З М І С Т

Передмова.....	5
Розділ I. Програма педагогічної практики.....	6
1.1 Мета і завдання педагогічної практики в середніх закладах освіти.....	7
1.2 Зміст педагогічної практики в середніх закладах освіти.....	10
1.3 Змістовний модуль I. Зміст навчально-виховної діяльності з історії.....	13
1.4 Змістовий модуль II. Зміст діяльності класного керівника.....	20
1.5 Підведення підсумків практики в середніх закладах освіти.....	29
Розділ II. Методичні поради студентам практикантам.....	37
2.1 Зміст навчальної діяльності студента-практиканта.....	37
2.2 Підготовка до уроку.....	38
2.3 Складання плану-конспекту уроку історії.....	43
2.4 Індивідуалізація та диференціація навчання.....	51
2.5 Зміст позакласної роботи з фаху.....	52
2.6 Методика організації та проведення позакласних заходів з історії.....	54
2.7 Зміст дослідної діяльності з історії студента-практиканта.....	67
2.8 Методика проведення аналізу уроку історії.....	67
2.9 Методика вивчення досвіду роботи вчителя.....	73
Розділ III. Виховна діяльність класного керівника.....	76
3.1 Виховна діяльність класного керівника.....	76
3.2 Компетентності та програмні результати практики.....	77
3.3 Зміст виховної діяльності студента-практиканта.....	78
3.4. Етапи та завдання виховної діяльності студента під час практики.....	81
3.5 Планування роботи студента-практиканта на період практики.....	83
3.6 Методика вивчення особистості учня та учнівського колективу.....	85
3.7 Методика вивчення особистості учня.....	86
3.8 Анкета соціоніки, самохарактеристики учнів.....	87
3.9 Вивчення учнівського колективу.....	100
3.10 Схема написання характеристики на учня.....	104
3.11 Основні напрямки виховної роботи класного керівника.....	107
3.12 Методика підготовки і проведення виховних заходів.....	114
3.13 Схема психолого-педагогічного аналізу виховного заходу.....	127
3.14 Захист студентами педагогічної практики.....	131
Додатки.....	143
Література.....	158

Розробники:

Мельничук Т. А. – кандидат історичних наук, доцент кафедри історії та культури України Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

Ніколіна І. І. – кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

Хамська Н. Б. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та професійної освіти Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

Передмова

Педагогічна практика з історії є невід'ємною частиною загального блоку фахової професійної підготовки бакалаврів, що отримують кваліфікацію «Вчитель історії», і спрямована на формування у студентів комплексу знань, умінь і навичок, необхідних для здійснення їх навчально-виховної роботи у середніх закладах освіти.

За час педагогічної практики студент має застосовувати набуті теоретичні знання з курсів педагогіки, психології, історії та методики її викладання. Рационально поєднувати традиційні й інноваційні методи і прийоми роботи, аналізувати й узагальнювати досвід, накопичений методистами і вчителями історії середніх закладів освіти.

В основу програми педагогічної практики для студентів-бакалаврів факультету історії, етнології і права покладено новий підхід до її організації, формування завдань та оцінки результатів.

Поряд з підвищенням ролі практики у закріпленні та поглибленні набутих студентами знань, програма стимулюватиме творчу активність майбутніх вчителів, орієнтуватиме їх на оволодіння новітніми методами і прийомами навчання та виховної роботи. Крім того, вона дасть змогу враховувати індивідуальні можливості і здібності студентів, сприятиме більш ґрунтовному та об'єктивному оцінюванню результатів практики. Слід підкреслити практичну значимість розроблених завдань, оскільки вони сприяють підвищенню ефективності організації роботи студентів у кредитно-модульній системі навчання на етапі педагогічної практики, дозволяють активізувати їхню наукову діяльність у межах проблемних груп.

Розділ І

Програма педагогічної практики

Програма педагогічної практики в середніх закладах освіти складена відповідно до Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 08.04.1993р. № 93, навчального плану, освітньо-професійної програми підготовки фахівців, затвердженої Міністерством освіти і науки України.

Під час практик студенти повинні оволодіти сучасними методами, формами організації в галузі їх майбутньої професійної діяльності, формувати у них, на базі одержаних у вищому навчальному закладі знань, професійних умінь і навичок для прийняття самостійних рішень під час виконання певних професійних завдань, виховання потреби систематично підвищувати рівень своїх знань та творчо їх застосовувати в практичній діяльності.

Педагогічна практика в середніх закладах освіти для фахівців ОКР «бакалавр» є черговим етапом професійної підготовки майбутніх учителів. Вона відбувається у другому семестрі впродовж 6 тижнів і характеризується високим рівнем самостійності й відповідальності студентів, збільшенням обсягу та поглибленням складності змісту освіти, використанням сучасних педагогічних технологій і нових інформаційних засобів навчання. Упродовж практики студенти оволодівають системою навчальної діяльності учителя історії, а також набувають професійних компетентностей класного керівника. На практику виділяється 6 кредитів ЄКТС, 180 годин. Форма контролю – залік.

Проходить педагогічна практика переважно в 5 – 9 класах середніх закладів освіти м. Вінниці і Вінницької області на підставі угоди (укладається щорічно) з Департаментом освіти і науки Вінницької обласної державної адміністрації.

Роботу студентів під час педагогічної практики в середніх закладах освіти можна згрупувати у 2 змістові модулі: ЗМ-I навчально-виховна діяльність вчителя історії, ЗМ-II – діяльність класного керівника.

1. Мета, завдання, компетентності та програмні результати навчання

1.1. Метою педагогічної практики в середніх закладах освіти є забезпечення зв'язку між науково-теоретичного та практичною підготовкою студентів, отримання студентами початкового досвіду педагогічної діяльності, формування у них творчого дослідницького підходу до роботи педагога

1.2. Завдання педагогічної практики з історії зумовлені особливостями професійної підготовки майбутніх учителів, серед яких визначальними є:

- надати можливість використання отриманих у вищому навчальному закладі знань, професійних умінь та навичок для розв'язання конкретних навчальних і виховних завдань;
- сформувати у студентів психологічну готовність до роботи у школі;
- ознайомити студентів зі змістом шкільних курсів з історії та дисциплін суспільнознавчого циклу, а також позакласних заходів, сприяти оволодінню ними сучасними методами й формами педагогічної діяльності, інноваційними технологіями навчання;
- виховати у студентів потребу в безперервній педагогічній самоосвіті; забезпечення умов для професійної адаптації студентів, залучення практикантів до активної діяльності в учнівських колективах;
- закріплення і поглиблення знань з психолого-педагогічних фахових дисциплін, оволодіння методами та прийомами застосування цих знань при розв'язанні педагогічних завдань і організації навчально-виховного процесу;
- формування професійних вмінь щодо проведення уроків різних типів, впровадження у навчальний процес інноваційних освітніх технологій;
- проведення виховної роботи з фаху; формування творчого, дослідницького підходу до організації педагогічної діяльності;
- набуття навичок проведення наукових досліджень в області педагогічних наук з використанням сучасних методик, вмінь здійснювати самоконтроль та об'єктивний самоаналіз власної педагогічної діяльності, роботи вчителів-предметників та колег-практикантів;
- вироблення у студентів навичок самостійної підготовки та проведення уроків різних типів, проведення різноманітних форм навчально-виховної роботи;
- почуття особистої відповідальності за їх якість та ефективність;

- виховання у студентів любові до професії вчителя, прагнення до постійного професійного зростання;
- розвиток особистісних якостей, які є передумовою формування педагогічної майстерності, індивідуального стилю професійної діяльності майбутніх фахівців;
- оволодіння майбутніх педагогів формами, засобами, традиційними й інноваційними технологіями навчально-виховної роботи в різних типах загальноосвітніх навчальних закладів; застосування у практичній педагогічній діяльності знань з теорії педагогіки, психології, історії та методики її викладання;
- усвідомлення студентами значущості цих знань, виховання потреби постійного вдосконалення професійних умінь та педагогічної майстерності; розвиток творчої ініціативи, реалізація особистісного потенціалу кожного студента;
- розвиток дослідницьких умінь у безпосередній професійній діяльності.

1.3. Компетентності

1.3.1. Загальні компетентності

- - здатність самостійно шукати, аналізувати та відбирати необхідну інформацію;
- - здатність презентувати результати своєї діяльності, вести дискусію тощо;
- - здатність діяти відповідно до суспільних норм і правил поведінки у навколишньому середовищі, володіти етикою громадських відносин;
- - здатність самостійно працювати у групі, досягати порозуміння та налагоджувати співпрацю, використовуючи власний і чужий, зокрема взятий з історії досвід;
- - здатність бути активним і відповідальним членом громадянського суспільства, що знає права людини і вміє їх захищати;
- - здатність ухвалювати зважені рішення спрямовані на розвиток місцевої громади і суспільства, використовуючи знання з історії та інших спеціальних дисциплін⁴

- - здатність використовувати джерела інформації для власного розвитку, професійного самовдосконалення.

- *1.3.2. Фахові компетентності*
- – виявлення знань та розуміння наукових основ певної тематичної області, методології дослідження історичного процесу у національному, європейському та світовому контекстах;
- – знання законів наукового, соціального і професійного мислення, володіння комплексним, інтеграційним, історичним, динамічним, ситуаційним, системним підходами до наукового аналізу, здатність практично послуговуватись методами історичного дослідження;
- – прагнення саморозвитку та самовдосконалення у науково-педагогічній діяльності, обізнаність у власних силах, здатність до рефлексії та самоаналізу, конкурентоспроможність;
 - здатність до перетворювальної навчальної та дослідницької діяльності на основі прогнозування, планування, конструювання і моделювання явищ, процесів, систем;
- - уміння розробляти проекти та управляти якістю виконуваної роботи;
- – спроможність використовувати міждисциплінарні підходи для проведення порівняльних досліджень і узагальнень щодо природи етнонаціональних і державотворчих процесів, наявності спільного та відмінного у світовій історії;
- – вміння формулювати оцінки і версії історичних подій відповідно до загальнолюдських цінностей певного часу та певної групи людей;
- – вміння визначати та застосовувати теоретичні поняття, положення, концепції для аналізу й пояснень історичних фактів, явищ, процесів, використовувати комплекс наукових дефініцій для вирішення науково-практичних завдань;

- – здатність до світоглядного самовизначення, усвідомленого ставлення до історичної пам'яті як частини культурного капіталу, формування на її основі соціально-моральної позиції особистості;
- - уміння знаходити переконливі історичні приклади вирішення конфліктів.

1.2. Зміст педагогічної практики в середніх закладах освіти

Характерною особливістю цієї практики є те, що вона проводиться в умовах, які максимально наближені до реальних умов майбутньої професійної діяльності.

Зміст педагогічної практики:

- вивчення системи роботи вчителя історії, роботи класного керівника;
- аналіз тем і розділів навчальних програм, підручників та тематичне і поурочне планування навчальної роботи на період практики;
- відвідування і аналіз уроків та позакласних занять учителів зі спеціальності;
- підготовка до уроків та їх проведення (написання конспектів, підготовка необхідних приладів та матеріалів);
- планування та проведення позакласної роботи з навчальних предметів;
- допомога школі в обладнанні навчальних кабінетів та поповненні їх дидактичними матеріалами.

У галузі виховної роботи студент повинен ознайомитись із системою роботи класного керівника, з колективом учнів (старших класів) і вивчити методикою її планування. Вести спостереження, оволодіваючи уміннями і навичками підготовки до проведення різноманітних виховних заходів (класні збори, бесіди на морально-етичні теми, диспути, конференції, вечори, зустрічі, профорієнтаційна робота, культпоходи і т. ін.). Оволодівати методикою вивчення окремих учнів, збирання відповідної психолого-педагогічної інформації про учня і колектив класу. Систематично працювати в ролі помічника класного керівника, поступово переходячи до виконання обов'язків класного керівника.

Перед початком педагогічної практики в середніх закладах освіти деканат факультету спільно з викладачами кафедр, які керують педагогічною практикою, проводять настановну конференцію, на якій студентам роз'яснюється зміст і порядок проходження практики. Наголошується на необхідності суворого виконання студентами-практикантами прийнятих на базі практики правил охорони праці та безпеки життєдіяльності, проводиться вступний інструктаж.

Перший тиждень практики відводиться для вивчення організації освітнього процесу в школі.

У перший день керівники практики здійснюють загальне ознайомлення студентів із школою, представляють практикантів директору і його заступникам з навчальної роботи середнього загальноосвітнього закладу, визначають, у яких класах та у кого з вчителів буде практикуватись кожний студент зокрема. Цього ж дня студенти вивчають розклад уроків та розклад дзвінків. Здійснюють перше знайомство з класом, беруть список учнів (для того, щоб до кінця тижня вивчити прізвища і знати кожного школяра); складають план роботи на весь період практики. Проводиться *інструктаж* з дотримання правил внутрішнього розпорядку та техніки безпеки (на конкретному місці праці).

Упродовж першого тижня студентам необхідно:

- вивчити діючий у школі навчальний план і навчальні програми з предметів своєї спеціальності, здійснити аналіз тем та розділів шкільної програми на період практики; вивчити тематичне і поурочне планування вчителів;
- відвідати у закріпленому класі уроки вчителів-предметників;
- спільно з керівником практики брати участь в обговоренні відвіданих уроків; ознайомитись з планом виховної роботи;
- вивчити матеріально-технічну базу, дидактичну оснащеність кабінету історії;
- дізнатись, над якою навчально-методичною проблемою працює загальноосвітній заклад, вчитель історії.

На кінець першого тижня разом з керівником групи практикантів кожен студент складає індивідуальний план роботи на весь період практики і подає його груповому керівнику на затвердження.

Упродовж наступних тижнів студенти працюють відповідно до затвердженого індивідуального плану.

Упродовж 2 – 6-го тижнів практики студенти, зазвичай самостійно, а також під керівництвом учителів-предметників та групового керівника здійснюють наступну роботу:

- проводять навчальну і позакласну роботу з предмета (відвідування та аналіз навчальних занять, факультативних і позакласних занять учителів, психолого-педагогічний та методичний аналіз навчальних програм і навчально-методичної літератури; підбір та виготовлення дидактичних матеріалів);
- проводять систему уроків і факультативних занять з учнями з урахуванням сучасних досягнень фундаментальних і психолого-педагогічних наук (не менше 15 уроків), забезпечуючи високий теоретичний та методичний рівень, розвиток пізнавальної активності і творчих здібностей учнів, міцне і глибоке засвоєння знань та застосування їх на практиці;
- організовують позакласну роботу з предмета (заняття гуртка, конференції, олімпіади, тематичні вечори, тижні, декади тощо);
- здійснюють психолого-педагогічне вивчення учнів і колективу з використанням сучасних експериментальних психолого-педагогічних методів, складають психолого-педагогічну характеристику учнівського колективу;
- виконують функції класного керівника;
- беруть участь у педагогічних радах, методичних засіданнях вчителів та класних керівників;
- виконують індивідуальне творче завдання, зміст якого уточнюється керівником практики.

Студент-практикант самостійно складає плани своїх уроків і після обов'язкового затвердження їх учителем проводить уроки за розкладом у закріпленому за ним класі. За дорученням учителя в окремі дні він дає уроки не лише в своєму, а й в інших класах (за розкладом), наближаючись в такий спосіб до умов роботи шкільного вчителя, який проводить не один, а декілька уроків на день.

У період виробничої практики студенти працюють на робочому місці класного керівника, беруть участь у нарадах класних керівників, педагогічних радах школи, засіданнях методичних об'єднань чи кафедр. Виховна робота студента передбачає глибоке проникнення в систему роботи класного керівника, колективу учнів класу, враховуючи при цьому їхні вікові й індивідуальні особливості.

Студентами-практикантами проводиться робота з батьками учнів з метою закріплення зв'язків сім'ї та школи, підвищення відповідальності сім'ї

за виховання дітей. Студенти виступають на класних батьківських зборах, беруть участь у проведенні батьківських конференцій, у пропаганді наукових, психолого-педагогічних знань серед населення.

Студенти у період практики беруть активну участь у методичній і дослідницькій роботі, систематично аналізують свою практичну діяльність і досвід навчально-виховної роботи вчителів; беруть участь у проблемних семінарах, що проводяться керівниками практики; збирають матеріал по темі ІНДЗ; готують звітну документацію і методичні матеріали для кабінетів; беруть участь у проведенні конференції за підсумками практики.

Заключний етап (підсумки практики).

Результати педагогічної практики підводяться на педраді відповідного середнього загальноосвітнього закладу, а також на підсумковій конференції на факультеті, де дається оцінка з точки зору досягнення цілей, які були поставлені на настановній конференції.

При підведенні підсумків педагогічної практики доцільно відзначити основні досягнення роботи студентів, загальний рівень їх підготовки, а потім вказати на типові недоліки в оформленні звітної документації студентів, в організації і проведенні ними навчально-виховного процесу на уроках, у позакласній роботі і в організації виховної роботи з учнями.

Розділ 1

Зміст навчально-виховної діяльності з історії

Головною *метою* педагогічної практики в середніх закладах освіти є формування вмінь і навичок проведення навчальної та позакласної роботи за спеціальністю у колективі учнів 5 – 9 класів.

Студент-практикант повинен виконати такі *завдання*:

- на основі вивчення колективу учнів, методичних особливостей роботи вчителя історії планувати й проводити уроки і позакласні заходи з предмету;
- скласти індивідуальний план студента-практиканта за тижнями на весь період педпрактики, ретельно та вчасно виконувати заплановану роботу, вести щоденник, у якому фіксувати результати спостережень уроків учителів, студентів-практикантів, результати власної діяльності;
- вчасно складати модульні контролі;
- виконати всі завдання, визначені керівником практики від кафедр;
- вчасно здати звітну документацію з педагогічної практики.

**План організації та проведення педагогічної практики в середніх
закладах освіти (за розділом 1)**

№	Зміст
1.	Настановна конференція. Ознайомлення із завданнями та змістом педагогічної практики. Обговорення змісту й організаційного плану роботи. Проведення вступного інструктажу з техніки безпеки.
2.	Розподіл практикантів на робочі групи. Ознайомлення з методикою майбутньої роботи, порядком ведення щоденників педагогічної практики, спостережень.
3.	<p>Зміст навчальної роботи</p> <p><i>1. Ознайомитися:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - з системою навчально-виховної, позакласної та позашкільної роботи середньої ланки загальноосвітньої школи в цілому, з порядком ведення шкільної документації (бесіди з адміністрацією школи, вчителями історії, класними керівниками); - зі специфікою методики роботи вчителів певного класу (з розкладом навчальних занять, кабінетом історії, його обладнанням, оформленням); - зі специфікою позакласної роботи вчителя історії; - зі змістом роботи методичних об'єднань учителів природничого циклу; з навчальними програмами, календарними, тематичними та поурочними планами роботи вчителя історії; - з особовими справами учнів, класним журналом й особливостями його ведення. <p><i>2. Вивчити:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - досвід роботи вчителя історії; <p><i>3. Формувати навички й уміння майбутньої педагогічної діяльності:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - планування навчально-виховного процесу та проведення уроків історії; - відвідування та наступний аналіз уроків і позакласних заходів з історії; - підготовка й проведення 15 різнотипних уроків історії в 5 - 9 класах у присутності вчителя історії; - самостійна підготовка і проведення 3-4 залікових уроків різних типів у присутності методиста; - підготовка дидактичного матеріалу, наочних посібників та допомога вчителю в обладнанні кабінету історії; - відвідування й аналіз уроків учителів-предметників та студентів-практикантів; - проведення психолого-педагогічних спостережень; - проведення індивідуальних бесід з учнями, додаткових занять із

	<p>невстигаючими учнями;</p> <ul style="list-style-type: none"> - участь у батьківських зборах; - участь у роботі методичних об'єднань учителів історії, семінарах, засіданнях педагогічної ради школи, в підсумковій конференції з педпрактики. <p><i>Зміст позакласної роботи:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - вивчення системи роботи вчителя історії, спрямованої на формування в учнів стійкого інтересу до предмету; - оволодіння вміннями виховання учнів на уроці засобами історії; - опанування знаннями та вміннями з питань підготовки та проведення позакласної роботи з історії, тематичних вечорів, бесід, КВК, вікторин, конференцій, диспутів, екскурсій, випуск стіннівок тощо.
4.	Складання модульного контролю.
5.	Виконання індивідуальних завдань з метою надбання студентами умінь та навичок самостійного розв'язування наукових завдань.
6.	Перевірка щоденників педагогічної практики та напрацьованих матеріалів.
7.	Підсумкова науково-практична конференція.

Теми індивідуальних навчально-дослідних завдань

1. Технологія уроку історії в контексті компетентнісного підходу
2. Методика проведення практичних занять з історії в 5 - 9класах.
3. Реклама як історичне джерело та засіб формування історичної компетентності учнів.
4. Методи і прийоми здійснення міжпредметних зв'язків на уроках історії.
5. Організація та методика проведення самостійної роботи учнів з підручником.
6. Методичні підходи реалізації проблемного навчання історії.
7. Методика використання дидактичних ігор у процесі навчання історії.
8. Методика використання програмно-педагогічних засобів у навчанні історії.
9. Методика використання комп'ютерних технологій у навчанні історії.
10. Використання принципу історизму у навчанні учнів історії.
11. Реалізація міжпредметних зв'язків в процесі вивчення історії.
12. Використання проектної діяльності учнів з історії (на прикладі конкретної теми).
13. Семінарські заняття у викладанні історії.
14. Особливості викладання курсу всесвітньої історії.

15. Створення проблемних ситуацій на уроках історії.
16. Зміст, форми і методи проведення факультативних занять з історії.
17. Використання лекції при викладанні історії.
18. Завдання творчого характеру на уроках з історії.
19. Тематичне оцінювання знань учнів.
20. Особливості викладання історії України у 5 - 9 класах.
21. Методика роботи з обдарованими дітьми.
22. Творчо-пошуковий метод у викладанні історії.
23. Засоби формування предметних вмінь у викладанні історії.
24. Евристична бесіда у викладанні історії.
25. Формування історичного мислення на уроках історії.
26. Технологія уроку історії в контексті компетентнісного підходу
27. Методика проведення практичних занять з історії в 5 - 9 класах.
28. Реклама як історичне джерело та засіб формування історичної компетентності учнів.
29. Методи і прийоми здійснення міжпредметних зв'язків на уроках історії.
30. Організація та методика проведення самостійної роботи учнів з підручником.
31. Методичні підходи реалізації проблемного навчання історії.
32. Методика використання дидактичних ігор у процесі навчання історії.
33. Методика використання програмно-педагогічних засобів у навчанні історії.
34. Методика використання комп'ютерних технологій у навчанні історії.
35. Використання принципу історизму у навчанні учнів історії.
36. Реалізація міжпредметних зв'язків в процесі вивчення історії.
37. Використання проектної діяльності учнів з історії (на прикладі конкретної теми).
38. Візуальні джерела при вивченні історії у школі
39. Особливості викладання курсу всесвітньої історії.
40. Створення проблемних ситуацій на уроках історії.
41. Зміст, форми і методи проведення факультативних занять з історії.
42. Використання лекції при викладанні історії.
43. Завдання творчого характеру на уроках з історії.
44. Тематичне оцінювання знань учнів.
45. Особливості викладання історії України у старших класах.
46. Методика роботи з обдарованими дітьми.
47. Творчо-пошуковий метод у викладанні історії.
48. Засоби формування предметних вмінь у викладанні історії.
49. Евристична бесіда у викладанні історії.

50.Формування історичного мислення на уроках історії.

Рекомендована література за змістовим модулем I

Основна

1. Баранков О. Г. Шкільний курс історії та методика його викладання: Навчально-методичний посібник. / О. Баранков О. Желіба. – Ніжин, 2002. – 132 с.
2. Дубінський В. А. Методика викладання історії в школі: навчально-методичний посібник для організації самостійної роботи студентів історичного факультету/ В. Дубінський. – Кам'янець-Подільський, 2005. – 82 с.
3. Історія. Правознавство: методичні рекомендації МОН Укаїни щодо організації навчального процесу в 2017 – 2018 навчальному році; оновлені на компетентнісній основі навчальні програми для 5-9 класів ЗНЗ; методичні коментар провідних науковців щодо впровадження ідей Нової української школи. – К.: УОВЦ «Оріон», 2017. – 128 с.
4. Історична освіта і сучасність. Як викладати історію школярам і студентам / За ред.. Б. Кубіс. – Київ, 2007.
5. Курилів В. Методика викладання історії. Курс підвищення кваліфікації вчителя історії / В. Курилів. – Харків-Торонто. : Ранок, 2008. – 256 с.
6. Левітас Л. С. Методика викладання історії: посібник учителя. / Л. Левітас, О. Салата. – Х. : Вид.група «Основа», 2006. – 96 с.
7. Пометун О.В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання./О. Пометун , Л. Пироженко – Київ, 2004. – 143 с.
8. Пометун О. В. Методика навчання історії в школі. / О.Пометун, Г. Фрейман. – К.: Генеза., 2005. – 328 с.
9. Сиротинко Г.О. Сучасний урок: інтерактивні технології навчання./ Г. Сиротинко. – Харків. – 2003. – 165 с.

Додаткова:

1. Бабанов К.О. Інноваційні системи, технології та моделі навчання історії в школі / К. Бабанов – Запоріжжя, 2000.
2. Барладін О., Доценко Л., Ісаєв Д. Історичний атлас у комп'ютерному класі. Перше покоління електронних історичних атласів // Історія в школах України. – 2005. - № 1.
3. Болонський процес: нормативно-правові документи. – К., 2004.

4. Бутенко В.І. Проблемність у навчанні історії в середньоосвітніх навчальних закладах // Методичний вісник історичного факультету ХНУ. – 2003.
5. Бутенко В.І. Творчо-пошукова діяльність учнів у процесі вивчення історії // Методичний вісник історичного факультету ХНУ. – 2002. - № 1.
6. Вагин А.А. Методика обучения истории в школе. – М., 1972.
7. Власов В., Євтушенко Р. Про вивчення навчального курсу «Вступ до історії» у 5 класі загальноосвітніх навчальних закладів України в 2005/06 навчальному році // Історія в школах України. – 2005.
8. Державна програма «Вчитель». Додаток до Національної доктрини розвитку освіти. Національна доктрина розвитку освіти у ХХІ столітті // Освіта України. – 2001. - № 29.
9. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології. – К., 2004.
10. Євтушенко Р. Підручники з історії в школах України: погляд на перспективу // Історія в школах України. – 2000. - № 9.
11. Єгоров Т., Мельниченко Б., Василенко Н. Оцінювання і контроль знань учнів в зарубіжній школі // Історія в школах України. – 2000. - № 9.
12. Закон України «Освіта України. ХХІ століття. 1993 р. Національна доктрина розвитку освіти у ХХІ столітті» // Освіта України. – 2001. - № 29.
13. Зоркіна Н.В. До питання про критичне мислення на уроках історії // Методичний вісник історичного факультету ХНУ. – 2003. - № 2.
14. Історія України. Календарне планування. 7-11 класи II півріччя // Історія в школах України. – 2004. - № 23 (27).
15. Кожемяка О.Л., Рибак І.М., Тур Л.І. Пограємо в історію. Збірник матеріалів для самостійної діяльності учнів з історії України в 7-9 класах // Історія і правознавство. – 2004. - № №7 (11)
16. Комаров В. Концептуальні засади шкільної історичної освіти // Історія в школах України. – 1999. - № 3.
17. Кузьменко В. Урок-семінар // Історія в школах України. – 2001. - № 2.
18. Кульчицький С.В. Державний стандарт освіти і вимоги до нового покоління підручників з історії // Історія України. – 2001. - № 5

19. Лещенко Л.В. Пізнавальна гра як один із прийомів інноваційних підходів до проблеми активізації пізнавальної діяльності учнів // Історія і правознавство. – 2004. - № 20 (24).
20. Нові технології навчання. Науково-методичний збірник. Вип. 31. – Київ, 2001.
21. Огнев'юк В.О., Фурман А.З. Принципи модульності в історії освіти. – К., 1995.
22. Ольхіна Н.І., Діденко Н.Г., Непран Л.М., Черкаська Л.С. Історичні олімпіади. 8-11 класи. Рекомендації, завдання, відповіді. – Харків, 2004.
23. Про вивчення суспільно-гуманітарних дисциплін у 2004-2005 навч. році // Історія і правознавство. – 2004. - № 15-16 (19-20).
24. Про викладання історії у ХХІ ст. в Європі / Бюлетень Бюро інформації Програма післядипломної підготовки вчителів (кваліфікаційні вимоги до вчителів історії і правознавства). – К., 2002.
25. Програми з історії України та всесвітньої історії (для класів універсального, філологічного, художньо-естетичного профілю). – Київ, 2001.
26. Програми з історії України та всесвітньої історії для класів фізико-математичного, природничого, технологічного, спортивного профілів // Історія в школах України. – 2003. - № 5.
27. Рагозін М. Громадянське виховання: методологія і організація у світлі європейського досвіду // Шлях освіти. – 1999. - № 4.
28. Ради Європи в Україні. – 2002. – № 9; сайт: <http://www.col.kiev.ua>
29. Рідний край: навчальний посібник з краєзнавства. – Харків, 1999. – 75с.
30. Святокум О.Є. Історія стародавнього світу. Плани-конспекти уроків. 6 клас. – Харків, 2000. – 154 с.
31. Сушко В.Я. Конкурсні уроки з історії у вечірній школі: практика, пошук, проблеми // Історія і правознавство. – 2004. - № 22 (26).
32. Шашура Л. Нестандартні уроки з історії України та всесвітньої історії у школі./ Л. Шашура – Тернопіль, 2004. – 132

15. Інформаційні ресурси

1. Електронний проект "Архіви школи" <http://rusarchives.ru/school/index.shtml>
2. Посилання на джерела з історії України <http://donklass.com/ukraine.html>

3. Все для кабінету історії
http://www.didacta.com.ua/index.php?option=com_virtuemart&page=shop.brow...
4. Кабінет історії Тарасова Володимира. Каталог файлів <http://kabinetistoriy.at.ua/load/>
5. Презентації з історії України <http://teachua.com/ist-ukr>
6. Презентації з всесвітньої історії <http://teachua.com/add/vses-ist>
7. Острів знань. Навчання. Електронні матеріали. Шкільні предмети - історія
<http://shkola.ostriv.in.ua/list/code-211469C1327/attr-659E87C8F27>
8. Національний проект "Відкритий світ" http://www.ow.org.ua/0_pp/
9. Всеукраїнська асоціація викладачів історії та суспільних дисциплін "Нова доба"
<http://prev.novadoba.org.ua/> Ресурси <http://www.novadoba.org.ua/>
10. Сайт вчителя історії Грицик Марії Василівни. Каталог файлів
<http://mariya.ucoz.ua/load>
11. Ресурси з громадянської освіти та історії <http://www.ipro.edu.te.ua/index.php/2009-02-16-09-17-03/2009-03-17-14-43-59>
12. "Міжнародна українська школа". Програми, рекомендації, уроки
<http://ukrintschool.org.ua/methodics/istorija.html>
13. Записник сучасного вчителя. Вчителю-предметнику. Методичне портфоліо (праворуч список уроків): <http://notatka.at.ua/publ/3>
14. Оновлений сайт МОНМолодьспотру <http://www.mon.gov.ua/ua/> Діяльність - Освіта (атестація, підручники) - Загальна середня освіта (програми, методичні рекомендації)
<http://www.mon.gov.ua/ua/activity/education/56/general-secondary-education/>
15. Освітянські новини, підготовка до ЗНО, конспекти уроків.<http://osvita.ua/>
16. Колекція відеоуроків <http://interneturok.ru/ua>
17. Перелік посилань на відео для уроків історії України 5-9 клас.
<http://metodportal.net/node/10689>
18. Таблиця повних уроків<http://school.xvatit.com/index>.
19. Матеріал з історії України для 10 класу<http://school.xvatit.com/index.php?title..>
20. Конспекти уроків з правознавства та історії. Методичні рекомендації та методи інтерактивного навчання.<http://koncept.org.ua>
21. Цікаві книги з історії України та всесвітньої історії www.history.vn.ua
22. Матеріали з 7 по 11 клас до предметів Історія України, Українська література, Зарубіжна література.http://www.parta.com.ua/ukr/school_program/
23. Мультимедійні підручники з історії<http://rozumniki.net/catalog/products/istori>

Розділ 2

Зміст діяльності класного керівника

Особливість виховної діяльності студентів-практикантів полягає в тому, що вони включаються в коло реальних проблем класного керівництва, ознайомлюються зі змістом і обсягом роботи класного керівника, самостійно виконують його обов'язки та функції. Виховна робота з учнівським колективом передбачає два головні напрями діяльності студентів-практикантів: організація різноманітної, соціально значущої колективної діяльності і організацію спілкування дітей для створення сприятливого психологічного клімату в колективі.

Мета педагогічної практики в середніх закладах освіти полягає у підготовці студентів до виконання основних функцій діяльності класного керівника, розвитку педагогічних компетенцій, узагальненні, систематизації і поглибленні загальнопедагогічних знань, умінь і навичок виховної роботи з дітьми; актуалізації, поглибленні і застосуванні теоретичних знань із загальної, вікової, педагогічної та соціальної психології, формування психологічних умінь та навичок під час практичної діяльності з учнями старших класів.

Основні *завдання* виховної діяльності студентів під час педагогічної практики в середніх закладах освіти:

- засвоїти ключові положення сучасної педагогіки;
- сформуванню власну педагогічну позицію щодо процесу виховання учнів;
- сформуванню досвід самостійного і творчого аналізу та оцінки педагогічних явищ і ситуацій;
- набути вміння теоретичного проектування та практичного конструювання навчально-виховного процесу, спрямованого на розвиток особистості учнів та їх творчу самореалізацію;
- працювати над набуттям педагогічного мислення, професійної самосвідомості.

У результаті проходження педагогічної практики в середніх закладах освіти для підготовки фахівців ступеня бакалавр студент повинен оволодіти знаннями та вміннями.

Студенти повинні *знати*:

- вимоги до планування виховної роботи з учнями;
- концепції з проблем виховної роботи;
- особливості виховання як педагогічного процесу;
- складові та зміст виховання;
- методи та форми виховання;
- виховання особистості в колективі;

- особливості виховання учнів з відхиленням у поведінці;
- питання взаємодії школи, сім'ї, громадськості у вихованні дітей;
- систему виховної роботи школи, класного колективу;
- зміст, форми та методи позаурочної виховної роботи з дітьми;
- методики підготовки і проведення ігрових програм, змагань, масових, спортивно-оздоровчих та туристичних заходів;
- способи попередження та подолання конфліктних ситуацій;
- особливості виховної роботи в оздоровчих закладах з соціально-дезадаптивними школярами, дітьми з дитячих будинків, шкіл-інтернатів.

Студенти повинні уміти:

- планувати виховний процес;
- володіти навичками педагогічного спілкування;
- розробляти технології виховного процесу;
- будувати альтернативні моделі педагогічної діяльності;
- проектувати розвиток особистості і колективу;
- аналізувати досвід і практику роботи класного керівника, власну професійну діяльність;
- діагностувати проблему колективу на основі вивчення його особливостей;
- проектувати педагогічні програми дослідження (планувати етапи і засоби діяльності класного керівника стосовно досягнення конкретного результату; здійснювати вибір засобів, методів, прийомів виховної діяльності; прогнозувати кінцевий результат діяльності);
- організовувати позаурочну виховну діяльність школярів (диспути та бесіди, конкурси малюнків, фестивалі пісень та танців, вечори поезії, казок; українські народні свята, тематичні дні, трудові десанти, збір природного та краєзнавчого матеріалу, карнавали, спортивні змагання і т.ін.);
- організувати самоврядування в колективі і спрямовувати його діяльність;
- реалізовувати програму виховної діяльності класного керівника на основі концепцій, методик і технологій; застосовувати індивідуальні, групові, колективні форми роботи;
- визначати зміст виховної роботи з урахуванням національних особливостей школи, традицій, звичаїв, обрядів українського народу;
- вивчати вікові та індивідуальні особливості учнів класу;
- здійснювати індивідуальний підхід до окремих учнів у навчально-виховному процесі;

- визначати рівень вихованості окремих школярів, відхилення у їх поведінці, вносити корективи до змісту виховної роботи з ними;
- визначати зміст виховної роботи з колективом класу залежно від віку і рівня його розвитку;
- добирати форми виховної роботи, які імпонують дітям, залучати учнів до підготовки і проведення виховних заходів; використовувати у виховній роботі нові технології виховання, найрізноманітніші інформаційні засоби, комп'ютерні програми;
- визначати ступінь виховної ефективності уроку та виховного заходу;
- пропагувати психолого-педагогічні знання серед батьків і громадськості.

Виховна діяльність студентів під час педагогічної практики в середніх закладах освіти

Під час педагогічної практики студенти виконують такі види робіт:

1. *Організаційна*: складають план роботи класного керівника і працюють за ним; розробляють конспекти виховних заходів; проводять діагностику учнів і на основі цього застосовують індивідуальний підхід у виховній роботі; формують учнівський колектив; спрямовують діяльність органів учнівського самоврядування; сприяють організації дозвілля школярів; взаємодіють з учителями-предметниками; підтримують у колективі належний психологічний клімат; забезпечують охорону здоров'я дітей.
2. *Просвітницька*: знайомлять батьків з основами психолого-педагогічних знань, проводять діагностику сімейного виховання, займаються індивідуальною та колективною консультативною роботою з батьками.
3. *Методична*: беруть участь у роботі методичних об'єднань, творчих груп, знайомляться з досвідом роботи кращих класних керівників школи, вивчають шкільну документацію.
4. *Дослідницька* – проводять експериментальні дослідження з метою написання курсових, дипломних робіт.

Етапи виховної діяльності студентів під час педагогічної практики в середніх закладах освіти

Організаційний період

1. Вивчення плану роботи школи та визначення тих виховних заходів, які будуть проводитися у школі в період проходження практики.
2. Проведення бесіди з класним керівником з проблем виховної роботи, з питань розвитку колективу дітей, їх міжособистісних стосунків.
3. Проведення першої зустрічі з учнями класу.
4. Ознайомлення з планом виховної роботи класного керівника.
5. Вивчення стилю взаємин класного керівника з учнями класу.
6. Апробування форм роботи по залученню дітей до планування.
7. Відвідування та аналіз виховних заходів, які проводяться в класі, в школі.
8. Складення індивідуального плану роботи студента-практиканта на період педагогічної практики.

Основний період

1. Апробація методик по вивченню особистості учнів та учнівського колективу.
2. Ознайомлення із методичною роботою класного керівника.
3. Участь у роботі шкільного методичного об'єднання класних керівників.
4. Ознайомлення із досвідом роботи кращих вчителів школи.
5. Спрямування роботи органів учнівського самоврядування.
6. Проведення години класного керівника.
7. Підготовка колективної творчої справи (визначення виховної мети, варіантів проведення справи, організація поділу колективу на групи, проведення колективного планування справи, вибори організаторів, допомога в розробці програми КТС, організація роботи в групах по виконанню завдань).
8. Проведення колективної творчої справи.
9. Організація дозвілля учнів (КВК, конкурси, туристичні походи, розважальні вечори тощо).
10. Проведення роботи з важковиховуваними учнями (діагностування індивідуальні бесіди, консультації та ін.).
11. Організація роботи з батьками (батьківські збори, конференції, вечори, тренінги та ін.).
12. Збір матеріалів з проблем наукового дослідження, проведення констатуючого експерименту для виявлення рівня розв'язання визначеної проблеми в практичних умовах.

Завершальний період

1. Проведення анкетування «студент очима вчителя», «студент очима класного керівника».
2. Збори в класному колективі.
3. Засідання педагогічної ради.
4. Оформлення звітної документації:
 - матеріали педагогічної діагностики;
 - психолого-педагогічна характеристика на колектив з використанням матеріалів педагогічної діагностики;
 - два конспекти проведених виховних заходів (з фотодокументами, з роздатковими матеріалами);
 - сценарій виховного заходу з психолого-педагогічним аналізом його проведення;
 - твір-роздум «Мій індивідуальний стиль професійної діяльності»

Завдання для самостійної роботи

1. Підготувати матеріали для проведення педагогічної діагностики рівня розвитку колективу.
2. Скласти план виховної роботи з учнями на період практики
3. Віднайти схеми психолого-педагогічної характеристики колективу.
4. Підготувати конспекти виховних заходів.
5. Підготувати схему психолого-педагогічного аналізу виховного заходу.
6. Підготувати декілька форм роботи з батьками.
7. Підготувати виступ на методичне об'єднання класних керівників.
8. Підготувати виступ на засідання педагогічної ради.
9. Підготуватись до навчання органів учнівського самоврядування.
10. Скласти план індивідуальної бесіди з учнем.
11. Ознайомитись із формами та методами роботи з важковиховуваними учнями.
12. Скласти план проведення виховних заходів з учнями на період практики.
13. Підготувати матеріали для проведення дослідницької роботи.
14. Провести зустрічі з учителями-предметниками, які викладають навчальні дисципліни у закріпленому класі.
15. Провести опис педагогічних ситуацій з їх розв'язанням.
16. Написати твір-роздум «Мій індивідуальний стиль професійної діяльності».

Завдання для індивідуальної роботи

1. Вивчити та узагальнити досвід роботи класного керівника.
2. Дослідити стиль взаємодії класного керівника з учнями класу.
3. Дослідити ефективність прийомів виховного впливу вчителя у взаємодії з учнями.
4. Визначити та дослідити педагогічні умови налагодження стосунків в учнівському колективі.
5. Дослідити ефективність форм взаємодії класного керівника з батьками.
6. Визначити та дослідити результативність педагогічної корекції поведінки важковиховуваних учнів.
7. Вивчити стан роботи органів учнівського самоврядування та його роль у навчально-виховному процесі школи .
8. Дослідити педагогічні умови формування позитивного лідерства в учнівському колективі.
9. Визначити учнів-аутсайдерів та дослідити ефективні шляхи педагогічної допомоги.

Література за змістовим модулем II.

Основна:

1. Методика виховної роботи. Курс лекцій / О.В. Столяренко, Н.Б. Хамська, І.Л. Холковська. – Вінниця, 2006. – 172 с.
2. Холковська І.Л. Організація діяльності класного керівника / І. Л. Холковська. – Вінниця, 2005. – 224 с.
3. Холковська І.Л. Методика виховної роботи: Практикум /І. Л. Холковська.– Вінниця, 2005. – 200 с.
4. Холковська І.Л. Методика виховної роботи: Курс лекцій / І. Л. Холковська.– Вінниця, 2005.– 150 с.
5. Галузяк В. М. Діагностичний інструментарій класного керівника /В. М. Галузяк, І.Л. Холковська.– Вінниця, 2012. – 200 с.
6. Каплінський В.В. Основи виховної діяльності вчителя фізичної культури: навчальний посібник / В.В. Каплінський, І.О.Асаулук.– Вінниця, 2014. – 298 с.
7. Білецька І.О. Методи і засоби особистісно-орієнтованого виховання: навчально-методичний посібник / І.О.Білецька, О.М.Коберник. – Умань, 2009. – 148 с.

8. Демянюк Т. Духовно-моральне виховання особистості: інноваційний підхід / Т.Демянюк, Л.Мельничук, М.Байрамова // Позакласний час плюс. – 2008. – №11. – С.2-44.
9. Каплінський В.В. 100 складних ситуацій на уроках та поза уроками. Шукаємо рішення. Навчально-методичний посібник для майбутніх вчителів /В.В. Каплінський.– Вінниця, 2009.– С.99-108.

Інформаційні ресурси:

http://pidruchniki.com/1971051835022/pedagogika/osnovni_napryami_vihovannya

<http://osvita.ua/school/method/upbring/6602/>

<http://readbookz.com/book/172/5489.html>

http://elibrary.kubg.edu.ua/5357/1/V_Ternopilska_NKB_GI.pdf

3.Бази педагогічної практик в середніх закладах освіти

Педагогічна практика в середніх закладах освіти проходить переважно в 5-9 класах загальноосвітніх шкіл, гімназій, ліцеїв м. Вінниці і Вінницької області на підставі угоди (укладається щорічно) з Департаментом освіти і науки Вінницької обласної державної адміністрації.

4. Організація і керівництво педагогічною практикою в середніх закладах освіти

Діяльність організатора та групових керівників педагогічної практики здійснюється у п'ять етапів: підготовчий, початковий, основний, підсумковий, етап організаційної роботи після педпрактики.

На *підготовчому етапі* організатор педагогічної практики виконує таку роботу:

- проводить обмін досвідом між керівниками про якісне й ефективне проведення педагогічної практики;
- здійснює розподіл студентів по школах і готує службову записку, яка подається декану факультету та керівнику педагогічною практикою університету;
- вирішує різні організаційні питання.

На *початковому етапі*:

Організатор педагогічної практики, разом з груповими керівниками та керівниками від кафедр (психології та соціальної роботи, педагогіки і професійної освіти), працівниками бібліотеки,

організовує й проводить настановчу конференцію з питань педагогічної практики;

- у перший день практики груповий керівник практики проводить організаційне заняття з підгрупою студентів-практикантів у школі (бесіда з директором школи або заступником директора з навчальної роботи, завідувачем методичного об'єднання школи, вчителями);
- упродовж першого тижня керівник практики організовує відвідування уроків учителів і проводить із студентами їх аналіз;
- у кінці першого тижня керівник практики затверджує індивідуальні плани роботи студентів-практикантів;
- керівник практики допомагає старості групи з педпрактики скласти розклад залікових уроків, позакласних заходів, взаємовідвідування студентами уроків, днів самостійної роботи;
- організатор педагогічної практики аналізує стан проходження студентами педпрактики і вживає відповідні заходи для його покращення.

На *основному етапі* виконується така робота:

- організатор готує завчасно і разом з керівниками практики від кафедр (історії та культури України, всесвітньої історії, педагогіки і професійної освіти) забезпечує ефективне проведення 2 модульних контролів (2-й та 4-й тиждень педагогічної практики);
- організатор готує інформацію про стан підготовки і проведення педагогічної практики, яку оприлюднює на черговому засіданні кафедр історії та культури України, всесвітньої історії;
- групові керівники практики надають студентам консультації з планування уроків і складання планів-конспектів окремих уроків, підготовки наочних посібників та використання технічних засобів навчання, проведення позакласних заходів;
- керівник практики відвідує й аналізує уроки студентів, проводить бесіди з студентами, керівниками шкіл, учителями, ознайомлюється з документацією практикантів, відвідує позакласні заходи, бере участь у їхньому обговоренні;

- організатор педагогічної практики проводить бесіди з груповими керівниками про стан педагогічної практики, вживає заходи для її вдосконалення;
- груповий керівник педпрактики бере участь у роботі педагогічної ради школи за підсумками практики;

На *підсумковому етапі* педагогічної практики організатор і керівники практики забезпечують:

- перевірку документації, яку подали студенти-практиканти, та її оцінку;
- організацію та проведення зборів педагогічного колективу школи за підсумками педагогічної практики, на яких дають характеристику роботи студентів-практикантів і виставляють оцінки за педпрактику;
- своєчасне виставлення оцінок за педагогічну практику у відомості та залікові книжки.

На *етапі організаційної роботи* після педагогічної практики керівники виконують такі види діяльності:

- керівники практики від кафедр (історії та культури України, всесвітньої історії, педагогіки і професійної освіти) аналізують результати педагогічної практики в динамічній групі за затвердженою схемою й подають їх разом з документацією студентів керівникові педпрактики (від кафедр факультету історії, етнології та права) не пізніше, ніж через п'ять днів після закінчення педагогічної практики;
- керівник педагогічної практики (від кафедр факультету історії, етнології та права) вивчає й аналізує документацію студентів, складає звіт про результати практики й подає його завідувачу кафедри історії;
- організатор і групові керівники практики беруть участь у науково-методичній конференції «Педагогічна практика в системі професійного становлення майбутнього вчителя історії загальноосвітньої і профільної школи».

1.5. Підведення підсумків педагогічної практики в середніх закладах освіти.

Підсумки педагогічної практики підводяться у кілька етапів: на заключній виробничій нараді у навчальному закладі, де проводилася педагогічна практика, на захисті педагогічної практики і науково-практичній конференції на факультеті, а також на засіданнях кафедр педагогіки, психології, кафедр факультету.

На заключній виробничій нараді в середньому загальноосвітньому навчальному закладі директором затверджуються характеристики студентів-практикантів, складені вчителями історії і класними керівниками, які працювали із ними. На ній аналізується навчально-виховна робота студентів-практикантів, визначаються позитивні та негативні аспекти її проходження, висловлюються побажання щодо поліпшення якості педагогічної діяльності майбутніх учителів. У нараді беруть участь студенти-практиканти, вчителі історії, класні керівники, методисти від інституту, керівники практики від кафедр педагогіки та психології.

Після закінчення педагогічної практики студенти-практиканти складають підсумковий звіт

На узагальнення матеріалів під час педагогічної практики відводиться 5 днів.

Після закінчення педагогічної практики студенти подають керівнику звітні матеріали педагогічної практики:

- 1) письмовий звіт студента про роботу у школі;
- 2) протоколи обговорення 2-3 проведених уроків історії;
- 3) конспекти проведених уроків з історії України та всесвітньої історії;
- 4) конспект виховного заходу з історії;
- 5) конспект виховного заходу з педагогіки;
- 6) щоденник педагогічної практики;
- 7) матеріали вивчення педагогічного досвіду (IV курс);
- 8) результати науково-дослідної роботи;
- 9) характеристики студентів-практикантів.

Звітні матеріали, подані студентами, перевіряються і оцінюються викладачами-методистами, викладачами кафедр педагогіки та психології.

Протягом перших 7 днів після завершення практики підсумки роботи студентів-практикантів підводяться у формі захисту педагогічної практики. Для його проведення деканатом створюються комісії, очолювані досвідченими методистами, до складу яких входять викладачі з педагогіки та психології, групові методисти. Кожен студент звітує про виконану роботу під

час проходження практики, відповідає на запитання, поставлені членами комісії, демонструє виготовлені наочні посібники, вносить пропозиції щодо поліпшення підготовки практики, її організації і проведення.

Загальна оцінка діяльності студента-практиканта - комплексна. Вона висловлюється членами комісії, враховуючи оцінки групового методиста, керівників практик від кафедр педагогіки та психології.

При виставленні загальної оцінки враховується кожен вид роботи:

- навчальна робота з фаху;
- позакласна робота з фаху;
- ведення щоденника (включаючи фіксацію виконаної роботи, аналіз уроків і виховних заходів);
- виховна робота (позакласна робота в прикріпленому класі, якість проведеного залікового виховного заходу і оформлення його методичної розробки, характеристика дана класним керівником);
- психолого-педагогічна характеристика класу (IV курс);
- науково-дослідницька робота в школі

При оцінюванні роботи студентів-практикантів береться до уваги також культура оформлення матеріалів звітної документації.

Якщо студент не виконав хоча б одного виду завдань педагогічної практики загальна позитивна оцінка йому не виставляється.

Остаточні підсумки педагогічної практики підводяться на науково-практичній конференції на історичному факультеті. Її завдання:

- підведення підсумків навчально-виховної роботи студентів-практикантів;
- виявлення досягнень і недоліків в їхній роботі;
- оцінка теоретичної і практичної підготовки студентів до навчально-виховної роботи у школі;
- оцінювання якості роботи з організації практики її керівниками;
- планування заходів щодо поліпшення практики.

Основний зміст підсумкової конференції складають доповіді з узагальнення досвіду роботи студентів з окремих питань організації навчально-виховного процесу в школі. В роботі конференції беруть участь працівники інформаційно-методичних центрів відділів освіти, досвідчені вчителі історії та правознавства.

До конференції організуються виставки наочних посібників, дидактичних матеріалів, кращих матеріалів звітної документації, підготовлених студентами-практикантами під час проходження практики

Вимоги щодо структури та оформлення письмового звіту та інших документів з практики.

Структура звіту:

1. Цілі і завдання педагогічної практики.
2. Навчально-виховна мета, над якою працює школа.
3. Тема, над якою працює вчитель-предметник. Аналіз форм, методів і засобів досягнення результатів у роботі вчителя.
4. Конспекти уроків (15) з розробками дидактичних матеріалів.
5. Аналіз уроку вчителя-предметника.
6. Аналіз уроку колеги.
7. Самоаналіз уроку.
8. Щоденник студента-практиканта.
9. Щоденник спостережень.
10. ІНДЗ (наукова стаття, відео проведеного уроку)
11. Сценарій і аналіз позаурочного заходу з предмету. Фотоматеріали.

Форма звітності студента з навчальної роботи з історії

Обов'язкові документи:

1. Щоденник роботи студента-практиканта.
2. Розгорнуті конспекти уроків (15) з історії.
3. Аналіз (письмовий) 2-х уроків, відвіданих у вчителів-предметників та студентів-практикантів.
4. Самоаналіз уроку.
5. Портфоліо (містить роздавальний дидактичний та ілюстративний матеріал до проведених уроків).
6. ІНДЗ. (наукова стаття, відео проведеного уроку)

7. Критерії оцінювання педагогічної практик середніх закладах освіти.

Оцінювання результатів педагогічної практики

№ п/п	Вид роботи, що оцінюється	Максимальна кількість балів
1.	Навчально-виховна робота з історії	75 балів
2	Виховна робота (психолого-педагогічна)	25 балів
Всього:		100 балів

Розподіл рейтингових балів та критерії оцінювання видів діяльності студентів

№	Вид діяльності	Кількість балів
1.	<ul style="list-style-type: none"> ➤ вчасно прибули до виробничої бази практики; ➤ сумлінно виконували обов'язки студентів-практикантів; ➤ робочий день студентів-практикантів у навчальному закладі тривав у межах 6 годин; ➤ проводили уроки на високому науково-методичному рівні; більшість уроків оцінені на «відмінно»; ➤ апробували раціональні форми роботи на уроках історії; застосовували ефективні методи і прийоми роботи на уроках; ➤ у присутності одного з методистів провели заліковий позакласний захід із історії на високому організаційному та методичному рівні; ➤ відвідали та обговорили виховні заходи інших студентів-практикантів; ➤ відвідували навчальні заняття інших студентів-практикантів із наступним їхнім аналізом; ➤ вивчили учнівський колектив; ➤ ознайомилися з досвідом роботи вчителів навчального закладу; ➤ надали допомогу школі в обладнанні навчальних кабінетів; ➤ якісно підготували та вчасно подали на перевірку звітну документацію з педпрактики; ➤ на високому методичному рівні провели профорієнтаційну роботу. 	<p>90-100 A</p>
2.	<ul style="list-style-type: none"> ➤ сумлінно виконували обов'язки студентів-практикантів; ➤ одержали інструктаж на настановній конференції; ➤ вчасно прибули до виробничої бази практики; ➤ робочий день студента-практиканта в навчальному закладі тривав близько 6 годин; ➤ проводили уроки на високому та достатньому науково-методичному рівні; ➤ більшість уроків оцінені вчителями та методистами на 	<p>80-89 B</p>

	<p>«відмінно» і «добре»;</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ намагалися апробувати раціональні форми роботи на уроках історії; ➤ застосовували різноманітні методи і прийоми роботи на уроках історії; ➤ у присутності одного з методистів провели залікові позакласні заходи із історії; ➤ відвідали та обговорили виховні заходи інших студентів-практикантів; ➤ відвідували навчальні заняття студентів-однокурсників із наступним їхнім аналізом; ➤ вивчили учнівський колектив; ➤ ознайомилися з досвідом роботи вчителів-предметників навчального закладу; ➤ на належному методичному рівні провели профорієнтаційну роботу; ➤ мали незначні зауваження щодо якісного оформлення та подання на перевірку звітної документації з педпрактики. 	
3.	<ul style="list-style-type: none"> ➤ сумлінно виконували обов'язки студентів-практикантів; ➤ одержали інструктаж на настановній конференції; ➤ вчасно прибули до виробничої бази практики; ➤ робочий день студента-практиканта в навчальному закладі тривав близько 6 годин; ➤ проводили уроки на достатньому науково-методичному рівні; ➤ більшість уроків оцінені вчителями та методистами на «добре»; ➤ продемонстрували вміння працювати на уроках історії; ➤ у присутності одного з методистів провели залікові позакласні заходи із історії; ➤ відвідали та обговорили виховні заходи інших студентів-практикантів; ➤ відвідували навчальні заняття студентів-однокурсників із наступним їхнім аналізом; ➤ профорієнтаційну роботу провели на достатньому методичному рівні; ➤ мали зауваження щодо якісного оформлення та подання на перевірку звітної документації з педпрактики. 	75-79 С
4.	<ul style="list-style-type: none"> ➤ недобросовісно виконували обов'язки студентів- 	60-74

	<p>практикантів;</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ проводили уроки на достатньому або низькому науково-методичному рівні; ➤ більшість уроків оцінені вчителями та методистами на «добре» та «задовільно»; ➤ продемонстрували недостатні вміння працювати на уроках історії; ➤ використовувалися традиційні методи та прийоми навчання на уроках історії; ➤ провели залікові позакласні заходи із історії на низькому організаційному рівні; ➤ проігнорували взаємовідвідування; ➤ не продемонстрували належного рівня сформованості професійно-педагогічних умінь; ➤ мають суттєві зауваження щодо якісного оформлення та подання на перевірку звітної документації з педпрактики. 	Д
5.	<ul style="list-style-type: none"> ➤ недобросовісно виконували обов'язки студентів-практикантів; ➤ присутність у навчальному закладі була епізодичною (у дні проведення уроків); ➤ проводили уроки на низькому науково-методичному рівні; ➤ більшість уроків оцінені вчителями та методистами на «задовільно»; ➤ не продемонстрували вміння працювати на уроках історії; ➤ не використовувалися різноманітні методи та прийоми на уроках історії; ➤ провели залікові позакласні заходи із історії, на низькому організаційному рівні; ➤ проігнорували взаємовідвідування; ➤ недостатньо вивчили учнівський колектив; ➤ були відсутніми на настановній та підсумковій конференціях; ➤ не продемонстрували належного рівня сформованості професійно-педагогічних умінь; ➤ мають суттєві зауваження щодо якісного оформлення та подання на перевірку звітної документації з педпрактики. 	50-59 Е
6.	Студент-практикант не виконав програми педагогічної	35-49

	практики.	FX
7.	При отриманні незадовільної оцінки за практику студент зобов'язаний пройти її повторно у визначений відповідальним керівником практики і вільний від занять в університеті час.	1-34 F

Контроль знань, умінь і навичок студентів (поточний і підсумковий) здійснюють згідно з Європейською кредитною трансферно-накопичувальною системою організації навчального процесу.

Підведення підсумків «Педагогічної практики в середніх закладах освіти»

Шкала оцінювання: розширена та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за розширеною шкалою для екзамену, заліку, курсового проекту (роботи), практики
90-100	A	відмінно
80-89	B	дуже добре
75-79	C	добре
60-74	D	задовільно
50-59	E	достатньо
35-49	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
1-34	F	неприйнятно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Розділ II

Методичні поради студентам-практикантам

2.1. Зміст навчальної діяльності студента-практиканта

Основними завданнями педагогічної практики з історії є: навчити студентів-практикантів застосовувати отримані знання з педагогіки, психології, історії України, всесвітньої історії та методики її навчання у навчально-виховному процесі; вдосконалювати вміння проводити різні за типами уроки історії із використанням сучасних технологій навчання; виробити у студентів творчий і дослідницький підхід до організації власної педагогічної діяльності; сформувати вміння проводити наукові дослідження із використанням ефективних педагогічних та психологічних методів і методик; виробити навички здійснювати об'єктивну оцінку діяльності вчителів-предметників і колег-практикантів та самоаналіз власної педагогічної діяльності; виховувати любов до професії вчителя, прагнення до постійного професійного розвитку.

До змісту навчальної діяльності студента-практиканта входить:

- складання тематичного плану на основі календарно-тематичних планів вчителів-предметників;
- самостійне планування фрагментів уроків, пробних та залікових уроків під керівництвом вчителя-методиста;
- проведення уроків історії різних типів;
- виготовлення наочності, роздаткового дидактичного матеріалу;
- перевірка зошитів учнів;
- проведення за необхідності додаткових занять з історії з невстигаючими школярами;
- робота з обдарованими учнями.

2.2 Підготовка до уроку

Успіх уроку значною мірою залежить від підготовки до нього вчителя. Така підготовка складається з двох етапів: *попереднього* і *безпосереднього*.

Попередня підготовка до уроку починається ще до початку навчального року з вивчення Державного стандарту і навчальної програми для всіх класів. Лише в цьому випадку вчитель буде давати не окремі уроки, а систему уроків з теми і курсу в цілому. На основі цих документів учитель

виявляє систему фактів і понять, вивчення яких буде поглиблюватися й уточнюватися в міру оволодіння учнів знаннями, уміннями і навичками, розвитку їх особистості. Потім він простежує, як ця система відбита в шкільних підручниках, якою є їхня структура і зміст, характер викладення історичного матеріалу, методичний апарат. Аналіз підручників дасть можливість виявити взаємозалежні уроки, їхню роль і місце в досліджуваному курсі. Більш детальне ознайомлення зі складовими Державного стандарту, підручником, програмою, щорічними рекомендаціями МОН України щодо викладання історії у поточному році дозволить з'ясувати освітньо-виховні цілі вивчення розділів і тем курсу. Учитель вивчає зміст навчальних посібників, спеціальної, педагогічної і методичної літератури, досвід роботи інших учителів, аналізує власні напрацювання. Він має знати, що учні вивчали з цього предмета в попередніх класах і що вивчатимуть у наступних. Для здійснення міжпредметних зв'язків треба орієнтуватися в змісті суміжних навчальних дисциплін.

Перед початком навчального року вчитель розподіляє час на вивчення всіх тем програми, визначаючи відповідні календарні терміни з урахуванням кількості тижневих годин, відведених на цей предмет навчальним планом і розкладом занять. Розподілена таким чином навчальна програма є календарним планом роботи вчителя з предмета.

Календарне планування — розподіл матеріалу навчальної програми на конкретні уроки з визначенням дати їх проведення. Як правило, розробляється на навчальне півріччя за такою схемою:

№ уроку	Тема уроку	Кількість годин	Дата проведення

Сучасні програми укладені таким чином, що дозволяють здійснювати календарне планування безпосередньо в ній. Є спеціально надруковане календарне планування, яке вчитель може взяти за основу, внести свої корективи у розподіл годин, якщо в цьому є потреба.

Після цього можна скласти *тематичне планування* уроків — систему їх поєднання з урахуванням історичних і логічних зв'язків, форм і типів занять, визначення окремих компонентів змісту навчальних тем з метою подальшого поліпшення цілевизначення навчальних занять. Як правило, вчитель під час складання тематичного планування визначає перспективні цілі вивчення розділів і тем при попередньому ознайомленні з тим чи іншим навчальним курсом. Він визначає теми, зміст яких буде розкривати сам, і теми, доступні для самостійного вивчення учнями. Лише з'ясувавши

пізнавальні можливості учнів конкретного класу, вчитель на базі тематичного планування може скласти поурочні плани.

Форма тематичного планування вивчення розділу (теми) представлена в таблиці.

Тематичне планування

№	Розділ, тема, основні питання уроку	Основні поняття та провідні ідеї	Уміння і навички, що формуються	Тип уроку	Міжпредметні та внутрішньо курсові зв'язки	Обладнання	Література

Плануючи роботу з конкретної теми, вчитель визначає її місце в системі курсу. Водночас продумує, які нові ідеї, поняття, вміння, навички треба сформулювати в учнів у процесі вивчення цієї теми; які знання із вивчених раніше розділів програми слід використати, щоб учні добре зрозуміли новий матеріал і включили його до системи своїх знань; до яких питань, що вивчалися раніше, варто повернутися, щоб за допомогою нового матеріалу краще з'ясувати їх; які практичні роботи учнів внести до плану і як пов'язати теорію з практикою, які передбачити екскурсії; як встановити зв'язки з іншими навчальними предметами; які нові знання має повідомити вчитель, а які учні засвоять самостійно; які творчі роботи запропонувати учням; як контролювати роботу й організувати самоконтроль учнів; де, з якою метою і як застосовувати варіанти завдань; у яких частинах роботи з теми і якими засобами вплинути на емоційні переживання школярів; як завершити роботу з теми і домогтися, щоб усі учні повноцінно засвоїли передбачені програмою знання, а також набули відповідних умінь та навичок.

Під час попередньої підготовки до уроку вчитель повинен ознайомитися не лише з підручниками і посібниками, а й переглянути навчальні фільми, прослухати звукові посібники та ін. Значну увагу слід звернути на матеріальне забезпечення практичних і лабораторних занять. За відсутності необхідного обладнання його слід придбати або виготовити.

Важливе питання попередньої підготовки до навчального процесу в конкретному класі — вивчення стилю викладання у ньому інших вчителів, ознайомлення з особливостями учнів, їх ставленням до навчання, до навчальних предметів і до вчителів, що допомагає швидше орієнтуватися в обстановці, знаходити правильні виходи з можливих ситуацій.

Така загальна підготовленість дає змогу вчителю продуктивніше готуватися до безпосереднього конкретного уроку. Недарма В.Сухомлинський зазначав, що вчитель до уроку готується все своє життя.

Безпосередня підготовка до уроку — це вибір такої організації навчально-виховного процесу, яка в даних конкретних умовах забезпечить найвищий кінцевий результат.

У підготовці вчителя до уроку виділяється три *етапи*:

- діагностика;
- прогнозування;
- планування.

При цьому передбачається, що учитель добре знає фактичний матеріал, впевнено володіє ним, у нього немає проблем з освітніми завданнями.

Діагностика зводиться до уточнення всіх обставин уроку: можливостей учнів, мотивів їхньої діяльності та поведінки, інтересів і здібностей, запитів і нахилів, рівня підготовки, характеру навчального матеріалу, його особливостей, структури уроку, а також аналізу всіх витрат часу в навчальному процесі — на актуалізацію опорних знань, засвоєння нового матеріалу, закріплення і систематизацію, контроль і корекцію знань, умінь. Результатом діагностики повинна бути діагностична карта уроку.

Прогнозування забезпечує оцінку різних варіантів проведення майбутнього уроку і вибір з них найоптимальнішого.

Планування - завершальна стадія підготовки, в ході якої створюється план управління пізнавальною діяльністю учнів (іншими словами, оформлюється план-конспект уроку).

Безпосередня підготовка до уроку потребує глибокого продумування кожного його структурного елемента і може відбуватися в такій послідовності:

Формулювання мети і завдань уроку. У разі конкретизації мети вчитель виходить з того, що у процесі навчання реалізуються основні навчальні цілі (цільові завдання):

освітня — набуття учнями наукових знань, спеціальних і загальнонавчальних умінь і навичок;

розвивальна — розвиток мовлення, пам'яті, уваги, уяви, мислення, спостережливості, активності і самостійності учнів, творчих здібностей, прищеплення школярам способів пізнавальної діяльності;

виховна — формування наукового світогляду, моральних, естетичних та інших якостей особистості кожного школяра, виховання колективу класу. Результатом навчання стають набуті учнями уміння та навички, досвід різних видів діяльності, знання, ціннісні орієнтири.

У своїй сукупності вони складають набір компетентностей. **Компетентність** - це комплекс складних вмінь, що ґрунтується на знаннях, закріплених досвідом та ціннісними ставленнями (К.Баханов); спеціальним шляхом структурований (організований) набір знань, умінь, навичок і ставлень, що набуваються у процесі навчання (О.Пометун).

Формулювання очікуваних результатів уроку.

Формулювання очікуваних результатів уроку для сприяння успішності навчання учнів має відповідати таким вимогам:

- висвітлювати результати діяльності на уроці учнів, а не вчителя, і бути сформульованим таким чином: «Після цього уроку учні зможуть...»;
- чітко відбивати рівень навчальних досягнень, який очікується в результаті уроку. Воно має передбачати:
 1. обсяг і рівень засвоєння знань учнями, що буде забезпечений на уроці;
 2. обсяг і рівень розвитку навичок і умінь, яких буде досягнуто після уроку;
 3. ставлення (оцінку) учня до явищ, подій, процесів, засвоєних на уроці знань, умінь, навичок, що забезпечує розвиток емоційно-ціннісної сфери дитини, вплив на її переконання, характер, поведінку тощо.

Визначення обсягу і змісту навчального матеріалу. Опрацьовуючи програму, підручник і посібники, визначають провідні положення та ідеї і практичний матеріал для їх розкриття. Слід окреслити внутрішньокурсіві та міжпредметні зв'язки, відібрати нові факти, приклади для наповнення теми новим змістом. Цей матеріал повинен мати належний виховний потенціал, сприяти формуванню навичок практичної роботи, розвивати інтереси і здібності учнів.

Визначення типу уроку та його структури. Реалізуючи цей етап, учитель продумує:

- як розпочати урок (організаційний момент);
- якою буде послідовність розташування елементів уроку навчання, скільки часу варто відвести на кожен етап уроку;
- чим учні будуть займатися на різних етапах уроку;
- як мотивувати пізнавальну діяльність на сприйняття нового;
- до яких видів робіт залучити учнів;
- яка діяльність може викликати інтерес;
- які дати пізнавальні завдання;
- як використати причинно-наслідкові зв'язки;
- з якого приводу будуть висловлені особисті думки;
- як поставити проблемні питання;

- як організувати домашнє завдання і як воно буде враховувати засвоєння знань уроку.

Вибір форм організації навчання. Обравши тип уроку, слід попрацювати над раціональною його структурою, визначити тривалість кожного її елемента. Враховуються також стан учнів, їх можливий настрій (наприклад, у передсвяткові дні) і працездатність (який це урок за розкладом), наявний час (для всіх етапів уроку з урахуванням можливостей учнів). Важливо продумати можливість поєднання на уроці фронтальної, групової, парної та індивідуальної роботи.

Аналіз пізнавальних можливостей класу. На даному етапі необхідно провести: 1) аналіз особливостей складу учнів конкретного класу; 2) визначення домінуючого характеру діяльності учнів, що включає в себе три рівні пізнання — відтворюючий, перетворюючий, творчо-пошуковий (творчий).

Найпростіший — відтворюючий рівень. Учень лише відтворює все те, що дає на уроці вчитель (повторює міркування; креслить за вчителем таблицю; показує об'єкт, який тільки що показав учитель). Більш складний — перетворюючий рівень пізнання (учень слухає лекцію і складає її план; за декількома параграфами підручника заповнює таблицю, за словесним описом показує об'єкт на карті).

Найскладніший — творчо-пошуковий рівень (учень аналізує документи і робить самостійні висновки; проводить аналіз підручника на основі джерел; продумує альтернативні ситуації в розвитку історичних подій).

Від обраного рівня діяльності учнів будуть залежати методи роботи вчителя на уроці. У слабо підготовленому класі доведеться скоротити опитування і більше часу виділити на роз'яснення нового, у сильному класі — збільшити кількість логічних завдань і-т. ін. Від активності і підготовленості учнів класу залежить темп викладення матеріалу. Варто мати на увазі, що на уроці темп викладення матеріалу має бути повільнішим за темп розмовного мовлення (120-150 слів за хвилину).

Вибір методів і прийомів навчання. Потрібно визначити, які методи використовуватимуться на кожному етапі уроку, їх поєднання, взаємодоповнення, виходячи з потреб максимальної пізнавальної діяльності учнів. При цьому слід зважати на: провідні мотиви, інтереси учнів до предмета, ставлення їх до уроків учителя; рівень сформованості вміння навчатися, працездатність, регулярність навчальної праці, виконання домашнього завдання; активність на уроках, уважність і дисциплінованість учнів; їх вміння застосовувати знання на практиці; здібності, потенційні можливості кожного.

Учитель відбирає потрібні для досягнення очікуваних результатів прийоми навчання. Потім для кожного класу готується свій методичний варіант уроку. Учитель продумує:

- як буде пояснювати новий матеріал і що в цей час будуть робити учні;
- чи планується опитування, якщо так, то в якій формі і в якій частині уроку;
- складаються чи добираються пізнавальні завдання в залежності від рівня навченості учнів класу;
- якою буде організація повторення та узагальнення матеріалу, вивченого на уроці;
- кого треба запитати;
- які запитання поставити з урахуванням попередніх знань, яким буде хід бесіди;
- що і як задати додому.

Наочно-технічне оснащення уроку. Вчитель визначає, яку наочність або технічні засоби навчання і як буде використано на уроці.

Визначення змісту й методики виконання домашнього завдання. Обсяг домашнього завдання має бути таким, щоб не перевантажувати учнів. Учитель повинен продумати зміст інструктажу щодо його виконання.

Складання плану-конспекту уроку. Кінцевий результат підготовки вчителя до уроку на основі тематичного плану (з урахуванням його реальності під час вивчення теми).

Перевірка готовності вчителя до уроку. Визначення подумки міри володіння змістом навчального матеріалу, методами і прийомами його розкриття. Слід обов'язково передбачити труднощі, що можуть виникнути під час уроку, і способи їх подолання.

Перевірка готовності учнів до уроку. Здійснюється на організаційному його етапі й під час перевірки виконання учнями домашнього завдання. Для успішного щоденного і перспективного планування необхідно: 1) урахування того, який матеріал є найскладнішим для засвоєння; з окремих тем програми доцільно мати резервні години за рахунок ущільнення доступнішої для учнів інформації; 2) добрі знання учнів, щоб уявляти рівень їхньої підготовленості до оволодіння програмою курсу; 3) осмислення внутрішньокласових і міжпредметних зв'язків явищ, що вивчаються; 4) добір навчального матеріалу, що дає змогу успішно формувати в учнів світогляд, творчу активність і пізнавальну самостійність; 5) пошук і систематизація в матеріалі програми інформації, цікавої для учнів, яка б активізувала увагу, сприяла вихованню вольових зусиль; 6) продумування системи використання

наочних посібників і додаткової інформації на кожному уроці, системи практичних і лабораторних робіт згідно з вимогами навчальних програм; 7) визначення системи категорій і понять, осмислення яких є підґрунтям для оволодіння матеріалом програми (засвоєння категоріального апарату для осмислення та розв'язання практичних завдань); 8) визначення обсягу знань та умінь, якими повинні оволодіти слабкий, середній та сильний учні.

2.3 Складання плану-конспекту уроку історії

У плані-конспекті учитель фіксує все те, до чого він дійшов у результаті вивчення спеціальної і методичної літератури, структурно-методичного аналізу навчального матеріалу, аналізу пізнавальних можливостей учнів і своїх міркувань над майбутнім уроком. Конспект потрібний для підготовки до уроку, тому що робота над ним допомагає організувати навчальний матеріал, його логічну послідовність викладу, визначити співвідношення ланок уроку, уточнити формулювання і поняття. На уроці ж варто керуватися розгорнутим планом.

У конспекті вчитель формулює запитання для опитування, записує перехід до початку викладу нового матеріалу, висновки, формулювання й узагальнення. Викладається також той чи інший вид розповіді вчителя на уроці, методика подання матеріалу. Учитель формулює запитання і завдання учням по ходу опрацювання нового, способи роботи з картиною, картою, ілюстрацією, передбачає запис термінів, схем на класній дошці. Усе це дозволяє досягти чіткості і виразності на уроці, зробити урок яскравим, творчим і результативним. Дослівний запис дає можливість підготуватися до вільного (без конспекту) викладення матеріалу на уроці.

У плані вчителя-початківця повинні відтворюватися такі моменти:

- дата проведення уроку і його номер за тематичним планом;
- назва теми уроку і класу, в якому він проводиться;
- мета і завдання освіти, розвитку і виховання учнів;
- очікувані результати;
- тип, структура уроку з вказівкою послідовності його етапів (навчальних ситуацій під час викладання навчального матеріалу та самостійної роботи учнів) і приблизний розподіл часу за ними;
- зміст навчального матеріалу;
- методи і прийоми роботи учителя в кожній частині уроку;
- навчальне обладнання, необхідне для проведення уроку;
- домашнє завдання.

Як правило, конспект оформлюється за такою *схемою*:

Урок № (№ визначається відповідно до загальної нумерації занять календарного планування).

Тема (формулюється відповідно до навчальної програми).

Мета: (визначаються освітня, розвивальна та виховна цілі заняття у вигляді конкретних вимог до навчальних досягнень учнів).

Тип уроку:

Обладнання: (перераховуються всі засоби, що використовуються вчителем на уроці).

Хід заняття (оформлюється у вигляді таблиці).

Етап заняття	Зміст і прийоми викладання вчителя	Зміст і прийоми навчальної роботи учнів
Фіксуються етапи заняття	Конспективний виклад всього того, що вчитель робить на уроці з обов'язковим поданням завдань і запитань, які пропонує вчитель, та тезовим викладом навчального матеріалу	Визначення основних дій учнів на занятті

У першому стовпчику перераховуються основні елементи структури уроку. У другому - записується зміст нового навчального матеріалу, представленого у вигляді сюжетної розповіді, образного опису, що узагальнює характеристики і т. д. Тут же зазначені прийоми роботи вчителя, засоби вивчення нового, висновки і підсумкові узагальнення; пізнавальні завдання; наведені вказівки про місце і прийоми роботи з джерелами знань.

Третій стовпчик розкриває пізнавальну діяльність учнів з кожного питання нової теми. У ньому записуються передбачувані відповіді учнів під час перевірки знань; результати виконання завдань у ході вивчення нового матеріалу; передбачувані відповіді учнів при закріпленні і повторенні; дані про виконання завдань зі складання схем, таблиць, діаграм. Зміст цього стовпчика допоможе вчителю дати на уроці роз'яснення неправильних, неповних відповідей учнів.

Якщо частина уроку чи урок у цілому присвячені контролю і корекції або систематизації та узагальненню знань, то сторінка конспекту набуває наступного вигляду:

Запитання і завдання учням	Зміст зразків відповідей

Оформити план-конспект уроку можна й у вигляді схеми-карти уроку:

Клас _____

Тема уроку: _____

Мета уроку: (визначаються конкретні цілі, виходячи з програмових вимог) _____

Тип уроку: _____

Етапи уроку	Зміст уроку	Форми і методи роботи	Діяльність вчителя	Діяльність учнів	Розподіл часу	Кінцевий результат

Зауважимо, що план-конспект повинен бути детальним. Ця вимога виведена з практики: нікому ще не вдалося стати майстром без осмислення в усіх подробицях організації уроку, який має проводитися.

Докладніше зупинимося на особливостях *структури уроків* залежно від їх типів.

Етапи заняття визначаються відповідно до дидактичної мети та типу уроку:

Урок засвоєння нових знань:

- актуалізація і корекція опорних знань;
- повідомлення теми, мети, завдань уроку і мотивація навчальної діяльності школярів;
- сприйняття і первинне осмислення нового матеріалу, осмислення зв'язків і відносин в об'єктах навчання;
- узагальнення і систематизація знань, застосування їх в різних ситуаціях;
- підведення підсумків уроку і повідомлення домашнього завдання.

Урок засвоєння умінь і навичок:

- перевірка домашнього завдання, актуалізація і корекція опорних знань і практичного досвіду учнів (підготовче завдання);
- повідомлення теми, мети і завдань уроку й мотивація навчальної діяльності школярів;

- первинне застосування набутих знань (використовуються ввідні завдання);
- вивчення нового матеріалу (використовуються випробувальні завдання);
- застосування учнями знань в стандартних умовах (тренувальні завдання);
- творче перенесення знань і навичок у нові або змінні умови (творчі завдання);
- підсумок уроку і повідомлення домашнього завдання.

Урок узагальнення і систематизації знань:

- повідомлення теми, мети і завдань уроку й мотивація навчальної діяльності школярів;
- відтворення і корекція опорних знань;
- повторення й аналіз основних фактів, подій і явищ;
- узагальнення й систематизація понять, засвоєння системи знань та їх застосування для пояснення нових фактів і для виконання¹ практичних завдань;
- засвоєння провідних ідей і основних теорій на основі широкої систематизації знань;
- підбиття підсумків уроку.

Урок контролю і корекції знань:

- мотивація навчальної діяльності школярів;
- перевірка знання учнями фактичного матеріалу, вміння розкривати елементарні зовнішні зв'язки в предметах і явищах;
- перевірка знання учнями понять;
- перевірка глибини осмислення учнями знань і ступеня їх узагальнення;
- застосування учнями знань у стандартних умовах;
- застосування учнями знань у змінених (нестандартних) умовах;
- збір виконаних завдань, їх перевірка, аналіз і оцінювання;
- підбиття підсумків уроку і повідомлення домашнього завдання.

Комбінований урок:

- перевірка домашнього завдання практичного характеру (наявність, повнота, охайність, загальний зміст);
- перевірка засвоєних раніше знань методом фронтальної бесіди та індивідуального усного опитування або короткочасної письмової роботи;
- мотивація навчальної діяльності школярів й повідомлення теми, мети і завдань уроку;
- сприйняття й усвідомлення учнями нового матеріалу;

- осмислення, узагальнення і систематизація знань;
- підбиття підсумків уроку й повідомлення домашнього завдання.

Доцільно також зупинитися на специфіці змісту та особливостях методики організації і проведення *нестандартних* уроків.

Нестандартний урок — поняття, введене у методику майже всіх навчальних предметів педагогами-новаторами наприкінці 80-х років, означає імпровізаційне навчальне заняття, яке має нетрадиційну (невстановлену) структуру і специфічну цільову установку.

Частина дидактиків не визнають нестандартний урок, вважаючи, що будь-які з них можна віднести до певного типу уроків за традиційною типологією. Наприклад, «урок-диспут» або «урок-драматизація» можуть бути віднесені до уроків засвоєння знань, умінь та навичок.

Деякі дидактики вирізняють нестандартні уроки, які поєднують різні форми навчання у певну нову структуру (урок-диспут, урок-екскурсія і власне нестандартні уроки) як складову певних моделей і технологій навчання (інтегровані, театралізовані, сугестопедичні, уроки з різновіковим складом учнів). Інші — не класифікують нестандартні уроки, а сприймають їх як часткові явища, міцно пов'язані з особливістю викладання конкретних вчителів.

Нестандартні уроки: урок-занурення, урок ~ ділова гра, урок - прес-конференція, театралізований урок, урок-змагання, урок-КВК, урок-консультація, комп'ютерний урок, урок з груповою формою роботи, урок-взаємонавчання, урок творчості, урок-аукціон, урок, що проводять учні, урок-залік, урок-сумніви, урок — творчий звіт, урок-конкурс, бінарний урок, урок-узагальнення, урок-фантазії, урок-гра, урок-суд, урок — пошук істини, урок «парадоксів», урок-концерт, урок-діалог, урок «Слідство ведуть знавці», урок — рольова гра, урок-конференція, урок-семінар, інтегрований урок, урок-тренування по колу, урок-екскурсія, урок «Поле чудес», урок-вікторина «Що? Де? Коли?».

План-конспект нестандартного уроку складається за загальною схемою плану-конспекту навчального заняття. Але при визначенні теми уроку допускається її формулювання не через дослівне відтворення положень навчальної програми, а у вигляді проблемного питання, поетичного рядка, запитання тощо. Виходячи зі специфічності мети, на перший план висувається той аспект, який є провідним на цьому уроці, частіше за все розвивальний та виховний.

Тип уроку, як правило, визначається подвійно: за стандартною та нестандартною класифікацією, тобто за провідним методом або

використаною формою навчання. Наприклад, урок узагальнення і систематизації знань, урок-суд.

До «Обладнання» вносяться всі засоби, що використовуються на уроці, після чого доцільно ввести розділ «Література», де бажано окреслити коло літературних та історичних джерел, рекомендованих учням для користування.

Перед викладом «Ходу уроку» варто відокремити розділ «Підготовчий етап уроку» — це опис у загальних рисах основних дій вчителя та учнів у процесі підготовки до заняття. Оскільки під час нестандартних уроків частина учнів виконують роль вчителя (наприклад, це ті, хто на уроці-суді грає роль судді, прокурора, адвоката, свідків; а решта класу спостерігають за дійством та аналізують й узагальнюють інформацію), їхні дії логічно вносити у таблиці плану-конспекту до стовпчика «Діяльність вчителя», а інших — до стовпчика «Діяльність учнів».

Результатом підготовки вчителя до уроку має стати його відповідність таким *вимогам* (дивись додаток № 1):

1. Вимоги до змісту навчального матеріалу, що опрацьовується на уроці:

- повноцінність історичного змісту, педагогічного задуму уроку, відповідність очікуваним результатам;
- науковість навчального історичного матеріалу уроку;
- вірогідність історичних фактів;
- застосування різноманітних джерел знань;
- достатність і структурованість навчального історичного матеріалу для формування базових знань та розв'язання ключових проблем.

2. Вимоги до методики проведення уроку:

- мотивація і диференціація навчання;
- високий ступінь самостійної розумової діяльності учнів, їх пізнавальної активності;
- охоплення роботою всіх учнів;
- виховання інтересу до історії;
- правильний вибір типу і структури уроку, засобів і методів його проведення в залежності від очікуваних результатів (дидактичної мети);
- відповідність прийомів навчання педагогічному задуму, змісту і пізнавальним можливостям учнів.

3. Психолого-гігієнічні вимоги до організації уроку:

- педагогічний такт учителя;
- культура мовлення, емоційність, темп мовлення;

- врахування вікових та індивідуальних особливостей учнів;
- контакт з класом, наявність активної взаємодії та співпраці;
- дотримання санітарно-гігієнічних норм.

2.4. Індивідуалізація та диференціація навчання

Нові орієнтації й цінності сучасної освіти обумовили необхідність розуміти учня як індивідуальну дійсність і як індивідуальну можливість.

Доцільно нагадати, що *індивідуальним* у людині називають те особливе, що вирізняє її з-поміж інших людей, а *індивідуальністю* — яскраво виражену сукупність ознак, властивих окремій людині, які закладені природою або набуті нею в індивідуальному досвіді. Особливими можуть бути інтелектуальні, вольові, моральні, соціальні та інші риси особистості. До *індивідуальних особливостей* відноситься своєрідність сприймання, мислення, пам'яті, уяви, інтересів, нахилів, здібностей та ін. Вони значною мірою обумовлюють процес засвоєння знань, формування всіх якостей особистості.

Глибоке знання індивідуальних особливостей учня необхідне для вирішення двох завдань, взаємопов'язаних між собою:

- 1) індивідуалізації — підтримки і розвитку одиничного, особливого, своєрідного як потенціалу особистості;
- 2) соціалізації — адаптації у соціальному середовищі і самореалізації особистості в ньому.

Індивідуалізація навчання — це система засобів, яка сприяє усвідомленню учнем своїх сильних і слабких можливостей навчання, підтримці і розвитку самотності з метою самостійного вибору власних смислів навчання. Індивідуалізація сприяє розвитку самосвідомості, самостійності й відповідальності.

Педагогічна підтримка полягає у спільному з учнем визначенні його інтересів, цілей, можливостей і шляхів подолання перешкод (проблем), які заважають йому досягати позитивних результатів у навчанні (О.Газман). Підґрунтям педагогічної підтримки є взаємини рівноправності, рівноцінності, поваги й довіри між учителем і учнем.

Індивідуалізація передбачає:

- 1) індивідуально орієнтовану допомогу учням в усвідомленні власних потреб, інтересів, цілей навчання;
- 2) створення умов для вільної реалізації заданих природою здібностей і можливостей;
- 3) підтримку школяра у творчому самовтіленні;
- 4) підтримку учня в рефлексії.

Отже, педагогічна підтримка використовується з метою допомоги учням у вирішенні проблем: діагностичної, пошукової, діяльнісної, рефлексивної. Звісно, вона не може замінити процес навчання — основний

шлях одержання поколінням, що підростає, соціального досвіду, створюваного людством протягом тисячоліть. У цьому випадку здійснюється *індивідуальний підхід*, суть якого полягає в управлінні розвитком учня, що базується на глибокому знанні рис його особистості та умов життя.

2.5. Зміст позакласної роботи з фаху

Процес навчання історії ставить за мету розвиток особистих якостей школярів. Урочна й позакласна робота як складові частини єдиного навчально-виховного процесу у комплексі забезпечують гармонійну реалізацію поставлених цілей. Одержані на уроці знання спонукають учнів до вивчення історії й після дзвоника, а позакласні заходи дають можливість опанувати яскраві історичні факти, збагатити свої знання та допомагають глибше засвоїти матеріал уроків.

О.Степаніщев визначає *позакласну (позаурочну) роботу* з історії як організацію вчителем різноманітних видів діяльності учнів" після уроків, які забезпечують необхідні умови для оволодіння школярів навичками та вміннями теоретичної і практичної роботи щодо більш глибокого засвоєння й активного сприйняття історичного досвіду та оточуючої дійсності.

Позакласна робота відрізняється від урочної системи організаційними й методичними формами. Науковці визначають такі характерні *рис* позакласної роботи учнів з історії (Ф.Левітас, В.Комаров):

- проведення в позаурочний час;
- добровільність участі учнів у позакласній роботі;
- вільний вибір змісту та форм позакласної роботи з історії;
- здійснення позакласних заходів за рахунок активності і самодіяльності учнів;
- сприяння позакласної роботи пропаганді історичних знань, розвитку світогляду учнів, їх національно-державному вихованню;
- присвячення позакласних заходів актуальним подіям вітчизняної та всесвітньої історії;
- зв'язок позакласної роботи з сучасністю;
- обов'язкове врахування індивідуальних інтересів учнів, забезпечення творчого розвитку здібностей школярів.

Позакласна робота з історії має два основних *напрямки*:

- розширення й поглиблення історичних знань, одержаних на уроці;
- вивчення краснавчочого матеріалу.

При підготовці позакласного заходу з історії слід враховувати, що позакласна робота є досить різноманітною. У методиці навчання історії розрізняють такі **форми** позакласної роботи (К.Баханов, Ф.Левітас, О.Салата):

1. *масова* або фронтальна, у якій задіяна значна кількість учнів паралельних класів чи навіть усієї школи (шкільні історичні вечори; бесіди, лекції і дискусії на історичну тематику; історичні і краєзнавчі екскурсії; шкільні предметні та міжпредметні конкурси й олімпіади; історичні вікторини та ігри; історичні турніри; науково-практичні і читацькі конференції, «круглі столи»; перегляд фільмів та вистав; «тиждень історії» в школі тощо);

2. *групова* або гурткова, яка проводиться з учнями однієї групи або класу (історичні гуртки; секції, історичні товариства та клуби; брейн-ринги; історичні і краєзнавчі походи та екскурсії; випуск газет та журналів; факультативи; лекторії; розробка проектів за історичною тематикою тощо);

3. *індивідуальна*, проводиться з окремими учнями (читання історичної літератури; робота в архіві та музеї; написання, рефератів, повідомлень і доповідей; виконання творчих завдань; надання допомоги учневі для виступу на конференції чи на вечорі тощо).

Усі форми позакласної роботи з історії розрізняються за часом дії:

- *систематична* або постійна — здійснюється впродовж року чи кількох років (історичні гуртки, факультативи, позакласні історичні читання, створення шкільних музеїв тощо);

- *епізодична* (екскурсії, походи, історичні вечори, історичні вікторини, зустрічі з цікавими людьми).

Основними **вимогами** організації позакласної роботи з історії є:

- зв'язок з класною роботою;
- врахування рівня навченості, інтересів та здібностей учнів;
- організація колективної взаємодії учнів;
- створення вільної атмосфери під час підготовки та проведення заходів.

Діагностика діяльності учнів у позакласній роботі відбувається шляхом проведення: а) моніторингу якості знань; б) тестування; в) семінарів; г) дискусій, дебатів; г) науково-дослідної роботи з історії та правознавства; д) психологічного анкетування; е) дидактичних та ділових ігор; є) складання заліку; ж) участі у предметних олімпіадах; з) участі у науково-практичних, творчих конференціях та конкурсах.

До змісту позакласної роботи з фаху студента-практиканта входять:

- відвідування та аналіз окремих позакласних заходів, що проводять вчителі школи;
- планування окремих видів групових та масових форм позакласної роботи під керівництвом вчителя-методиста або з опорою на готові зразки;
- підготовка та самостійне проведення позакласних заходів;
- відвідування позакласних заходів, що проводять інші студенти-практиканти, та їх аналіз.

2. 6. Методика організації та проведення позакласних заходів з історії

Охарактеризуємо деякі з найбільш застосовуваних форм позакласної роботи з історії.

Історичні вікторини та ігри. Цікава захоплююча гра — складова частина навчально-виховного процесу, спосіб поглиблення знань з історії. Вона постійно використовується педагогами не тільки як засіб розваг, а й як важливий елемент навчання і виховання.

Практика свідчить, що кожна історична вікторина чи гра викликає в учнів жвавий інтерес до історичних знань, бажання здобувати нові знання, прагнення ознайомитися з додатковою історичною, науково-популярною та художньою літературою. У процесі гри учні не лише відпочивають, а й докладають чимало зусиль, волі і праці для вирішення історичних завдань.

Найбільш поширеними є такі *види* ігор на історичні теми:

- хронологічні, мета яких — допомогти учням запам'ятати найважливіші історичні дати і події, вміти їх зіставляти;
- ігри на запам'ятовування імен видатних історичних персоналій і характеристики відомих історичних діячів;
- картографічні ігри, які дають можливість розвивати пам'ять, формують вміння і навички запам'ятовувати географічні назви та історичні події;
- ігри на запам'ятовування деталей і ходу історичних подій.

Для проведення історичних вікторин та ігор необхідно виконати низку методичних *вимог*:

- 1) визначення способів і форм проведення історичного заходу;
- 2) визначення учасників історичних ігор;
- 3) оголошення теми історичної гри;
- 4) призначення журі історичного заходу;
- 5) розробка системи оцінок за відповідь;
- 6) рекомендації щодо використання додаткової літератури і джерел.

Історичні ігри й вікторини, як правило, застосовують під час вивчення нового матеріалу, при повторенні, узагальненні історичних знань. При організації гри чи вікторини плануються індивідуальні, групові, колективні завдання. Вищенаведені позакласні заходи можна проводити в одному класі, при організації міжкласних чи загальношкільних заходів. При проведенні історичних вікторин чи ігор обов'язково необхідно враховувати вікові особливості школярів та рівень їх пізнавальних можливостей.

Найбільш доступними для учнів є наступні *види* ігор: шаради, головоломки, ребуси, кросворди. У сучасній школі педагоги нерідко проводять ігри та вікторини на зразок телевізійних передач (КВК, «Поле чудес», «Що? Де? Коли?», «Найрозумніший учень» і т. ін.).

І.Кучерук пропонує цікаву модель спеціальних історичних ігор при вивченні заключних тем з історії, наприклад, «Середні віки». Учням пропонується цікаве творче завдання: «Уявіть, що у вас є можливість на фантастичному літальному апараті побувати в одній із країн Середньовіччя. Складіть програму польоту:

1. Вкажіть століття (рік), в яке (який) ви хотіли б перенестись.
2. Назвіть країну (країни), яку(і) ви хотіли б відвідати під час подорожі.
3. Оберіть роль, яку вам хотілося б виконувати під час подорожі:
 - а) сучасної людини (вченого-історика, учня 6 класу, письменника, мистецтвознавця і т. ін.);
 - б) представника епохи Середньовіччя (селянина, феодала, власника мануфактури, ремісника, купця-мандрівника, вченого, живописця, письменника, полководця і т. п.).
4. Обґрунтуйте ваш вибір століття (року), країни, ролі.
5. Визначте мету вашої подорожі.
6. По завершенні польоту складіть розповідь-звіт про те, що ви побачили під час подорожі.

Педагогічна практика свідчить, що проведення такої гри сприяє всебічному закріпленню, поглибленню та систематизації історичного матеріалу. Учні не лише засвоюють певний обсяг знань, а й постійно вдаються до активної творчої діяльності, яка дає їм можливість побачити минуле і сучасний світ в історичних образах.

Серед сучасних педагогічних технологій, які використовуються в основній і старшій школі, виділяють *сюжетно-рольові ігри*, які розподіляються на *ретроспективні та ділові*.

Для ретроспективних рольових ігор бажано мати костюми й атрибути історичного часу. При проведенні такої форми рольової гри обов'язково має бути проблемність, певна конфліктність і сучасність історичних образів.

Завдання учнів-акторів — правдиво й яскраво представити свого героя, який пов'язаний з конкретною історичною ситуацією. Залежно від сценарію рольової гри визначаються форми участі залу в цій дії. Сюжетно-рольові ігри можуть включати в себе реальних історичних діячів чи вигаданих осіб. Такі ігри можуть проходити, наприклад, у вигляді суду над тоталітаризмом, козацької ради, зв'язку феодалів тощо.

У ділових сюжетно-рольових іграх учням пропонується відтворити своїх сучасників-спеціалістів у різних галузях знань. Тому педагоги-практики пропонують провести рольову гру у вигляді наукового симпозіуму, «круглого столу», прес-конференції.

При підготовці до сюжетно-рольових ігор вчитель разом з учнями дотримуються таких *етапів*: визначення теми рольової гри; розписування ролей; підготовка текстів виступів. Для проведення сюжетно-рольових ігор готуються класні кімнати чи зали, забезпечується наочність і технічні засоби: плакати, карти, схеми, діаграми, аудіо -, відеоматеріали. Проблеми, які виносяться на сюжетно-рольову гру, повинні бути актуальними, відзначатися науковістю, характеризуватися альтернативністю поглядів.

Учитель допомагає учням з підготовкою відповідної ролі, текстів для виступу, додатковою літературою. Треба передбачити зворотний зв'язок безпосередніх учасників гри та присутніх у залі, який може бути здійснений у вигляді інтерв'ю чи анкетування. Зворотний зв'язок між присутніми та акторами є важливою ланкою гри. Для інтерв'ю можуть бути розроблені наступні запитання:

- а) Яке враження у вас від рольової гри?
- б) Хто, на ваш погляд, був найбільш цікавим і чому?
- в) Який елемент гри, з вашої точки зору, найбільш вдалий?
- г) Якби ви взяли участь у цій грі, що б ви запропонували?

Після проведення історичної вікторини чи гри вчитель обов'язково підбиває підсумки заходу: оголошує переможців та нагороджує заохочувальними призами. Доцільно, щоб прізвища переможців були відзначені в спеціальних випусках стінної газети.

Історичні і краєзнавчі екскурсії. Важливою ділянкою навчання й виховання учнів є *екскурсійна робота*. По-перше, вона сприяє більш глибокому засвоєнню учнями історичного матеріалу, розширює й поглиблює їх знання; по-друге, дає можливість більше уваги приділити вивченню краєзнавчих матеріалів; по-третє, формує історичну пам'ять про величне минуле свого народу. Екскурсійна робота цікава тим, що дає можливість комплексно вивчати історичну спадщину. Під час екскурсії з учнями

вивчаються: матеріали про історичні події та об'єкти; історико-економічні відомості; інформація про політичні, соціальні та культурні явища.

Екскурсія — форма організації навчання, яка передбачає вихід учнів на місце розташування об'єктів для безпосереднього ознайомлення з пам'ятками минулого за допомогою спеціально підготовленої людини (екскурсовода). Вона пов'язує навчальний процес з історичним минулим та сучасним життям і допомагає школярам пізнавати явища, події, факти шляхом практичного ознайомлення з ними.

Для успішного проведення екскурсії необхідно: чітко сформулювати мету; визначити загальні та індивідуальні завдання, в тому числі і творчого характеру; ознайомити учнів із засобами збору інформації, правилами поведінки та основами техніки безпеки тощо.

Існують такі *види* навчальних екскурсій (Ф.Левітас, К.Баханов): 1) по місцях історичних подій; 2) до історичного, історико-краєзнавчого пам'ятника; 3) до музею; 4) до архівних установ і бібліотек; 5) на виробництво.

За навчально-виховним завданням екскурсії розподіляються на:

- *вступні* — ті, які проводяться напередодні вивчення відповідної теми;
- *поточні* - ті, які відбуваються в процесі вивчення нового матеріалу;
- *підсумкові* — ті, які проводяться після вивчення історичної теми і мають на меті закріплення матеріалу.

Проведення екскурсії вимагає ретельної підготовки вчителя й учнів, а отже й здійснення таких відповідних *заходів*:

1) навчальних (передбачають тісний зв'язок програмового матеріалу з екскурсійними об'єктами. Тому вчитель має: розробити тематику і маршрут історичних екскурсій; визначити історичні пам'ятки, які треба відвідати; підготувати завдання для учнів під час екскурсій);

2) організаційних (передбачають включення екскурсій до річного плану освітнього закладу; наказ керівника освітнього закладу про проведення екскурсії; визначення відповідальних за проведення екскурсії, життя і здоров'я учнів; бесіду з учнями та їх батьками про завдання екскурсії, маршрут, час і місце початку та завершення екскурсії, правила поведінки);

3) виховних (підготовка до екскурсії повинна сприяти формуванню історичної пам'яті, поваги до історичних і культурних традицій нашого народу, розумінню правил поведінки в громадських місцях).

Залежно від вікових і психологічних можливостей учнів їм можуть бути запропоновані завдання конкретного змісту. Наприклад, відповісти під час екскурсії чи після підбиття її підсумків на запитання узагальнюючого

характеру: Що вам під час екскурсії запам'яталось найбільше? Що нового ви дізнались сьогодні? Які експонати зацікавили вас особливо й чому? Чи змінилися ваші уявлення про минуле після екскурсії? З якими історичними джерелами ви ознайомились під час екскурсії?

Для учнів сильних класів питання можуть бути більш складними і творчими: Про що могли б вам розповісти історичні пам'ятники? Чому ці історичні пам'ятки виникли саме в той час? Чому ці пам'ятники перебувають під охороною ЮНЕСКО? Наскільки пам'ятники відтворюють історичну правду? Якби ви були скульптором й архітектором, які б історичні пам'ятники ви побудували? Чому за доби тоталітарної системи руйнувались історико-релігійні пам'ятники? Чи правильно ми робимо, що у складний економічний час відроджуємо зруйновані храми і духовні святині? Як ви ставитесь до руйнації пам'ятників доби тоталітарної системи?

Існують методичні умови ефективного проведення навчальної екскурсії. Передусім, це спеціальна підготовка учнів. Тому вчитель заздалегідь проводить бесіду зі школярами (яка тема екскурсії визначена, які місця будуть відвідані, які завдання учні повинні виконати). Другим важливим моментом проведення екскурсії є підготовка до неї самого вчителя, робота з довідниками, мемуарною, художньою літературою. Практика показала, що нерідко учні краще сприймають свого педагога, ніж запрошеного екскурсовода.

Фахівці рекомендують до початку екскурсії поставити перед учнями спеціальні (колективні чи індивідуальні) завдання:

- підготувати невеликі повідомлення (письмові чи усні);
- накреслити маршрут екскурсії;
- сфотографувати історичні об'єкти;
- підготувати випуск альбома, бюлетеня, виставки.

Результати заходу можуть бути оформлені таким чином:

Тема екскурсії				
Дата проведення екскурсії	Назви екскурсійних об'єктів	Що було відомо?	Що дізнались під час екскурсії?	Примітки

Музейні експонати є відбитком визначних подій історії України, героїчних подвигів і трудових звершень українського народу. Музейні реліквії — своєрідні «голоси історії», які являють собою значний ілюстративний матеріал, який не дасть школярам жоден підручник чи

посібник. Знаряддя праці, зброя, одяг, предмети побуту, особисті речі видатних історичних діячів, документи, нагороди, фотографії, різноманітні джерела допомагають учням відчувати історичну епоху і справляють на них велике враження.

Екскурсія до музею повинна бути тематичною, мати пізнавальну та виховну мету. Її може проводити як екскурсовод, так і вчитель. Екскурсія до музею має такі методичні етапи:

- 1) Вибір вчителем теми екскурсії.
- 2) Вивчення вчителем експозиції музею.
- 3) Знайомство педагога з необхідною додатковою літературою.
- 4) Бесіда з учнями про зміст і завдання екскурсії.
- 5) Підготовка фрагментів виступів учнів у музеї.
- 6) Проведення екскурсії.
- 7) Написання учнями звітів про екскурсію.
- 8) Підбиття вчителем підсумків екскурсії та роботи учнів.

Важливою умовою проведення екскурсії є спрямованість діяльності школярів не лише на споглядання, а й на логічний зміст історичного матеріалу. Напередодні екскурсії до музею вчитель пропонує учням кілька варіантів узагальнюючих і конкретно історичних запитань, наприклад:

1. У чому полягає відмінність первісних людей від тварин?
2. Чому первісні люди жили родовою общиною?
3. Про що свідчить наявність у первісних людей луків, стріл, гарпуна, риболовних гачків?
4. Які висновки можна зробити про життя первісних людей, якщо на стоянці знайдені кістки хижих тварин, птахів, риби, залишки горщиків і зернотерка?

Звіт про проведену екскурсію може бути оформлений у такому вигляді:

Назва екскурсії	З якими історико-краєзнавчими експонатами познайомились?	Що нового дізнались під час екскурсії?

У багатьох школах сьогодні існують власні музеї, які є досить різноманітними за проблематикою: музеї історії школи; музеї трудової слави; військово-історичні музеї; меморіально-біографічні музеї; історико-краєзнавчі музеї тощо. Загалом, *шкільний музей* — це зібрання різноманітних пам'яток з історії природи та суспільства, які зберігаються та

експонуються у відповідності до завдань того чи іншого навчального закладу.

Музейна робота в школі складається з певних *етапів*:

- створення ради музею, обговорення експозиції майбутнього музею, плану роботи, організація активу музею;
- збір експонатів для музею й оформлення експозиції;
- підготовка екскурсив під керівництвом вчителя, розробка проблематики експозиції шкільного музею в урочній та позакласній роботі.

Доречно зазначити важливу роль *краєзнавчої діяльності* в процесі позаурочної роботи з історії. Саме вона ставить учнів в позицію історика-дослідника. Проаналізувавши досвід розвитку краєзнавчих досліджень, можна визначити такі *принципи*:

- 1) слід відбирати такі факти з історії рідною краю, які є найбільш типовими та можуть бути легко пов'язані учнями з історією всієї країни;
- 2) доцільно разом з учнями організовувати хоча б невеличкі експозиції за результатами краєзнавчих досліджень;
- 3) постійно заохочувати учнів, які зробили певний внесок в краєзнавчі дослідження шкільного гуртка або шкільного наукового товариства.

Шкільні історичні вечори є складовою частиною навчально-виховного процесу. Вони дозволяють вирішувати широке коло питань. Засобами шкільного мистецтва вирішуються:

- 1) навчальні завдання — поглиблюється інтерес до предмета, закріплюються набуті знання і здобуваються нові; формуються історичне мислення та історична свідомість;
- 2) розвиваючі завдання — розширюється світогляд дитини, активізується бажання до самостійної роботи, одержані знання застосовуються на практиці, використовуються здобуті вміння й навички в позаурочній роботі;
- 3) виховні завдання — відбувається виховання історією, формуються патріотичні почуття й національно-державна свідомість, прищеплюються гуманістичні цінності, виховуються етичні норми та естетичний смак.

Тематичні вечори з історії, пов'язані з програмовим матеріалом, сприяють глибокому закріпленню знань історичних подій у літературно-художніх образах, їх всебічному усвідомленню, розвивають самостійне мислення, мовлення, бажання бути особистістю.

Педагогічна практика показує, що історичні вечори мають значний емоційний вплив на учнів, сприяють зростанню їх інтересу як до самого предмета, так і до музики, живопису, літератури, формують прагнення до самостійної творчої пошукової роботи. Після участі в таких позакласних

заходах у багатьох школярів зростає інтерес до навчання, покращується успішність, стабілізуються стосунки з однокласниками, дорослими. Результати проведення вечорів указують на зближення учнівського колективу, а також на зближення учнів та вчителів. У закладах освіти, де проведення тематичних вечорів здійснюється систематично, на цьому ґрунті починають створюватися шкільні самодіяльні театри, гуртки, студії. Отже, позакласна робота набуває логічного змісту і сприяє гармонійному розвитку школярів.

Ініціатива підготовки і проведення шкільного тематичного вечора належить вчителю. Тематика таких вечорів продумується ним ґрунтовно і не повинна бути випадковою. Проведення вечора планується заздалегідь і, як правило, вноситься до річного плану школи.

Шкільні історичні вечори можуть бути присвячені:

- знаковим датам календаря;
- загальнодержавним заходам;
- важливим історичним подіям;
- ювілеям відомих історичних постатей;
- проблемам сучасності;
- загальній історичній тематиці;
- історико-краєзнавчій тематиці;
- окремій темі шкільного курсу історії;
- декаді історії в школі.

Для проведення шкільного вечора мають бути реалізовані такі *умови*:

- підтримання адміністрацією навчального закладу і педагогічним колективом плану проведення відповідного заходу;
- наявність творчої особистості вчителя, який здатний підготувати сценарій вечора, організувати учнівський колектив для проведення відповідного заходу;
- наявність активу учнів, які бажають брати участь у вечорі;
- технічна забезпеченість навчального закладу.

Підготовка та проведення шкільного вечора складаються, як правило, з таких *етапів*:

- 1) Визначення теми шкільного історичного вечора.
- 2) Залучення до підготовки вечора колег по роботі.
- 3) Підготовка проекту сценарію шкільного вечора.
- 4) Обговорення його з колегами та активом учнів.
- 5) Збір матеріалів до сценарію (публіцистичних творів, віршів, пісень, музичних творів тощо).

б) Створення групи для художнього оформлення зали чи класної кімнати.

7) Розподіл ролей і визначення виконавців.

8) Проведення індивідуальних і групових репетицій.

9) Проведення генеральної репетиції.

10) Випуск програми вечора.

11) Випуск шкільної об'яви про час і місце вечора.

12) Запрошення гостей.

13) Проведення шкільного вечора.

14) Підбиття підсумків позакласного заходу.

15) Заохочення й відзначення учнів, які брали участь у заході.

16) Заохочення й відзначення вчителів, які організовували і брали участь у вечорі, адміністрацією школи.

Особлива увага приділяється учням - ведучим вечора. Разом з учителем вони готують і вивчають текст, їхній виступ містить короткий довідковий чи узагальнюючий матеріал. Текст ведучих начебто пов'язує між собою виступи окремих виконавців. Досвід проведення шкільних вечорів свідчить про те, що доцільно мати двох-трьох ведучих, між якими розподілено текст. Такий розподіл дає можливість не переобтяжувати учнів і полегшує підготовку й вивчення матеріалу. Мова ведучих повинна бути яскравою, логічною, відзначатися емоційним забарвленням.

Враховуючи той факт, що в ході вечора передбачаються публіцистичні виступи учнів, декламування ними віршів, музика і співи, вчитель історії повинен установити тісний контакт зі своїми колегами: викладачами української і зарубіжної літератури, музики і співів, малювання тощо.

Неабияке значення має зовнішній вигляд учасників вечора (охайні зачіски, випрасуваний одяг, начищене взуття). Все це сприятиме урочистому настрою учасників заходу та присутніх. Для всіх виконавців існують важливі умови щодо їхнього мовлення: яскравість, виразність, емоційність. Учитель показує учням, як вони повинні вийти на сцену, як триматись, поводитись і пересуватись по залі.

Важливим моментом у підготовці шкільного вечора є оформлення зали. У залі, як правило, встановлюється екран, розвішуються портрети історичних діячів, плакати, схеми, карти, фотомонтажі. Заздалегідь перевіряються технічні засоби навчання.

Свою роль у шкільному вечорі вчитель визначає сам. За першим варіантом він може знаходитись у залі і стежити за ходом вечора. За другим, учитель може бути виконавцем однієї із провідних ролей і своїм виступом спонукати школярів до активної творчої діяльності.

Після закінчення шкільного вечора бажано зібрати всіх учасників заходу, зробити фотографії на пам'ять, а також обговорити враження після проведення заходу.

Предметні гуртки та факультативи. Історичний гурток та факультатив мають постійний склад учнів, проводять заняття систематично і у чітко визначений час, будують свою роботу за заздалегідь складеним планом. Згідно існуючих нормативів історичні гуртки та факультативи повинні об'єднувати не більше 15 учнів.

У сучасній методичній літературі сформульовані кілька *принципів* роботи історичного гуртка та факультативу:

- керівна роль вчителя;
- використання дослідницького методу;
- ретельний відбір тематики занять;
- обов'язкове оформлення результатів роботи в тому чи іншому вигляді.

Факультатив — навчальний курс, зміст якого безпосередньо не пов'язаний із загальнообов'язковим навчальним змістом і який обирається учнем для розширення свого кругозору, розвитку пізнавальних інтересів та творчих здібностей, залучення до нових сфер знання і людської діяльності. Заняття факультативу призначені для задоволення прагнення учнів до поглиблення вивчення предмета.

Визначають наступні *функції* факультативів:

- 1) забезпечення індивідуальної орієнтованості змісту освіти;
- 2) сприяння всебічному розвитку особистості шляхом врахування і задоволення запитів та інтересів школярів, розширення спектра їх інтересів та освітніх потреб;
- 3) особистісно розвивальна: створення індивідуальних програм навчання.

Наприклад, О.Кожем'яка пропонує таку орієнтовну тематику факультативів:

- «Людина і світ» (5, 6 кл.);
- «Історія рідного краю» (7-11 кл.);
- «Ми — громадяни України» (9 кл.);
- «Творчий розвиток та саморозвиток особистості» (10 кл.);
- «Основи філософських знань» (10-11 кл.).

Предметні гуртки створюються на добровільних засадах з учнів паралельних або суміжних класів. До них входять школярі, які прагнуть розширити і поглибити свої знання, мають схильність до історії як предмета та відповідної галузі науки.

В.Комаров зауважує, що різниця між факультативами та гуртками полягає в тому, що плани роботи факультативів більш тісно пов'язані зі шкільними курсами історії, ніж плани роботи гуртків. Отже, факультативи являють собою поглиблене вивчення учнями певної теми шкільного курсу історії. Історичні ж гуртки мають можливість довільного планування своєї роботи, не пов'язуючи її так тісно зі шкільною програмою.

Неабияку роль у розповсюдженні історичних та громадсько-політичних знань серед школярів відіграють *лекторські групи*. Робота таких груп може проходити як у межах школи, так і в позашкільних умовах.

Однією з ефективних форм позакласної роботи з історії є проведення предметного тижня. ***Предметний тиждень*** — це комплекс навчально-виховних заходів, спрямованих на розвиток творчості учнів, поглиблення та розширення знань з предмета, збагачення науково-методичного потенціалу вчителів.

Предметний тиждень має такі *цілі*:

- підвищення інтересу учнів до предмета, заохочення до його активного вивчення;
- розвиток дослідницької, пошукової та творчої діяльності;
- створення сприятливих умов для виявлення та розвитку знань та умінь учнів, їхніх історичних уподобань і захоплень, творчої активності і зацікавленості;
- поглиблення знань з історії та підвищення інтересу до предмета;
- опанування певних тем за допомогою мало використовуваних на уроках методів та форм навчання: гри, театралізованої вистави, інсценізації, костюмованого балу історичних героїв, організації інтелектуальних змагань між класами та паралелями тощо.

Досягти поставлених завдань можна лише за допомогою чіткого планування та розробки усього комплексу заходів предметного тижня та поінформованості про них школярів, чіткого розподілу обов'язків із визначенням відповідальних за кожний вид роботи, прогнозування очікуваних результатів, організації продуктивної співпраці вчителів та учнів, а також дотримання принципів справедливості під час аналізу результатів будь-якого заходу та тижня в цілому.

Серед *функцій* історичного тижня О.Кожем'яка виділяє такі:

- організаційна — внесення цікавих заходів, інноваційних технологій та методик до навчально-виховного процесу і самостійної діяльності школярів, розвиток організаційних здібностей учнів;

- діагностична — можливість швидкого і якісного отримання зворотної інформації про активізацію пізнавального інтересу учнів та їх особистісний розвиток;
- моделювальна — врахування під час складання програми тижня найбільше оптимальних і цікавих форм роботи, які формують в учнів потребу в активній пізнавальній, дослідницькій та іншій діяльності;
- пропагандистська — спрямування на широке інформування учнів про нові досягнення історичної науки, найбільш цікаві відкриття, напрямки пошуків та розробки вчених, найбільш обговорювані історичні видання тощо.

Для найбільш ефективної організації заходів предметного тижня слід дотримуватися принципів позитивної мотивації участі учнів у них, зацікавлення, індивідуального підходу у розкритті задумів, масовості та видовищності, які створюють атмосферу свята та емоційне піднесення тощо.

Читацька конференція з історії. Сучасна історична наука визнає художню літературу специфічним історичним джерелом. Незважаючи на право кожного автора подавати історичний зміст у суб'єктивних образах, літературні історичні твори допомагають вчителю аналізувати відповідну епоху; ілюструвати певні історичні положення; емоційно сприймати історичний матеріал; визначати вплив художнього твору на сучасне життя людини і суспільства.

Для проведення читацької учнівської конференції вчитель визначає найбільш цікавий історичний твір і пропонує його учням. До історичного художнього твору висуваються певні вимоги. Він має бути:

- актуальним;
- пов'язаним з програмовим матеріалом;
- відповідати віковим особливостям учнів.

Готуючись до учнівської читацької конференції, вчитель повинен продумати коло завдань на розкриття змісту історичного твору, на розуміння його суті, на вміння яскраво і зв'язано переказувати прочитане, на вміння аналізувати, оцінювати і висловлювати свою точку зору щодо прочитаного.

Відомими методистами розроблено пам'ятку обговорення художнього твору:

1. Хто автор книги і що ви про нього знаєте?
2. Яка історична епоха висвітлюється у творі?
3. Про які історичні події йдеться?
4. Які герої книги особливо тебе вразили? Чому?
5. Що тобі сподобалося в цій книзі і чому?
6. Які твори цього автора у тебе є? Про що вони?

Читацька конференція може включати в себе елемент дискусії щодо прочитаного твору. Вона повинна відбуватись у певній послідовності:

- 1) Вступне слово про автора.
- 2) Історія написання історичного твору.
- 3) Історична атмосфера в країні, коли було написано твір.
- 4) Виступ учнів та обговорення історичного твору.

5) Заключне слово вчителя, підбиття підсумків конференції. Для виступу на конференції учні можуть вести в читацькому щоденнику записи, наприклад:

Автор	Назва книги	Коли розпочато читання?	Коли завершено читання?	Про які історичні події ви дізналися з книги?	Враження від прочитаного

Доречно зауважити, що проведення читацьких конференцій з історії виступає результатом іншої форми позакласної роботи з історії — **позакласного історичного читання**. Virізнюють читацькі конференції *рекомендаційного характеру*, які мають на меті інформувати учнів про ту чи іншу книгу, або *підсумкові*, які являють собою підведення підсумків та обговорення прочитаних книг.

Отже, добровільний характер позакласної роботи дозволяє організувати діяльність учнів за інтересами, сприяє розвитку індивідуальних здібностей, ініціатив і самостійності у процесі пізнання історичного матеріалу. Позакласна робота значно ширше, ніж на уроці, дозволяє вчителю звернути увагу на психологічні та вікові особливості школярів і допомагає реалізувати їх у процесі навчання. Надзвичайно важливими рисами позакласної роботи з історії є систематичність, цілеспрямованість, ідейність та індивідуалізація діяльності учнів.

В умовах позакласної роботи з історії відкриваються ширші, ніж у навчальному процесі, можливості для використання дослідницького (пошукового) методу, для формування інтелектуальних і практичних вмінь за рахунок роботи у бібліотеках, музеях, архівах.

2.7. Зміст дослідної діяльності з історії студента-практиканта

Під час педагогічної практики кожний студент має виконати певний об'єм дослідної роботи. Дослідна діяльність проводиться у двох напрямках: методичному та психолого-педагогічному і реалізується у вигляді виконання індивідуальних завдань дослідного характеру. Така діяльність покликана сприяти розвитку необхідних умінь аналізувати результати дослідження і застосовувати їх у практичній роботі.

До змісту дослідної діяльності з історії студента-практиканта входить:

- відвідування уроків та позакласних заходів вчителів-предметників, інших студентів-практикантів, проведення їх аналізу;
- проведення опитування (анкетування) учнів для вивчення їх особистісної спрямованості та індивідуального стилю навчання;
- проведення методичного аналізу навчального матеріалу з метою прогнозування можливих труднощів його засвоєння учнями;
- вивчення науково-методичної літератури з метою вдосконалення своєї роботи, теоретичного осмислення реального навчального процесу;
- проведення спостережень з метою вивчення та узагальнення досвіду вчителів у викладанні історії;
- проведення досліджень, необхідних для написання курсової (дипломної) роботи з методики викладання історії;
- зазначення у загальному звіті про результати педагогічної практики результатів виконання дослідної роботи.

2.8 Методика проведення аналізу уроку історії

Аналіз уроку - важлива ланка професійної підготовки студентів у період педагогічної практики. Аналіз допомагає поглибити знання студентів-практикантів з методики викладання історії, розвивати організаційно-професійні, конструктивно-планувальні, комунікативно-навчаючі та дослідницькі вміння вчителя-початківця.

Завдання проведення аналізу уроку:

- оволодіти вміннями щодо фіксованого спостереження за діяльністю вчителя або студента-практиканта, правильної їх інтерпретації;
- навчитися визначати шляхи усунення помічених недоліків з урахуванням причин їх виникнення та конкретних умов навчання;
- набути навичок самоаналізу, що дозволить порівнювати власні дії з прийнятими в методиці стандартами, шукати і знаходити ефективні прийоми

навчання, розвитку та виховання учнів, оперативно перебудовувати заплановані дії залежно від конкретних змін у навчальній ситуації.

Аналіз уроку - виділення окремих складових уроку з метою виявлення їх ефективності, їх використання для реалізації означеної мети. У залежності від мети аналізу К.Баханов пропонує розрізняти такі його *види*:

1) *Короткий* (оцінний) аналіз — це загальна оцінка навчально-виховної функції уроку, яка характеризує рівень досягнення освітньої, розвивальної і виховної мети та оцінює урок.

2) *Структурний* (поетапний) аналіз - це виявлення та оцінка домінуючих структур (елементів) уроку, їхня доцільність, що забезпечує розвиток пізнавальних здібностей учнів.

3) *Системний* аналіз — це розгляд уроку як єдиної системи з погляду розв'язання головного дидактичного завдання одночасного з вирішенням розвивальних завдань уроку, забезпеченням формування знань, умінь і навичок учнів, засвоєнням ними способів навчання.

4) *Повний* аналіз — це система аспектних аналізів, тобто оцінка реалізації завдань уроку, зміст і види навчальної діяльності учнів за такими характеристиками, як рівні засвоєння учнями знань і способів розумової діяльності, розвиток учнів, реалізація дидактичних принципів і результативності уроку.

5) *Структурно-часовий* аналіз — це оцінка використання часу уроку за кожним його етапом.

6) *Комбінований* аналіз — це оцінка (одночасна) основної дидактичної мети уроку і структурних елементів.

7) *Психологічний* аналіз — це вивчення дотримання психологічних вимог до уроку (забезпечення пізнавальної діяльності учнів розвивального типу).

8) *Дидактичний* аналіз - це аналіз основних дидактичних категорій (реалізація принципів дидактики, добір методів, прийомів і засобів навчання школярів, дидактична обробка навчального матеріалу уроку, педагогічне керівництво самостійною пізнавальною діяльністю учнів тощо).

9) *Аспектний* аналіз - це розгляд, детальне та всебічне вивчення й оцінка під певним кутом зору певного аспекту або окремої мети уроку у взаємозв'язку з результатами діяльності учнів.

Приклади аспектів уроку: реалізація вчителем триєдиного завдання уроку; використання розвивальних методів на уроці; вивчення способів активізації пізнавальної діяльності учнів; шляхи розвитку пізнавального інтересу; формування загальнонавчальних методів і навичок у школярів;

перевірка та оцінка знань, умінь і навичок учнів; організація проблемного навчання на уроці тощо.

10) *Комплексний* аналіз - це одночасний аналіз дидактичних, психологічних та інших основ уроку (найчастіше системи уроків).

Аналіз уроку здійснюється за певною схемою. У найбільш узагальненому вигляді вона має такі складові:

1. Основні частини змісту уроку вчителя.
 - Методи діяльності учня.
 - Використовувані посібники.
2. Особливості ведення уроку вчителем.
 - Чого навчилися учні?
 - Що потрібно поліпшити на уроці?
3. Види контролю.
 - Що контролюється?
 - Форми і прийоми контролю.
 - Підсумки контролю.
4. Діяльність учителя.
 - Мотиви поведінки і стану учнів.
 - Наявні недоліки.
 - Шляхи усунення недоліків.
5. Час і структурні ланки уроку.
 - Діяльність учителя.
 - Зауваження вчителя щодо уроку.

Для надання аналізу системності часто використовують *аркуші спостереження*, заповнення яких складає зміст аналізу.

Аркуш спостереження (схема поглибленого аналізу й самоаналізу уроку)

Загальні відомості:

1. Школа, клас, дата проведення уроку.
2. Тема уроку, завдання уроку.

Обладнання уроку:

3. Які засоби навчання використовував учитель?
4. Чи підготовлено наочні прилади й технічні засоби?
5. Як підготовлено класну дошку до уроку?

Зміст уроку:

6. Чи відповідає зміст програмі, завданням уроку?
7. Чи проведено його дидактичну обробку?
8. Формуванню яких знань, умінь і навичок він сприяє?

9. З яким матеріалом учні працювали вперше, які знання, вміння і навички формували й закріплювали на уроці?

10. Як матеріал уроку сприяв розвитку творчих сил і здібностей учнів?

11. Які загальні навчальні й спеціальні вміння і навички розвивалися?

12. Як здійснювалися міжпредметні зв'язки?

13. Чи дотримувалися внутрішньокурсових зв'язків?

14. Чи сприяв зміст уроку розвитку інтересу до навчання?

Тип і структура уроку:

15. Який тип уроку обрано, його доцільність?

16. Місце уроку в системі уроків з даного розділу.

17. Як здійснювався зв'язок уроку з попередніми уроками?

18. Які етапи уроку, їхня послідовність і логічний зв'язок?

19. Відповідність структури уроку даному типу.

20. Як забезпечувалася цілісність і завершеність уроку?

Реалізація принципів навчання:

21. Принцип спрямованості навчання на комплексне вирішення завдань.

22. Науковість навчання, зв'язок із життям, практикою.

23. Як реалізовано принцип доступності навчання?

24. З якою метою використано кожний вид наочності?

25. Як дотримувався принцип систематичності й послідовності формування знань, умінь і навичок?

26. Як досягнуто свідомості, активності й самостійності учнів, як здійснювалося керівництво навчанням школярів?

27. Якою мірою здійснювався розвиток учнів на уроці?

28. Який характер пізнавальної діяльності переважав (репродуктивний, пошуковий, творчий)?

29. Як реалізовано індивідуалізацію та диференціацію навчання?

30. Як стимулювалося позитивне ставлення учнів до навчання?

Методи навчання:

31. Якою мірою застосовувані методи відповідали завданням уроку?

32. Який характер пізнавальної діяльності вони забезпечували?

33. Які методи сприяли активізації навчання школярів?

34. Як планувалася й проводилася самостійна робота і чи забезпечувала вона розвиток пізнавальної самостійності учнів?

35. Яка ефективність використаних методів і прийомів навчання?

Організація навчальної роботи на уроці:

36. Як здійснювалася постановка навчальних завдань на кожному етапі?

37. Як поєднувалися різні форми навчання: індивідуальна, групова, класна?
38. Чи здійснювалося чергування різних видів діяльності учнів?
39. Як було організовано контроль за діяльністю учнів?
40. Чи правильно були оцінені знання та вміння учнів?
41. Як учитель здійснював розвиток учнів (розвиток логічного мислення, критичність думки, вміння порівнювати, робити висновки)?
42. Які прийоми використовував учитель для організації учнів?
43. Як підбирав підсумки етапів і всього уроку?

Система роботи вчителя:

44. Уміння організувати роботу на уроці: розподіл часу, доцільність переходу від одного етапу до іншого, керівництво навчальною роботою учнів, володіння класом, дотримання дисципліни.
45. Демонстрація учням раціональних способів навчальної роботи.
46. Визначення обсягу навчального матеріалу на урок.
47. Поведінка вчителя на уроці: тон, такт, місцезнаходження, зовнішній вигляд, манери, мовлення, емоційність, характер спілкування (демократичний чи авторитарний), об'єктивність.
48. Роль учителя у створенні потрібного психологічного мікроклімату.

Система роботи учнів:

49. Організованість та активність на різних етапах уроку.
50. Адекватність емоційного відгуку.
51. Методи і прийоми роботи, рівень їхньої сформованості.
52. Ставлення до вчителя, предмета, уроку, домашнього завдання.
53. Рівень засвоєння основних знань і вмінь. .
54. Наявність умінь творчого застосування знань, умінь і навичок.

Загальні результати уроку:

55. Виконання плану уроку.
56. Рівень реалізації освітньої, виховної та розвивальної мети уроку.
57. Рівні засвоєння знань і способів діяльності учнів:
 - 1-й рівень - засвоєння на рівні сприйняття, розуміння, запам'ятовування;
 - 2-й рівень - застосування в аналогічній ситуації;
 - 3-й рівень - застосування в новій ситуації, тобто творче.
58. Загальна оцінка результатів та ефективності уроку.
59. Рекомендації щодо поліпшення якості уроку.

Останнім часом широко використовується *комплексний підхід* до аналізу уроку, згідно з яким *основними критеріями оцінки* уроку є:

- зовнішня готовність учителя та учнів;

- внутрішня, психологічна налаштованість учнів;
- організаційні дії вчителя (за потреби);
- планування вчителем та оголошення учням навчального, виховного і розвивального завдань уроку;
- актуалізація знань і способів діяльності учнів;
- застосування вчителем методів проблемного навчання (пошуковий, дослідницький, проблемний виклад);
- використання проблемних методів у навчанні школярів;
- співвідношення діяльності вчителя і діяльності учнів;
- обсяг і характер самостійних робіт учнів та співвідношення репродуктивних і продуктивних самостійних робіт;
- врахування вчителем рівнів актуального розвитку учнів і зон найближчого їх розвитку;
- підходи до підвищення в учнів позитивної мотивації навчання;
- постановка вчителем проблемних запитань, створення проблемних ситуацій, показ їх вирішення;
- володіння вчителем способами створення проблемних ситуацій;
- дотримання правил постановки навчальної проблеми;
- використання підручника, співвідношення репродуктивної й частково-пошукової роботи з ним;
- відповідність обраної наочності вимогам проблемного навчання;
- формування спеціальних і загальних навчальних умінь учнів;
- наявність в учнів пізнавальних умінь: формулювання проблеми, висунування та обґрунтування гіпотези, пошук способів доведення (або спростування) гіпотези, перевірка правильності її рішення;
- уміння учнів здійснювати логічні операції;
- розвиток пізнавальних здібностей учнів на кожному етапі уроку (про що це свідчить);
- труднощі, які виникли в учнів усього класу, в окремих школярів, їхні причини та як їх було усунено;
- відповідність вимог проблемно-розвивального навчання домашній роботі учнів. Які завдання було запропоновано (як продовження дослідження, розпочатого на уроці; розв'язання нового, нетипового завдання; на актуалізацію опорних знань і вмінь; на застосування знань і вмінь у новій ситуації; на самостійне теоретичне осмислення);
- урахування вчителем індивідуальних особливостей, здібностей і рівня підготовки учнів та запропоновані диференційовані завдання;
- що дав урок для розвитку волі, інтелекту, емоцій, пізнавальних інтересів, мовлення, пам'яті, самостійності мислення учнів;

- загальна результативність уроку.

Інші схеми аналізу уроку представлені у V розділі методичних рекомендацій (дивись додатки № 2-5).

Методика проведення аналізу позакласного заходу з історії

Тема позакласного заходу.

Мета позакласного заходу і ступінь її досягнення.

Організація позакласного заходу

Підготовчий етап:

- 1) Якість підготовленого текстового матеріалу та його пізнавально-емоційна цінність.
- 2) Кількість школярів, задіяних до участі у позакласному заході.
- 3) Рівень оволодіння теоретичними знаннями і практичними вміннями з історії учасників позакласного заходу.

Проведення позакласного заходу:

- 1) Оформлення приміщення, де відбувається позакласний захід.
- 2) Прийоми, що забезпечують емоційний характер позакласного заходу.
- 3) Якість підготовки учасників до позакласного заходу.
- 4) Форми зворотного зв'язку.
- 5) Наявність запрошених гостей.

Підсумковий етап:

- 1) Якість підведення підсумків позакласного заходу.
- 2) Оцінка окремих учасників позакласного заходу.

2.9. Методика вивчення досвіду роботи вчителя

Під *вивченням та узагальненням педагогічного досвіду* в педагогіці та методиці розуміється дослідження:

1. Масового досвіду застосування методів, прийомів, засобів тощо з метою виявлення провідних тенденцій.
2. Негативного досвіду з метою виявлення характеру недоліків та помилок.
3. Передового педагогічного досвіду (коли йдеться про роботу конкретного вчителя мається на увазі передусім виокремлення елементів передового досвіду).

Базовими *критеріями* передового педагогічного досвіду є (В.Загвязинський, К.Баханов):

- новизна в діяльності: від внесення нових положень у науку до ефективності застосування вже відомого та раціоналізації окремих сторін педагогічної праці;
- висока результативність та ефективність: висока якість знань, суттєві зміни у рівні вихованості, у загальному й спеціальному розвитку учнів;
- відповідність сучасним досягненням педагогіки та методики;
- стабільність, підтвердження ефективності досвіду за деяких змінюваних умов та досягнення позитивних результатів впродовж тривалого часу;
- можливість творчого застосування досвіду іншими педагогами, наявність «родзинки», раціональної ідеї;
- оптимальність досвіду в цілісному педагогічному процесі, економія витрат часу та зусиль вчителя та учнів.

Механізм вивчення досвіду роботи полягає у поступовій реалізації таких *етапів*:

1. Опис педагогічних явищ в їх реальній послідовності (стенографування, конспектування уроків учителя).
2. Класифікація явищ, що спостерігаються, поєднання їх у групи, підведення під більш загальні поняття, встановлення зв'язків між висунутими завданнями, діяльністю педагога та учнів, отриманими результатами.
3. Виявлення причин, що породжують це явище, передусім позитивні результати навчання та виховання, встановлення причин-но-наслідкових зв'язків.
4. Оцінка виявлених зв'язків, визначення найбільш цінних, оригінальних елементів досвіду, розкриття закладених у досвіді педагогічних ідей і задуму, виявлення тих закономірностей, на які спирається досвід, що вивчається.

Вивчення та узагальнення педагогічного досвіду розпочинається з *відвідування навчального заняття вчителя*.

Відповідні записи оформлюються вже під час відвідування заняття та дооформлюються одразу після його завершення за такою схемою:

Тема: (формулюється відповідно до навчальної програми).

Мета: (заповнюється після заняття відповідно до плану-конспекту вчителя).

Тип заняття: (визначається відповідно до структури побаченого заняття).

Обладнання: (перераховуються всі засоби, що використовуються вчителем на уроці).

Хід заняття (фіксується в запропонованій таблиці).

Етап заняття	Діяльність вчителя	Діяльність учнів	Короткий дидактичний аналіз
Фіксуються етапи заняття	Конспективний виклад всього того, що вчитель робить на уроці, з обов'язковим наведенням завдань і запитань, які пропонує вчитель, та тезовим викладом навчального матеріалу	Визначення основних дій учнів на занятті	Виявлення позитивних і негативних моментів у структурі заняття, діяльності вчителя та учнів

Загальні висновки: (виклад власних думок щодо побудови заняття, його структури, досягнення мети, особливості взаємодії вчителя та учня, загальної атмосфери, доцільності використання методів та прийомів навчання).

Розділ 3.

3.1. Виховна діяльність класного керівника

Особливість виховної діяльності майбутніх учителів під час педагогічної практики полягає в тому, що вони ознайомлюються зі змістом і обсягом роботи класного керівника, самостійно виконують його функції та обов'язки. Виховна робота з учнівським колективом передбачає головні напрями діяльності студентів-практикантів: організація різноманітної, захоплюючої соціально значущої діяльності через самоврядування і організацію спілкування дітей для створення сприятливого психологічного клімату в колективі. Система виховної діяльності класного керівника містить такі блоки: діагностичний, змістовно-цільовий, організаційно-діяльнісний, технологічний, результативно-оцінювальний, коригувальний.

Виховна діяльність студентів під час практики сприяє формуванню у них самостійності у визначенні та реалізації завдань освітнього процесу. Ця практика позитивно впливає на якісні характеристики майбутніх вихователів, що відображається у розвитку їх творчих здібностей (єрудиція, уява, здатність до аналізу, самоаналізу, готовність до інноваційної діяльності). Не менш важлива її роль у формуванні педагогічних здібностей: комунікативних, конструктивних, прогностичних, експресивних, організаторських.

У процесі педагогічної практики студенти набувають професійних умінь, визначають мету виховання у відповідності з рівнем вихованості учнів, виробляють стратегію освітнього процесу на основі педагогічної діагностики та прогнозування, використовують різні форми і методи організації дидактичних та виховних аспектів діяльності, аналізують, узагальнюють та корегують їх.

Мета педагогічної практики здобувачів вищої освіти бакалаврів полягає у їх підготовці до виконання основних функцій діяльності класного керівника, розвитку загальнопедагогічних компетенцій для здійснення виховної роботи з учнями.

Пріоритетним завданням майбутнього класного керівника під час виробничої практики на нинішньому етапі є впровадження демократичної культури через вироблення відповідних процедур для захисту прав дитини і формування демократичних цінностей: захищати права дитини, стати місцем, безпечним для дитини, і йдеться не лише про фізичну безпеку, а й про атмосферу довіри і взаємоповаги, де немає насильства та дискримінації.

3.2 Компетентності та програмні результати практики

Компетентності :

Загальні:

- здатність до гнучкого способу педагогічного мислення, який дає можливість розуміти і розв'язувати виховні проблеми в освітньому процесі, зберігаючи при цьому критичне ставлення до усталених підходів до виховання;
- здатність до ефективного комунікування в освітньому середовищі;
- здатність дотримуватися морально-гуманістичних принципів у професійній діяльності.

Фахові

- здатність забезпечувати нормативно-правовий аспект професійної діяльності класного керівника;
- здатність до прийняття ефективних вирішень конкретних завдань виховної роботи;
- здатність забезпечувати збереження фізичного та психічного здоров'я учнів;
- здатність до організації різноманітної діяльності в галузі культури та дозвілля учнів;
- здатність до взаємодії школи сім'ї, інших соціально-психологічних служб;

Програмні результати практики

- застосовувати правову базу захисту дитинства;
- визначати та реалізовувати виховні цілі в освітньому процесі;
- володіти методикою національного, патріотичного, морального, розумового, фізичного, естетичного, екологічного виховання;
- проводити діагностику рівня вихованості учня та учнівського колективу і на цих засадах реалізовувати комплекс методів і форм індивідуальної та колективної виховної роботи зі школярами;
- сприяти створенню сприятливого емоційного середовища для саморалізації здібностей, нахилів, уподобань учнів;
- сприяти розвитку учнівського самоврядування;
- нейтралізувати негативні впливи соціуму;
- корегувати взаємодію засобів інформаційної комунікації;
- підтримувати партнерські стосунки з сім'єю учня, спільно вирішувати його проблеми;

Студенти підготовки ступеня вищої освіти бакалавра проходять виробничу практику в 8 семестрі, протягом 6 – 8 тижнів, кількість годин на тиждень – 30.

3.3. Зміст виховної діяльності студента-практиканта

Зміст виховної роботи студента-практиканта розроблено, враховуючи функціональні обов'язки класного керівника, а саме: допомога уням класу в організації навчальної діяльності; індивідуальна робота з учнями; формування і розвиток дитячого колективу; розвиток учнівського самоврядування; співробітництво з батьками, спрямоване на виховання учня, організація дозвілля.

Майбутній класний керівник під час педагогічної практики працює за таким змістом:

5. Організаційна: складає план роботи класного керівника і працює за ним; розробляє конспекти виховних заходів; проводить діагностику учнів і на цій основі застосовує індивідуальний підхід у виховній роботі; формує учнівський колектив; спрямовує діяльність органів учнівського самоврядування; сприяє організації дозвілля школярів; взаємодіє з учителями-предметниками; підтримує в колективі належний психологічний клімат; забезпечує охорону здоров'я дітей; сприяє самореалізації потреб, інтересів, здібностей, уподобань учнів.

6. Соціально-педагогічна: застосовує технології вивчення потреб, інтересів і бажань учнів в організації та проведенні позакласних заходів; проводить роботу зі збереження і збагачення національного досвіду; забезпечує розвиток особистості на цінностях, нормах і традиціях світової та вітчизняної культури; впроваджує форми і методи навчання дітей різним видам соціальної діяльності та міжособистісної взаємодії; створює соціально-психологічний клімат, що сприяє продуктивній спільній діяльності і всебічному розвитку підлітків в дитячому колективі; проводить роботу, спрямовану на охорону прав дитячої особистості, її громадських, освітніх і виховних інтересів.

7. Просвітницька: знайомить батьків з основами психолого-педагогічних знань, проводить діагностику сімейного виховання, займається індивідуальною та колективною консультативною роботою з батьками; бере участь у проведенні батьківських зборів; залучення і батьків до заходів, які проводяться в учнівському колективі; залучення батьків до участі у

вирішенні шкільних проблем; встановлення контактів батьків із шкільним психологом.

8. Методична: бере участь у роботі методичних об'єднань, творчих груп, знайомиться з досвідом роботи кращих класних керівників школи, вивчає шкільну документацію.

9. Дослідницька – проводить експериментальні дослідження з метою написання курсових, дипломних робіт.

У період педагогічної практики студент–практикант долучається до реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа», а тому його виховна діяльність має бути спрямована на провадження демократичної культури через вироблення відповідних процедур для захисту прав дитини і формування демократичних цінностей: захищати права дитини, стати місцем, безпечним для дитини, і йдеться не лише про фізичну безпеку, а й про атмосферу довіри і взаємоповаги, де немає насильства та дискримінації [1].

Варто звернути увагу на виховні проблеми, розв'язання яких є актуальними в сучасній соціально-педагогічній ситуації.

Серед основних із них – це прояви в шкільному середовищі такого негативного явища, як булінг – жорстокість та насильство серед дітей. Основними чинниками його прояву є пропагування культури сили та жорстокості в ЗМІ, зниження виховного потенціалу сім'ї, порушення взаємодії між школою та сім'єю, поширення зразків асоціальної поведінки.

Його профілактика та подолання може здійснюватися шляхом вироблення в учнів соціально-психологічних навичок, які сприятимуть соціальній злагодженості, поліпшенню адаптації до життєвих обставин, відновленню психологічної стабільності, розвитку гуманних стосунків серед однолітків.

Емоційна відчуженість дорослих від дітей породжує таку психологічну проблему в останніх, як самотність, страх, тривога, невпевненість. Зростає кількість запитів щодо насильства та жорстокості поводження з дітьми [1].

Варто знати і поширити серед учасників освітнього процесу інформацію про електронні банери Національної дитячої «гарячої» лінії: Посилання для розміщення банеру: <http://la-strada.org.ua/>, http://la-strada.org.ua/ndgl_116111.gif.

Дитяча «гаряча лінія» працює по будням з 12 до 20 години та в суботу з 12 до 16 години [1].

Студенту–практиканту варто врахувати, що стрімкі глобалізаційні процеси суспільства породили таку проблему, як торгівля людьми, зокрема, дітьми.

А тому необхідно продумати програму дій, спрямованих на розв'язання цієї проблеми.

При проведенні просвітницької роботи з питань запобігання торгівлі людьми доцільно використовувати посібник «Соціально-педагогічні основи захисту прав людини, протидії торгівлі людьми та експлуатації дітей», який включає курс за вибором/факультатив «Запобігання торгівлі людьми» для учнів 9-11(12) класів навчальних закладів, учнів професійно-технічних навчальних закладів та курс за вибором/факультатив «Знай та захищай свої права» для учнів 7-9 класів навчальних закладів). Матеріали схвалені для використання у загальноосвітніх навчальних закладах Науково-методичною комісією з проблем виховання дітей та учнівської молоді Міністерства освіти і науки України протокол № 3 від 4.10.2016. Матеріали можна знайти у вільному доступі на сайті ГО «Ла Страда-Україна» www.la-strada.org.ua, або на сторінці в Фейсбук <https://www.facebook.com/lastradaukraine>.

Розвиток інформатизації та компютеризації суспільства негативно впливає на формуванні особистості учня. Особливо загрозовим для дітей є відхід їх від реальності, створення віртуального середовища – віртуальних друзів, віртуального спілкування, віртуального життя. Дорослим варто зрозуміти, що ці процеси спричинені відсутністю уваги з боку батьків, педагогів, проявами таких характеристик, як авторитарність, зверхність, байдужість, відсутність уваги тощо. Для подолання цієї проблеми можна скористатися сайтами, які рекомендовані МОН України: «Небезпечні квести для дітей: профілактика залучення» (схвалені для використання в загальноосвітніх навчальних закладах Науково-методичною комісією з проблем виховання дітей та учнівської молоді Міністерства освіти і науки України (протокол №3 від 16.06.2017). Матеріали можна знайти у вільному доступі на сайті ГО «Ла Страда-Україна» www.la-strada.org.ua, або на сторінці в Фейсбук www.facebook.com/lastradaukraine.

Нагальною проблемою, що потребує розв'язання і уваги з боку педагогічних колективів, сім'ї, громадськості є профілактика девіантної поведінки, правопорушень, злочинності серед неповнолітніх.

На допомогу педагогічним працівникам, які працюють із дітьми групи «ризик», корисними будуть матеріали, розміщені на Інформаційній онлайн-платформі «Центр знань», яка створена в рамках проекту Українського інституту соціальних досліджень ім. О. Яременка спільно із МБФ «СНІД Фонд Схід-Захід» за технічної підтримки Дитячого Фонду ООН (ЮНІСЕФ) <http://knowledge.org.ua/> [1].

Серед дітей та молоді є поширення деяких негативних звичок, зокрема, прояву різних видів адикції: алкоголізм, наркоманія, ігроманія, комп'ютерна

залежність тощо. За даними Національного звіту щодо наркотичної ситуації в Україні, в якому зазначається, що загальна кількість підлітків груп ризику, з урахуванням оновлених даних за 2015 р., оцінюється у 129 000 осіб віком від 10 до 19 років включно. Діти все більше потрапляють до груп ризику інфікування ВІЛ/ СНІДом, і зусилля, що робляться з їх захисту, все ще не достатні [1].

Варто зазначити, що основними факторами, які зумовлюють таку поведінку є: відсутність позитивного емоційного контакту з батьками і відповідні деформації виховних функцій сім'ї; акцентуації та психопатії; інфантилізм; негативний соціально-психологічний статус підлітка в колективі як несприятлива позиція суб'єкта в системі міжособистісних стосунків тощо.

Умови, що сприяють адикції неповнолітніх: недостатність переконливої інформації про наслідки адикції; типові реакції поведінки; негативна молодіжна субкультура (НМС); стрес та інформаційні перевантаження; незайнятість, відсутність стійких пізнавальних інтересів особистості як умова, що сприяє розвитку адикції неповнолітніх.

Про те, як вчителям і батькам цікаво й зрозуміло донести підліткам інформацію про здоровий спосіб життя і безпечну поведінку - на порталі профілактичної освіти www.autta.org.ua [1].

3.4 Етапи та завдання виховної діяльності студентів під час практики

Організаційний період (один тиждень)

1. Вивчення плану роботи школи та визначення тих виховних заходів, які будуть проводитися у школі в період проходження практики.
2. Проведення бесіди з класним керівником з проблем виховної роботи, з питань розвитку колективу дітей, їх міжособистісних стосунків.
3. Проведення першої зустрічі з учнями класу.
4. Ознайомлення з планом виховної роботи класного керівника.
5. Вивчення стилю взаємин класного керівника з учнями класу.
6. Апробування форм роботи по залученню дітей до планування.
7. Відвідування та аналіз виховних заходів, які проводяться в класі, в школі.
8. Складення індивідуального плану роботи студента-практиканта на період педагогічної практики.

Основний період (шість тижнів)

1. Апробація методик по вивченню особистості учнів та учнівського колективу.
2. Ознайомлення із методичною роботою класного керівника.
3. Участь у роботі шкільного методичного об'єднання класних керівників.
4. Ознайомлення із досвідом роботи кращих класних керівників школи.
5. Спрямування роботи органів учнівського самоврядування.
6. Проведення години класного керівника.
7. Підготовка колективної творчої справи (визначення виховної мети, варіантів проведення справи, організація поділу колективу на групи, проведення колективного планування справи, вибори організаторів, допомога в розробці програми КТС, організація роботи в групах по виконанню завдань).
8. Проведення колективної творчої справи.
9. Організація дозвілля учнів (КВК, конкурси, туристичні походи, розважальні вечори тощо).
10. Проведення роботи з важковиховуваними учнями (діагностування індивідуальні бесіди, консультації та ін.).
11. Організація роботи з батьками (батьківські збори, конференції, вечори, тренінги та ін.).
12. Збір матеріалів з проблем наукового дослідження, проведення констатуючого експерименту для виявлення рівня розв'язання визначеної проблеми в практичних умовах.

Завершальний період (останній тиждень)

1. Проведення анкетування “студент очима вчителя”, “студент очима класного керівника”.
2. Збори в класному колективі.
3. Засідання педагогічної ради.
4. Оформлення звітної документації:
 - матеріали педагогічної діагностики;
 - психолого-педагогічна характеристика на колектив з використанням матеріалів педагогічної діагностики;
 - два конспекти проведених виховних заходів (з фотодокументами, з роздатковими матеріалами);
 - сценарій виховного заходу з психолого-педагогічним аналізом його проведення;
 - твір-роздум «мій індивідуальний стиль професійної діяльності».

3.5. Планування роботи студента-практиканта на період практики

Студент-практикант планує виховну роботу і, таким чином, долучається до реалізації цілей освітнього процесу в класному колективі. Обґрунтований план дозволяє намітити конкретні шляхи розв'язання поставлених завдань.

Призначення плану – впорядкувати педагогічну діяльність, забезпечити виконання таких вимог до освітнього процесу, як прогнозованість, систематичність, послідовність, наступність, результативність.

План це документ, який вказує на змістові орієнтири діяльності, визначаючи її порядок, об'єм, тимчасові межі. Він виконує наступні функції:

- спрямувальну, визначальну, тобто, конкретні напрямки і види діяльності;
- прогнозувальну – побічно відображає задум, передбачувані результати через конкретні дії;
- координувальну, організаторську – відображає те, якими засобами організовується діяльність і хто є її суб'єктом; вказує порядок діяльності, її взаємозв'язок з іншими видами, відображає взаємодію суб'єктів діяльності, визначає її місце, час, відповідальних за проведення;
- контрольну: контроль за реалізацією поставлених цілей;
- репродуктивну (відтворювальну) – через будь-який проміжок часу за планом можна відновити зміст і обсяг виконаної роботи.

План є помічником в побудові виховної роботи, якщо відповідає ряду вимог:

1. Цілеспрямованість плану – зміст і форми роботи, передбачають реалізацію конкретних цілей і завдань.
2. План орієнтований на реалізацію потреб та інтересів дітей, на їх розвиток, що передбачає врахування пропозицій школярів і батьків при плануванні, вивчення їх ціннісних орієнтацій.
3. План - це результат спільної творчості педагогів, учнів, батьків.
4. План роботи відображає зв'язок освітнього процесу з практичною діяльністю дітей, що означає створення умов для застосування школярами на практиці знань, здобутих на уроці, в позаурочний час;
5. Орієнтація на комплексний характер планування, що передбачає різноманітність змісту та форм роботи, спрямованих на розвиток інтересів та

здібностей дітей; включення школярів в різні види діяльності; цілісність впливу на свідомість, почуття, поведінку дітей.

6. План передбачає створення умов для реалізації учнями різних видів, форм діяльності, своєї позиції в плануванні.

7. Наступність змісту і форм діяльності: врахування попереднього досвіду, бачення перспектив в роботі, виключення невиправданого дублювання,

8. Конкретність і доцільність плану (врахування особливостей учнівського та педагогічного колективу, рівня їх розвитку, наявності традицій).

9. Реальність і доцільна наповнюваність змісту.

Під час складання індивідуального плану роботи студента-практиканта необхідно ознайомитися з етапами планування виховної роботи класного керівника, а саме:

1. Вивчення студентом-практикантом плану виховної роботи класного керівника.

2. Ознайомлення з реалізацією принципу колективного планування (апробація, збір пропозицій дітей, батьків).

3. Вивчення того, як вносяться педагогом корективи до проекту плану з урахуванням результатів колективного планування;

4. Ознайомлення з остаточним оформленням плану виховної роботи класного керівника.

Студент-практикант, складає індивідуальний план виховної роботи на основі планування роботи класного керівника і за його погодженням та обговоренням з дітьми вносить свої пропозиції.

Форма індивідуального плану роботи студента практиканта може бути різною. Пропонуємо один із варіантів .

Індивідуальний план роботи студента-практиканта на тиждень

Сфери діяльності	Робота з учнівським колективом	Індивідуальна робота з учнями	Робота з батьками, сімєю	Робота з учителями, предметниками, громадськістю
Спілкування	Тренінг «Щастя, якщо тебе розуміють»	Проведення консультації з Володимиром І Сергієм Л. Катериною Б., з питань подолання бар'єрів у		

		спілкуванні		
Здоров'я	Бесіда «Спорт у моєму житті»		Виступ на батьківських зборах Небезпечні квести для дітей: профілактика залучення»	
Навчання	Вправи на розвиток уваги, пам'яті, мислення	Проведення діагностики мотивів навчання учнів		Відвідування уроків математики з метою вивчення стилю взаємин учителя й учнів
Дозвілля		День іменинника		
Моральність	Твір-есе «Моє життєве кредо»			
Громадянськість			Година класного керівника «Двері в дитинство	

3.6. Методика вивчення особистості учня та учнівського колективу

Важливим напрямком діяльності класного керівника є проведення діагностики рівня вихованості учня й учнівського колективу і на цих засадах здійснення виховного впливу, проведення виховної роботи. Саме тому студенту-практиканту необхідно оволодіти методикою вивчення особистості і колективу.

Педагогічна діагностика учнів проводиться за такими напрямками:

- вивчення особистості:

рівня особистісного розвитку, вихованості, моральної та ціннісної орієнтації, дослідження життєвих цілей, рівня свідомості життя і смисложиттєвих орієнтацій.

- вивчення колективу:

структура взаємин за соціометричним статусом, ступінь задоволеності шкільним життям, взаємопорозуміння в класному колективі, загальна спрямованість і моральні цінності колективу.

- **вивчення сім'ї:**

характер взаємин між батьками та дитиною, моральні цінності та пріоритети сім'ї, ставлення батьків до виховних зусиль школи.

Найпоширенішими методами вивчення особистості учня є: спостереження, бесіда, анкетування, інтерв'ю, вивчення творчих робіт, тести, створення виховних ситуацій, незавершених речень, ранжування, проєктивні методики.

Студенту-практиканту необхідно ретельно підготуватися до проведення діагностики: врахувати вік дітей, визначити цілі застосування тих чи інших методик, відібрати методики, провести аналіз їх результатів.

3.8. Методики вивчення особистості учня

Методика «Незавершене речення»

(для учнів 5-6 класів)

Мета: виявити ступінь розвитку в учнів таких якостей як самокритичність, колективізм, самостійність, справедливість, принциповість, чесність.

Учням пропонують послухати речення (коротке оповідання) і в досить швидкому темпі закінчити це речення або оповідання.

Речення:

1. Якщо я знаю, що вчинив неправильно, то...
2. Коли я відчуваю труднощі в прийнятті певного рішення, то...
3. Обираючи між цікавим, але не обов'язковим, і необхідним, але нудним заняттям, я звичайно...
4. Коли в моїй присутності ображають людину, я...
5. Коли брехня стає єдиним засобом збереження доброго ставлення до мене, я...
6. Якби я був на місці вчителя, то я...

Методика виявлення моральних уявлень учнів

(для 5-7 класів)

Мета: встановити ступінь уявлень учнів про моральні якості – чуйність, принциповість, чесність, справедливість, дисциплінованість, відповідальність.

Учням пропонують пригадати або назвати добре відомі їм випадки певної поведінки дітей і дорослих людей. Педагог вголос називає моральні ситуації перед класом, а потім пропонує учням дати стислі письмові відповіді.

1. Наведи приклад принципового вчинку, який зробив ти або хтось інший.
2. Зло, що скоїли тобі інші діти, дорослі люди.
3. Добра справа, свідком якої ти був.
4. Безчесний вчинок, який хтось скоїв.
5. Справедливий вчинок твого знайомого.
6. Безвільний вчинок відомої тобі люди.
7. Виявлена кимось із твоїх друзів відповідальність.

Обробка отриманих даних, аналіз відповідей учнів дозволяють визначити

ступінь сформованості в них понять про деякі моральні якості, що можуть бути оцінені таким чином: 1) неправильне уявлення; 2) правильне, але недостатньо повне і чітке; 3) повне й чітке уявлення про моральну якість.

3.8 Анкета соціоніки, самохарактеристики учнів

(5-9 класи)

1. Прізвище, ім'я _____
2. Чи задоволений ти сам собою? (так, ні.)
3. Як, на твою думку, ставляться до тебе в класі? _____
4. Якщо б тобі запропонували перейти в інший клас, ти б погодився? (так, ні.)
5. Що ти над усе цінуєш у своєму характері? (Якщо можеш, перелічи.) _____
6. Чи є у тебе недоліки в характері? Якщо так, то які? (Напиши, будь ласка.) _____
7. Чи думаєш ти позбудися недоліків? (Так, ні, не замислювався.)
8. Хто твій улюблений учитель? _____
9. Які в тебе навчальні успіхи з предмета цього вчителя? _____
10. Чи впевнений ти у своїх знаннях? (Так. Ні.) Як ти їх оцінюєш: задовільні, хороші, відмінні (необхідне підкреслити).
11. Чи повною мірою в своїх можливостей ти навчаєся? Якщо ні, то за яких умов ти б навчався добре? (Будь ласка, напиши.) _____

Анкета учня

1. Чи впливає твій настрій на взаємини з педагогами?

(Так. Ні. Частково. Важко відповісти.)

2. Чи можеш ти перерахувати теми бесід класних годин про норми й правила, культуру поведінки, що проводились у класі?

3. Чи були в тебе конфлікти з педагогами? Якщо так, будь ласка, їхню причину:

Нерозуміння вчителем учня	Висока вимогливість вчителя до
Незнання вчителем інтересів, прагнень учнів	вчинків, поведінки учнів
Вчитель припускається стосовно учнів нетактовності, некоректності	Відсутній контакт з учнями після уроків
Відсутність взаєморозуміння педагога з батьками	Неоднакове (можливо, несправедливе) ставлення до різних учнів класу
Педагог має своєрідну манеру одягатися	Несучасність поглядів, світогляду педагога
Припущення прикрості з мого боку	Відсутність у педагога терплячості до недоліків школярів
Відчуваю несправедливість, надмірну критичність з боку педагога до мене	(роздратованість, голосна мова, знервованість тощо)
Не вмію (не хочу) знайти спільну мову з педагогом	Не вмію сам вести бесіду стримано
	Маю нахил здійснювати вчинки швидко, не затримуючись їх осмисленням
	Втратив інтерес до навчання

4. Чи є серед оточуючих такі, кого ти б хотів би наслідувати? (Так. Ні. Важко відповісти.)

5. Що, на твій погляд, дозволяє людині відчувати себе рівною серед інших людей:

Уміння прислухатися до порад інших	Уміння розуміти інших людей
Поступливість	Ввічливість
Принциповість	Прагнення до пізнання
Уміння вчити і навчатися самому	Прагнення допомогти іншим
Доброта, сердечність	Готовність прийти на допомогу
Працелюбність	Самостійність
Мовчазність	Уміння ризикувати
Бажання успіху	Корисність

Дякуємо за щирість!

**Анкета для оцінки орієнтації особистості на досягнення
(для 9-11 класів)**

Пропонуємо вашій увазі вислови, відповіді на які допоможуть класному керівникові краще дізнатися про деякі ваші особливості, пов'язані з виробленням плану самовиховання та вибору професії у майбутньому. Необхідно обвести кружечком цифру тієї відповіді, яка більше за інші відповідає вашій точці зору.

Відповідайте, будь ласка, на кожний вислів, обираючи тільки одну з готових відповідей. Пам'ятайте, що відповідей хороших і поганих не буває. Під час заповнення анкети намагайтеся бути щирим і самокритичним. Цифри, поставлені після кожного вислову, означають таке:

- 1 – Цілком правильно.
- 2 – Правильно.
- 3 – Швидше правильно, ніж неправильно.
- 4 – Важко сказати.
- 5 – Швидше неправильно, ніж правильно.
- 6 – Неправильно.
- 7 – Зовсім неправильно.

Для юнаків

1. Я наполегливий у досягненні своєї мети.
1 2 3 4 5 6 7
2. У спілкуванні з однолітками дотримуюсь правила: нехай буде менше друзів, але кращих.
1 2 3 4 5 6 7
3. Я впевнений, що зможу працювати наповну силу цілий робочий день.
1 2 3 4 5 6 7
4. Краще поступитися перед думкою товаришів, ніж відстоювати свою.
1 2 3 4 5 6 7

5. Я готовий зробити багато, щоб досягти певного становища в суспільстві.

1 2 3 4 5 6 7

6. Свою правоту неварто доводити іншим.

1 2 3 4 5 6 7

7. Я звичайно не відкладаю на завтра ті справи, які можна зробити сьогодні.

1 2 3 4 5 6 7

8. Звичайно мені важко переконувати інших у правильності моїх поглядів.

1 2 3 4 5 6 7

9. Якщо я відчуваю свою правоту, обов'язково доводжу її іншим.

1 2 3 4 5 6 7

10. У спілкуванні з товаришами мені часто доводиться бути в центрі уваги.

1 2 3 4 5 6 7

11. Мене не можна назвати ініціативною людиною.

1 2 3 4 5 6 7

12. Я відчуваю в собі здатність вносити пожвавлення в будь-яку компанію.

1 2 3 4 5 6 7

13. Я готовий відстоювати свою думку до кінця.

1 2 3 4 5 6 7

14. Я завжди доводжу розпочату справу до кінця, до її цілковитого завершення.

1 2 3 4 5 6 7

Для дівчат

1. Я наполеглива у досягненні своєї мети.

1 2 3 4 5 6 7

2. У спілкуванні з однолітками прагну, щоб було менше подруг, але кращих.

1 2 3 4 5 6 7

3. Впевнена, що зможу працювати на повну силу цілий робочий день.

1 2 3 4 5 6 7

4. Я частіше поступаюсь перед думкою подруг, ніж відстоюю свою.

1 2 3 4 5 6 7

5. Мені хотілося б досягти значного становища у суспільстві.

1 2 3 4 5 6 7

6. Мені важко доводити свою правоту іншим.

1 2 3 4 5 6 7

7. Я звичайно не відкладаю на завтра ті справи, які можна зробити сьогодні.

1 2 3 4 5 6 7

8. Звичайно мені важко переконувати інших у правильності моєї точки зору.

1 2 3 4 5 6 7

9. Якщо я відчуваю свою правоту, обов'язково доводжу її іншим.

1 2 3 4 5 6 7

10. У спілкуванні з подругами мені часто доводиться бути в центрі уваги.

1 2 3 4 5 6 7

11. Мене не можна назвати ініціативною людиною.

1 2 3 4 5 6 7

12. Я відчуваю в собі здатність вносити пожвавлення в будь-яку компанію.

1 2 3 4 5 6 7

13. Я готова відстоювати свою думку до кінця.

1 2 3 4 5 6 7

14. Я завжди доводжу розпочату справу до кінця, до її цілковитого завершення.

1 2 3 4 5 6 7

Для отримання оцінки рівня орієнтованості учня на досягнення бали, одержані за відповіді кожного анкетованого на 14 висловлювань, необхідно підсумувати. Через те, що є розбіжність у ключі і різна кількість балів, усі відповіді на висловлювання з ключем “правильно” необхідно перекодувати. Для цього бали, що отримав респондент у цих завданнях, необхідно відняти від загальної кількості – від восьми. Наприклад, у вислові “Я наполегливий у досягненні своєї мети” у відповіді “Цілком правильно” треба обвести номер 1. Після віднімання від восьми за цю відповідь отримують $(8 - 1) = 7$ балів. Відповідно, за відповідь “Правильно” отримують $(8 - 2) = 6$ балів, а за відповідь “Важко сказати” – $(8 - 4) = 4$ бали; за відповідь “Зовсім неправильно” – $(8 - 7) = 1$ бал. Внаслідок такого перекодування найбільша сума балів за всі висловлювання буде в тих учнів, у яких орієнтація на досягнення виражена найбільш чітко, тобто отримана сума балів має яскраво виражений змістовний смисл.

Зрозуміло, що висока орієнтація учня на досягнення успіху певним чином впливає на якість його навчальної, трудової, громадської, спортивної діяльності. Але це відбувається за умови адекватної самооцінки, вміння

порівнювати свої результати з результатами інших однолітків. На практиці нерідко виявляється, що безпідставне прагнення учня досягнути будь-якого успіху сприяє формуванню в нього демонстративності, невміння рахуватися з думкою інших однокласників. Через це в класному колективі можливі конфлікти.

Методика: «Мотиви навчальної діяльності»

Мета: виявити мотиви навчальної діяльності школяра методом анкетування

Техніка проведення: учитель ставить перед учнями завдання: «Уважно прочитайте анкету й підкресліть ті пункти, які відповідають вашим прагненням і бажанням»

1. Навчаюсь тому, що на уроках з цього предмета мені цікаво;
2. Навчаюсь тому, що змушують батьки;
3. Навчаюсь тому, що хочу одержувати високі бали;
4. Навчаюсь для того, щоб підготуватися до майбутньої професії;
5. Навчаюсь тому, що навчаються всі, в наш час неосвіченим бути не можна;
6. Навчаюсь тому, що хочу завоювати авторитет серед товаришів по Навчанню;
7. Навчаюсь тому, що подобається дізнаватися про нове;
8. Навчаюсь тому, що подобається вчитель з цього предмета;
9. Навчаюсь тому, що хочу уникнути поганих оцінок;
10. Навчаюсь тому, що хочу більше знати;
11. Навчаюсь тому, що люблю мислити, думати, міркувати;
12. Навчаюсь тому, що хочу бути в класі першим учнем.

Обробка результатів:

1. Проведіть класифікацію мотивів:

- широкі соціальні мотиви - 4,5;
- мотивація благополуччя – 1,11;
- престижна мотивація – 6, 12;
- мотивація змісту - 7,10;
- мотивація примусом - 2,9;
- вузькі соціальні мотиви – 3,8

2. Виділіть провідні мотиви навчальної діяльності школяра, проведіть якісний аналіз на відповідність критеріям:

- багатство і різноманітність мотивів;
- соціальна цінність мотивів;
- присутність у структурі мотивації пізнавальних інтересів.

Діагностика " Незавершене речення "

Учням пропонується поширити тези й аргументувати свої думки.

Життя - це...

Головне в житті - це...

Радощі життя - це...

Дрібниці життя - це...

Мені подобається, коли дорослі ...

Найбільша радість мого життя ...

Методика «Ставлення учня до школи та до себе»

1. Чому ти ходиш до школи ?

1. Подобається сам процес навчання.
2. Знаю, що кожен повинен вчитись.
3. Хочу розвивати своє мислення, увагу, пам'ять.
4. Подобається одержувати хороші оцінки.
5. Боюсь покарання з боку батьків.
6. Надіюсь за добрі оцінки мати подарунки, нагороду.
7. Люблю спілкуватися з товаришами.
8. Подобається спілкуватися з учителями.
9. Хочу після школи поступити в інститут, технікум.

2. Що тобі не подобається у школі ?

1. Нецікаві уроки.
2. Грубе ставлення вчителів.
3. Ставлення однокласників.
4. Відсутність порядку і дисципліни.
5. Відсутність свободи і самостійності в шкільному житті.
6. Відсутність цікавих справ і занять в позаурочний час.

3. Що тобі заважає добре вчитися ?

1. Важко сприймаю теоретичний матеріал.
2. Не вмію використати теоретичний матеріал на практиці.
3. Не вистачає терпіння і працелюбності .
4. Не можу правильно організувати свою роботу.
5. Не вистачає часу.

4. Яка допомога тобі необхідна в першу чергу ?

1. Хочу навчитися правильно організувати свою роботу.
2. Хочу знати свої здібності і можливості
3. Хочу займатися у творчих гуртках.
4. Хочу навчитися долати труднощі у навчанні.
5. Хочу освоїти будь-яку корисну практичну справу.

5. Оціни свою роботу у школі.

1. Вчусь у повну міру.
2. Вчусь по можливості.
3. Вчусь по необхідності.
4. Вчусь тому, що заставляють.
5. Не хочу вчитися

Методика: «Рівень самооцінки»

Мета : визначити рівень самооцінки учня

Техніка

проведення :

учень має висловити свою думку щодо таких тверджень

<i>Я думаю про це</i>	<i>дуже часто</i>	<i>часто</i>	<i>іноді</i>	<i>рідко</i>	<i>ніколи</i>
Мені хочеться, щоб мої друзі підбадьорювали мене					
Постійно відчуваю свою відповідальність у роботі					
Я турбуюсь за своє минуле					
Багато хто ненавидить мене					
Я менш ініціативний за інших					
Я стурбований своїм психічним станом					
Я боюся виглядати кумедно					
Зовнішній вигляд інших кращий за мій					
Я боюся виступати з промовою перед незнайомими людьми					
Я часто припускаюсь помилок					
Шкода, що я не вмію говорити з людьми як слід					
Шкода, що мені не вистачає впевненості у собі					
Мені б хотілося, щоб мої дії схвалювалися оточенням					
Я занадто сором'язливий					
Моє життя марне					
Багато хто неправильної думки про мене					
Мені немає з ким поділитися своїми думками					
Люди чекають від мене багато					

Люди не дуже цікавляться моїми досягненнями					
Я трохи ніяковію					
Я відчуваю, що багато хто не розуміє мене					
Я не відчуваю себе у небезпеці					
Я часто хвилююся марно					
Я відчуваю себе ніяково, коли заходжу до кімнати, де вже сидять люди.					
Я відчуваю, що люди говорять про мене за моєю спиною					
Я відчуваю себе скутим					
Я впевнений, що люди майже все сприймають легше, ніж я					
Мені здається, що зі мною має трапитись якась неприємність					
Мене хвилює думка про те, як до мене ставляться люди					
Шкода, що я не дуже товариський					
У суперечках я висловлююсь лише тоді, коли впевнений у своїй правоті					
Я думаю про те, чого очікує від мене суспільство					

Обробка результатів:

Результати тестування підрахувати за такою шкалою:

Дуже часто - 4 б

Часто - 3 б

Іноді - 2 б

Рідко - 1 б

Ніколи - 0 б

0 – 35 балів - високий рівень самооцінки. Людина, як правило, не має комплексів неповноцінності, правильно реагує на зауваження інших і рідко сумнівається у своїх діях

36 – 45 балів – середній рівень самооцінки, свідчить про те, що людина рідко страждає від комплексу неповноцінності й лише час в ід часу намагається підлаштуватись під думку оточуючих.

46 – 128 балів - низький рівень самооцінки, сигналізує про те, що людина болісно переносить критичні зауваження на свою адресу, намагається завжди рахуватися з думкою оточуючих і часто страждає від комплексів неповноцінності.

Методика « Прислів'я »

Мета: визначити рівень моральної вихованості учнів, враховуючи особливості цілісного ставлення до життя , до людей, до самих себе.

Техніка проведення: учням пропонується бланк, на якому вміщено 60 прислів'їв. Кожному учневі необхідно уважно прочитати прислів'я і вибрати пару тих, з якими повністю згоден.

Пропонуються такі прислів'я:

1. а) щасливий той, у кого совість спокійна
б) поганому виду нема стиду
в) з сорому очі не вилізуть
г) комусь ніяково, а мені однаково
д) краще жити бідняком, ніж розбагатіти із гріхом
є) не про честь знати, коли нічого жувати
2. а) не тільки хлібом людина жива
б) живеться, у кого копійка ведеться
в) не в грошах щастя
г) коли гроші вчую, душі своєї не почую
3. а) кому щастя служить, той ні про що не тужить
б) де щастя плодиться, там і заздрість народиться
в) хто добре живе, той довго живе
г) життя прожити - не поле перейти
4. а) боятися нещастя, то й щастя не бачити
б) щасливому сонце світить, а нещасному і місяць не заблісне
в) гроші - справа наживна
г) бідним народився, бідним і помру
5. а) лише той не помиляється, хто нічого не робить
б) береженого Бог береже
в) на Бога надійся, а сам не плошай
г) не знаючи броду, не лізь у воду
6. а) всяк сам свою долю кує
б) б'ється, як риба об лід
в) хочу - половина можу
г) лобом муру не проб'єш
7. а) добра слава краще багатства
б) вуха повище лоба не ходять
в) як проживеш, так і прославишся
г) вище себе не підскачиш

8. а) світ не без добрих людей
б) на наш вік дурнів вистачить
в) люди - все, а гроші - сміття
г) грошам усі підкоряються
9. а) що в людях живе, те й нас не минає
б) живу, як живеться, а не так, як люди хочуть
в) від народу відстати - жертвою стати
г) ніхто мені не указник
10. а) всяк сам за себе відповідає
б) моя хата скраю, я нічого не знаю
в) своя сорочка ближче до тіла
г) наше діло - сторона
11. а) сам пропадай, а товариша виручай
б) людям добро роби, та й себе не забувай
в) життя дається для добрих справ
г) коли хочеш добра, то нікому не роби зла
12. а) не май сто рублів, а май сто друзів
б) як їдять та п'ють, то й кучерявчиком звать, а як поп'ють, поїдять...- прощай, шолудяй
в) дружба та братство дорожче всякого багатства
г) день сумний нагодиться - невірні друзі відмовляться
13. а) ученому - світ, а невченому – тьма
б) багато знатимеш – скоро постарієш
в) знання краще багатства
г) вік живи, вік учись, а дурнем помреш
14. а) без труда нема добра
б) від труда праведного не наживеш палацу завидного
в) можна тому багатому бути, кому від трудів нелегко заснути
г) від роботи тяжкої не станеш багатим, а скорше станеш горбатим
15. а) навіщо закони писати, якщо їх не виконувати
б) закон - павутиння, джміль проскочить, муха заплутується
в) де закон твердий, там кожний розумний
г) закон - як дишло, куди повернеш, туди й вишло

Обробка отриманих результатів:

1. а, в - духовне ставлення до життя
б, г - бездуховне ставлення до життя
2. а, в – незначущість матеріального благополуччя в житті
б, г – матеріально благополучне життя

3. а, в – щасливе, гарне життя
б, г – важке, складне життя
4. а, в - оптимістичне ставлення до життя
б, г - песимістичне ставлення до життя
5. а, в - рішуче ставлення до життя
б, г - обережне ставлення до життя
6. а, в - самовизначення в житті
б, г - відсутність самовизначення в житті
7. а, в - прагнення досягнень у житті
б, г - відсутність прагнення досягнень у житті
8. а, в - хороше ставлення до людей
б, г - погане ставлення до людей
9. а, в - колективістське ставлення до людей
б, г - індивідуалістичне ставлення до людей
- 10.а, в - егоцентричне ставлення до людей
б, г - егоїстичне ставлення до людей
- 11.а, в - альтруїстичне ставлення до людей
б, г - паритетне ставлення до людей
- 12.а, в – значущість дружби
б, г - відсутність значущості дружби
- 13.а, в – значущість навчання, знань
б, г - відсутність значущості навчання, знань
- 14.а, в – значущість праці
б, г - відсутність значущості праці
- 15.а, в – значущість дотримання законів
б, г - відсутність значущості дотримання законів

Підраховується кількість виборів за варіантом а,в та за варіантом б,г, порівнюються результати. Більша кількість виборів а,в свідчать про стійкість бажаного ціннісного ставлення учнів до життя, людей, до самих себе, перевага виборів б,г свідчать про стійкість небажаного ціннісного ставлення учні в до життя, людей, до самих себе.

Методика: „Мій стан, мій настрій, моє самопочуття”

Хлопцям і дівчатам пропонується розглянути 16 символів. Символи об'єднані у 4 групи: рух, спокій, впевненість, невпевненість. З кожної групи символів треба вибрати по одному, який найкраще передає стан руху,

спокою, впевненості, невпевненості. На своїх листочках діти записують букви обраного символу.

Підрахунок результатів

Рух	Спокій	Впевненість	Невпевненість
а – 4	а – 10	а – 10	а – 10
б – 8	б – 8	б – 8	б – 8
в – 2	в – 2	в – 6	в – 6
г – 10	г – 4	г – 2	г – 2

- 0-13 Твоя поведінка залежить від оточуючих. Ти легко занепадаєш духом, з великою напругою займаєшся тим, що тобі не подобається. Ти не завжди є господарем власних рішень, залежиш від настою свого й чужого, буваєш часом занадто емоційним
- 14- 20 Ти пливеш за течією, проте прагнеш знайти себе. Ти вмієш критично мислити. Оточуючі не можуть вплинути на тебе, не маючи аргументів
- 21-27 Ти вважаєш себе самодостатнім, однак прагнеш знайти золоту середину у власних поглядах, переконаннях і життєвих ситуаціях. Гарно розвинена інтуїція допомагає обрати правильне рішення
- 28-34 Тобі важко відмовитись від власних принципів і рішень. Ти вмієш бути наполегливим, проте тобі важко визнати, що інші тебе перевершують. Ти досить поміркована людина.
- 35-40 Ти завжди суворо дотримуєшся поставленої мети. Ти можеш здійснювати необдумані вчинки і все через власну впертість. У тебе завжди є власна думка, тебе важко переконати в протилежному

3.9. Вивчення учнівського колективу

Методика «Фотографія»

Учням класу пропонується виступити в ролі «фотографів» і зробити знімок свого класу. Для цього кожен учень класу отримує аркуш паперу, на якому він повинен розташувати всіх однокласників і класного керівника, як на груповій фотографії. Кожне «фото» учень має підписати іменами учнів свого класу. Серед однокласників йому слід розмістити своє фото і фото класного керівника. Класний керівник, аналізуючи отримані фотографії, повинен звернути увагу на те, в якому місці на фотографії учень розмістив себе, своїх друзів, однокласників, класного керівника, з яким настроєм він виконує цю роботу.

Методика «Урок фізкультури»

Учням пропонується вишикувати клас на урок фізкультури. Головна вимога – учні не мають права шикувати школярів за зростом. На аркушах паперу діти можуть вишикувати весь клас за своїм уподобанням. Від них залежить, чи стоятимуть учні один за одним, чи попарно.

Дана методика дає можливість визначити рівень самооцінки кожного учня, рівень його активності в житті класу.

Методика «Дім, в якому я живу»

Учням класу пропонується «збудувати» на аркуші паперу багатоповерховий будинок і заселити його значущими для них людьми. Це можуть бути і однокласники, і друзі, і батьки, і родичі.

Така діагностика допоможе вивчити прихильність, симпатії учнів один до одного, до рідних, до близьких людей, до товаришів.

Показник моральної вихованості визначається їх співвідношенням

Методика № 4. «Лист Остров'янин»

Учням класу пропонується уявити собі, що вони знаходяться на безлюдному острові. Життя на острові важка, допомоги чекати нізвідки. Але раптом до берега прибиває пляшку, в якій знаходиться записка: «Звернися з листом до людей, яким ти довіряєш і яких ти любиш. Вони тобі допоможуть. Лист відправ за допомогою цієї ж пляшки». Учні повинні написати лист гєм людям, яким довіряють.

Класному керівнику слід звернути увагу, на те, яким буде зміст листа, до кого будуть ці листи звернені.

Методика № 6. «П'єдестал»

Учням класу пропонується побудувати п'єдестал для нагородження, на який вони мають право поставити своїх однокласників. Для цього учні повинні самостійно визначити, за що вони ставлять своїх однокласників на сходинки п'єдесталу. Всіх сходинок - 5. В учнів є можливість серед цих п'яти сходинок одну визначити для себе, якщо учень вважає за потрібне це зробити. Дана методика дозволяє побачити взаємовідносини учнів в колективі, їх прихильність один до одного, визначити моральну сторону взаємин учнів.

Методика № 7. «Держава - це ми»

Учням класу пропонується уявити собі, що клас - це маленька держава, а всі учні - представники цієї держави. Для цього необхідно визначити положення, місце і передбачувану посаду кожного в цій державі і своє власне місце. Ця методика дозволить класному керівнику побачити, кого з них визначають на роль лідера в колективі і кому відводиться місце ізольованої людини.

Методика № 8. «Кола на воді»

Учням пропонується листок, на якому намальовані кола, в які потрібно вписати імена однокласників «за ступенем» значущості для себе. У кожне коло учні повинні вписати не більше трьох імен своїх однокласників.

Методика № 9

Учням пропонується визначити своє ставлення до однокласників, продовживши такі речення:

1. Найближча мені людина в класі, це ...
2. Однокласники, з якими мені приємно проводити вільний від навчання час, це ...
3. Учні, яких мені приємно бачити в своєму будинку, це ...
4. Учні, і, з якими я хотів би спілкуватися в школі, це ...
5. Учні, з якими я хотів би спілкуватися поза школою, це ...
6. Учні, з якими я не спілкуюся, ...
7. Учні, інтереси яких мені чужі, це ...

8. Учні, яких я уникаю, це ...

Методика № 10. «Фільм про мій клас»

Учням класу пропонується виступити в ролі режисера і зняти фільм про свій клас. Кожен кадр фільму повинен бути забезпечений текстом. Для того, щоб створити фільм, кожен повинен придумати свою сюжетну лінію, час дії у фільмі і т.д. Щоб учням було легше знімати фільм, вони повинні відповісти на наступні питання:

1. Як називається фільм?
2. Де відбувається дія фільму?
3. Хто є головним героєм фільму?
4. Хто грає другорядні ролі у фільмі?
5. Яким є фільм по жанру?
6. Який фінал фільму?
7. У якому кольорі знімався фільм?

Цю методику можна використовувати в різних варіантах. Наприклад, можна провести кінофестиваль, на який журі відбере кілька картин. Ці фільми можна подивитися на підсумковій класній годині або на батьківських зборах. Це дослідження дуже інформативне і допоможе класному керівнику побачити цікаві і не завжди видимі події з життя класного колективу.

Методика «Лист мешканцю острова»

Учням пропонується уявити собі, що вони знаходяться на безлюдному острові. Життя на острові важке, допомоги ні від кого чекати. Та раптом до берега припливає пляшка, в якій записка: «Напиши листа людям, яким ти довіряєш і яких ти любиш. Вони тобі допоможуть. Листа відішли за допомогою цієї ж пляшки.» Учні повинні написати листа тим людям, яких вони люблять, яким довіряють.

Класному керівнику необхідно звернути увагу на те, яким буде зміст листа та до кого ці листи будуть звернені.

Після проведених методик проводиться їх аналіз та узагальнення.

Результати діагностики можна використати при написанні характеристики на учня.

Завдання студенту-практиканту.. Провести діагностику рівня вихованості учня.

Під час виконання цього завдання студент має обрати учня для вивчення його індивідуальних та вікових особливостей, поведінки,

діяльності, взаємин, використовуючи підготовлений методичний інструментарій.

Складаючи характеристику на учня, практикант аналізує умови життя в сім'ї, ставлення до дитини в сім'ї. З'ясовує сторони сімейного виховання й побуту для пояснення особливостей поведінки учня. Найважливіші фактори біографії учня, які вплинули на його розвиток. Зазначає, яке становище займає учень у класі: лідер, виконавець, аутсайдер, чим це зумовлюється?). Характеризує ставлення його до однокласників (поважає їх, байдужий, не поважає, чи дорожить думкою класу, з ким дружить і на чому ґрунтується дружба, чи бувають конфлікти з однокласниками, в чому їх причина).

Характеризуючи навчальну діяльність учня, майбутній фахівець зазначає, які в нього переважають оцінки, чи однаково встигає з різних предметів; який рівень розвитку мовлення: образність, емоційність, запас слів, уміння виразити свою думку письмово й усно); зацікавленість до занять і ставлення до навчання (чи з цікавістю вчиться, до яких предметів проявляє схильність, як ставиться до оцінки, схвалення, до порад учителів і батьків; основний мотив навчальної діяльності). Здатність до навчання: особливості уваги (розвиток довільної уваги, її зосередженість, розподіл); осмисленість сприйняття навчального матеріалу, швидкість осмислення матеріалу; рівень і характер розвитку довільної й осмисленої пам'яті (заучує осмислено чи механічно, чи володіє прийомами довільного запам'ятовування, яка швидкість і міцність запам'ятовування, а також легкість відтворення, індивідуальні особливості пам'яті); розвиток мислення (чи легко відрізняє суттєві й другорядні ознаки предметів та явищ; який рівень засвоєння загальних й абстрактних понять; чи вміє робити порівняння, узагальнювати, робити самостійні висновки; чи швидко знаходить шляхи розв'язання); розвиток уяви (багатство відтворювальної та творчої уяви в різних видах діяльності в т. ч. навчальної). Старанність у навчальній роботі. Вміння вчитися (дотримання режиму дня, організованість, чи може самостійно працювати над книгою, зачувати матеріал, контролювати себе, складати плани, конспекти тощо).

В характеристиці студент-практикант зазначає ставлення учня до праці, наявність інтересів, мрій, ідеалів особистості, аналізує сформованість переконань; чи є особливі здібності до певної діяльності (музики, малювання, артистичної тощо) і в чому вони проявляються.; описує особливості характеру, темпераменту, рівень розвитку вольової та емоційної сфер, дисциплінованості.

Важливим при складанні характеристики є формулювання майбутнім фахівцем загальних психолого-педагогічних висновків: основні позитивні

якості й недоліки особистості учня, що формуються; рівень його розумового розвитку (низький, середній, високий) і морального виховання; причини (внутрішні і зовнішні) тих недоліків, що є (умови сімейного виховання, хвороби, відсутність певних здібностей, навичок роботи тощо); визначення важливих психолого-педагогічних завдань, що стоять перед учителем, шляхи подальшої виховної роботи з учнем.

3.10 Схема написання характеристики на учня:

I. Загальні відомості про учня.

Прізвище, ім'я, по батькові. Вік. Умови життя в сім'ї, ставлення до дитини в сім'ї. З'ясування тих сторін сімейного виховання і побуту, які пояснюють особливості поведінки учня. Найважливіші фактори біографії учня, які вплинули на його розвиток.

II. Стосунки з класом і ставлення до школи

1. Становище в класі (чи користується повагою, авторитетом, чим це зумовлюється?).
2. Ставлення до однокласників (поважає їх, байдужий, не поважає, чи дорожить думкою класу, з ким дружить і на чому ґрунтується дружба, чи бувають конфлікти з однокласниками, в чому їх причина .
3. Чи задоволений своїм становищем у класі і яке становище хотів би зайняти?
4. Ставлення до вихователів і вчителів (чи є контакт, любить, поважає їх?).

III. Навчальна діяльність

1. Успішність (переважаючі оцінки, чи однаково встигає з різних предметів).
Рівень знань.
2. Начитаність.
3. Розвиток мовлення: її образність, емоційність, запас слів, уміння виразити свою думку письмово і усно).
4. Зацікавленість до занять і ставлення до навчання (чи з цікавістю вчиться, до яких предметів проявляє схильність, як ставиться до оцінки,

схвалення, до порад учителів і батьків; основний мотив навчальної діяльності).

5. Здатність до навчання:
 - 5.1. Особливості уваги (розвиток довільної уваги, її зосередженість, розподіл).
 - 5.2. Осмисленість сприйняття навчального матеріалу, швидкість осмислення матеріалу.
 - 5.3. Рівень і характер розвитку довільної і осмисленої пам'яті (заучує осмислено чи механічно, чи володіє прийомами довільного запам'ятовування, яка швидкість і міцність запам'ятовування, а також легкість відтворення, індивідуальні особливості пам'яті).
 - 5.4. Розвиток мислення (чи легко відрізняє суттєві і другорядні ознаки предметів і явищ; який рівень засвоєння загальних і абстрактних понять; чи уміє робити порівняння, узагальнювати, робити самостійні висновки; чи швидко знаходить шляхи розв'язку).
 - 5.5. Розвиток уяви (багатство відтворюючої і творчої уяви в різних видах діяльності в т. ч. навчальної).
6. Старанність у навчальній роботі.
7. Вміння вчитися (дотримання режиму дня, організованість: чи може самостійно працювати над книгою, заучувати матеріал, контролювати себе, складати плани, конспекти тощо).

IV. Праця

1. Ставлення до праці (поважає чи ставиться зневажливо, зацікавлений у загальній користі своєї роботи, чи любить працювати і що саме приваблює учня: процес роботи, зроблена річ чи оволодіння певними навиками).
2. Організованість і дисциплінованість у праці.
3. Чи є звичка до тривалих трудових зусиль?

V. Особливості самосвідомості

1. Особливості - «Я - образу» (адекватність, суперечливість)
2. Самооцінка (висока, низька, завищена, занижена)
3. Рівень домагань у різних сферах життєдіяльності: навчання, спілкуванні, спорті, інші види діяльності (високий, низький, адекватний, неадекватний).
4. Особливості почуття своєї неповторності.

VI. Спрямованість

1. Інтереси (перерахувати все, чим цікавиться учень, відзначити характер інтересів з погляду їхньої глибини й активності; якщо учень не просто проявляє цікавість до якої-небудь галузі знань і діяльності, а й серйозно нею займається; детально в'яснити чи любить читати і що читає: художню, науково-популярну чи переважно розважальну літературу).

2. Переконавання, мрії, ідеали особистості. Чи спостерігається домінування тих чи інших мотивів у його поведінці?

3. Чи є особливі здібності до певної діяльності (музики, малювання, артистичної тощо), і в чому вони проявляються?

VII. Дисциплінованість

1. Загальна характеристика поведінки (веде себе спокійно, стримано чи проявляє зайву непосидючість).

2. Виконання шкільного режиму (дотримується режиму, порушує спеціально чи з необачності; не встигає вкласти у відведений час та ін.).

3. Виконання вимог дорослих (охоче чи з примусу, чи часто відмовляється виконувати їх і які саме). Визначити найбільш типові порушення дисципліни.

VIII. Особливості характеру і темпераменту

1. Яскраво виражені позитивні і негативні риси характеру.

1.1. Риси спрямованості особистості (у ставленні до людей, навчання, праці, до самого себе): чуйність, доброта, колективізм, егоїзм, черствість, добросовісність, зазнайство, скромність і та ін.

1.2. Вольові риси характеру (наполегливість, самостійність, впертість, легка навіюваність і т.д.).

2. Переважаючий настрій (веселий, сумний, пригнічений), його стійкість.

3. Тип темпераменту.

IX. Загальні психолого-педагогічні висновки

1. Основні позитивні якості й недоліки особистості учня, що формуються. Визначити рівень його розумового розвитку (низький, середній, високий) і морального виховання. Причини (внутрішні і зовнішні) тих недоліків, що є (умови сімейного виховання, хвороби, відсутність певних здібностей, навичок роботи і тощо).

2. Визначити важливі психолого-педагогічні завдання, що стоять перед учителем, шляхи подальшої виховної роботи з учнем.

Критерії оцінювання написання характеристики учня:

1. Дотримання структури написання характеристики учня .
2. Повнота висвітлення особистості учня на основі аналізу фактів спостереження.
3. Наявність рекомендацій, щодо подальшої виховної роботи з учнем.
4. Орфографічна та стилістична грамотність.

Програма вивчення і структура характеристики класного колективу

1. Склад класу: вік учнів; рівень їх розвитку; працездатність та успішність.
2. Рівень розвитку колективу: етап розвитку дитячого колективу; характерні ознаки розвитку; особливості діяльності активу класу, його роль у формуванні та зміцненні колективу; діяльність органів самоврядування; стан взаємин між активом, органами самоврядування та учнями між собою; лідери в колективі; їх вплив на діяльність інших учнів; напрямки і форми зв'язку класного колективу із загальношкільним.
3. Рівень морально-духовного розвитку колективу: рівень сприйняття загальнолюдських цінностей; особливості вияву почуттів; рівень захищеності особистості; сформованість вмінь і навичок у моральній поведінці.
4. Рівень фізичного розвитку колективу: загальний стан здоров'я учнів; ставлення до фізичної культури і спорту; потреби у фізичному розвитку.
5. Рівень трудового виховання: ставлення учнів до праці (громадської діяльності); рівень сформованості соціально-психологічної готовності до праці; сформованість умінь і навичок у сфері трудової діяльності; профорієнтація учнів.
6. Рівень естетичного виховання: сформованість почуття прекрасного; інтереси учнів до певних видів мистецтва; їх потреби щодо естетичного розвитку.
7. Шляхи та засоби подальшого формування класного колективу: створення сприятливих умов для розвитку особистості в колективі; подолання чинників, що заважають цьому.

Класний колектив не є чимось застиглим і незмінним, він постійно розвивається. Тому дослідження змін в ньому має практичне значення для виховної роботи, прогнозування її змісту, добору методів виховного впливу. Відомості про колектив, отримані за допомогою одного методу, потребують перевірки іншими для отримання достовірної та об'єктивної інформації.

3.11. Основні напрямки виховної роботи класного керівника

Напрямок I. «Здоров'я»

Мета виховної роботи класного керівника цього напрямку – застосування педагогічних технологій і методичних прийомів для демонстрації учням значущості його фізичного і психічного здоров'я для майбутнього самоствердження.

Завдання:

- знайомити учнів з досвідом і традиціями попередніх поколінь по збереженню здоров'я нації.
- формувати в учнів культуру збереження і зміцнення власного здоров'я.

Зміст діяльності в напрямку «Здоров'я»:

- співпраця з медичним персоналом навчального закладу і медичними установами міста, селища, села з метою вивчення стану фізичного здоров'я учнів класу;
- співробітництво з батьками учнів, вчителями – предметниками;
- співпраця з психологічною службою школи з метою вивчення фізичного і психічного стану учнів і можливої корекції їх здоров'я;
- співпраця з позашкільними організаціями, з метою залучення їх до просвітницької і корекційної роботи з учнями з питань збереження та зміцнення здоров'я;
- формування позитивного ставлення учнів до збереження та зміцнення здоров'я.

Основні поняття напрямку «Здоров'я»: психічне і фізичне здоров'я, культура збереження власного здоров'я і здоров'я інших людей, традиції і звичаї нації і сім'ї щодо збереження здоров'я, гігієна, гармонія душі і тіла, воля і вольові якості людини для збереження здоров'я.

Форми виховної роботи з учнями в напрямку «Здоров'я»:

- спортивні конкурси, змагання; спартакіади, олімпіади, спортландія, марафони;
- зустрічі з видатними спортсменами, старшокласниками – переможцями спортивних змагань, батьками і сім'ями, які активно займаються спортом, зі студентами-спортсменами закладів вищої освіти;
- предметні вечори (вечір фізичної культури і спорту), спортивні вікторини, тематичні класні години зі спортивної тематики, свята і фестивалі спортивної пісні, конкурси спортивних газет;
- тематичні консилиуми і збори педагогів з питання збереження здоров'я учнів класу; бесіди, дискусії за наступними темами: «Спорт в моєму

житті», «Великі спортсмени моєї країни і світу», «Історія видів спорту», «Спортивні столиці світу», «Важкі долі великого спорту», «Спорт в нашій родині», «Як займатися спортом без шкоди здоров'ю», «Спорт і інтелект - поняття сумісні?», « Екстремальні види спорту. Що стоїть за цими словами?», «Шкідливі звички. Як їх позбутися?» походи вихідного дня, туристичні походи, дні здоров'я, ведення книги спортивних рекордів учнів на спортивних спартакіадах школи, села і міста, зустрічі з медичними працівниками, інтерактивні ігри, тренінги, групові консультації з питань статевого виховання; обговорення газетних, журнальних публікацій відео-сюжетів та художніх фільмів означеної проблематики.

Напрямок II «Інтелект»

Мета виховної роботи класного керівника цього напрямку – сприяти формуванню в учнів здатності до раціонального мислення, доцільних цілеспрямованих дій, ефективного прояву інтелектуальних здібностей, нахилів, умінь в повсякденному житті.

Завдання:

- визначити коло реальних навчальних можливостей учнів, «зону найближчого розвитку»;
- створити умови для розвитку інтелектуальних здібностей учнів;
- формувати культуру інтелектуального розвитку учнів.

Зміст діяльності класного керівника за напрямком «Інтелект».

1. Вивчення результатів навчальної діяльності учнів;
2. Співробітництво з учителями-предметниками в напрямку вивчення індивідуальних можливостей інтелектуальної діяльності кожного учня.
3. Інтелектуальна просвіта учнів класу, формування культури розумової праці.
4. Організація і проведення позакласних заходів, що позитивно впливають на інтелектуальний розвиток учнів.
5. Співпраця з психологічною службою для організації корекції інтелектуальних умінь учнів.
6. Співпраця з позашкільними установами для спільної роботи з розвитку та реалізації інтелектуальних можливостей учнів.

Основні поняття напрямку «Інтелект»:

Розумовий розвиток, культура розумової праці, розумові здібності, рівень інтелектуального розвитку, креативність, практичний інтелект, соціальний інтелект, кругозір, інтелектуальний потенціал.

Форми роботи в напрямку «Інтелект».

- внутріколективні конкурси з розвитку уваги, пам'яті, мислення;

- інтелектуальні марафони в класі;
- інтелектуальні бої, ринги, дебати;
- науково - дослідні конференції,
- спецкурси і факультативи.

Напрямок III. «Спілкування»

Метою діяльності класного керівника в напрямку «Спілкування» є передача учням знань, умінь і навичок соціального спілкування людей, досвіду поколінь.

Завдання роботи класного керівника в цьому напрямку:

- формувати в учнів культуру спілкування в системі «вчитель- учень», «учень - учень», «дорослий - дитина»;
- знайомити учнів з традиціями і звичаями спілкування різних поколінь.

Зміст діяльності класного керівника з напрямку «Спілкування»:

1. Вивчення здібностей до спілкування учнів у колективі, визначення проблем в спілкуванні і організація корекції на матеріалі діагностики.
2. Вивчення з учнями історичного досвіду організації спілкування людей в людських співтовариствах, їх ролі та наслідків для наступних поколінь.
3. Навчання учнів конструювання та моделювання в сфері спілкування за допомогою організації активних форм діяльності.
4. Навчання прояву емпатії, створення позитивних ситуацій спілкування, формування аналітичних і рефлексивних умінь спілкування.
5. Організація освіти і консультування батьків з проблеми спілкування.
6. Навчання батьків активним формам спілкування з дітьми з використанням таких форм взаємодії, як тренінги, дискусії, години спілкування.

Форми роботи в напрямку «Спілкування»:

- спецкурси, тематичні класні години, інтерактивні ігри з проблеми «Спілкування»;
- тренінги спілкування учнів і їх батьків;
- тематичні та індивідуальні консультації для дітей та батьків;
- самопрезентації та самореклама;
- свята, конкурси, дебати.

Напрямок IV. «Моральність».

Метою діяльності класного керівника в напрямку «Моральність» є навчання розуміння сенсу людського існування, цінності свого існування і цінності існування інших людей.

Завдання:

- розвивати в учнів культуру світорозуміння;
- формувати в учнів усвідомлення історичного минулого і майбутнього суспільства та своєї ролі в ньому.

Зміст діяльності напрямку «Моральність»:

1. Розширювати знання, розуміння моральних норм та дотримання їх в реальних життєвих ситуаціях.
2. Розвивати вольові якості учня, здатності до критичного осмислення своїх сильних і слабких сторін.
3. Розвивати вміння боротися і виживати в екстремальних життєвих ситуаціях
4. Знайомити учнів з прикладами моральної позиції інших людей і вмінням виживати у важких життєвих ситуаціях.
5. Формувати інтерес учнів до самих себе, прагнення до самовдосконалення.
6. Виховувати позитивне ставлення до звичаїв і традицій своєї сім'ї, свого народу, розвивати вміння слухати і чути, дивитися і бачити, усвідомлювати і робити висновки.

Основні поняття напрямку «Моральність»:

Моральний вибір, моральне просвітництво і моральна поведінка, моральні цінності, самоактуалізація і самореалізація, життєві цінності і правила, знання етичних норм, моральний досвід.

Форми роботи з учнями за напрямком «Моральність»:

- Спецкурси моральної тематики
- Тематичні класні години.
- Тренінги морального самовдосконалення
- Театральні вистави і кіноперегляди.
- Екскурсії, знайомство з історичними і пам'ятними місцями країни, міста, селища.
- Дискусії на моральну тематику.
- створення музеїв.
- Шефська робота в дитячих будинках, лікарнях, дитячих садах, хоспісах.
- Вивчення морального спадщини письменників і поетів країни.
- Організація циклу моральних бесід.
- Вивчення моральної спадщини: золоте правило моральності, заповіді тощо.
- Святкові привітання однокласникам, педагогам, сюрпризні моменти, конкурси.
- Клуби «Азбука моральності», «Моральні істини».

Напрямок V. «Дозвілля»

Метою діяльності класного керівника в напрямку «Дозвілля» є створення умов для розвитку в учнів ініціативи і самостійності, відповідальності, щирості і відкритості в реальних життєвих ситуаціях, формування культури організації вільного часу учня.

Завдання:

- Створення умов для самореалізації особистості учня в позаурочній діяльності.

Використання нестандартних творчих форм позаурочної діяльності з урахуванням вікових особливостей учнів.

- Вивчення індивідуальних інтересів і потреб учнів;

- Просвітництво і консультація учнів у виборі гуртків, клубів, секцій, товариств.

Постійна демонстрація досягнень, результатів, здібностей учнів в дозвілльєвій діяльності батькам, педагогам, однолітками.

Розвиток здібностей адекватно оцінювати свої результати і бути справедливим до чужих досягнень. Використання активних форм позакласної роботи на основі врахування вікових особливостей учнів.

Зміст діяльності напрямку «Дозвілля».

1. Вивчення потреб, інтересів і бажань учнів в організації і проведенні позакласних заходів.

2. Надання учням можливості самостійного і спільного планування життя класу в позаурочній діяльності та відповідальності за його виконання.

3. Вивчення думки керівників позашкільних об'єднань щодо участі учнів класу в їх роботі.

4. Вивчення ставлення учнів до діяльності позакласних об'єднань, позашкільних установ і результативності участі в них учнів.

5. Надання батькам необхідної інформації про участь дитини в житті класного колективу, демонстрація досягнень учнів.

6. Стимулювання ініціативи і активності учнів в житті класу.

Форми роботи з класним колективом за напрямком «Дозвілля»:

- святкування пам'ятних дат в житті учнів;
- святкування пам'ятних дат календаря,
- відвідування театрів, музеїв, виставок,
- театралізовані вистави,
- фестивалі, презентації,
- літературні бали, конкурси талантів, марафони.

Напрямок VI. «Громадянин»

Метою діяльності класного керівника в напрямку «Громадянин» є формування в учнів відповідних знань про право, правові норми як регулятори поведінки людини в суспільстві і відносин «особистість-держава», що вимагають самостійного усвідомленого вибору поведінки і відповідальності за неї.

Завдання:

1. Формування в учнів правової культури, вільного і відповідального самовизначення в сфері правових відносин із суспільством.
2. Формування гуманістичного світогляду, здатності до усвідомлення своїх прав і прав іншого, здатності до морального саморозвитку.

Зміст діяльності в напрямку «Громадянин»:

1. Вивчення учнями правових норм, законів держави і формування відповідального ставлення до них учнів.
2. Організація і проведення позакласних заходів, спрямованих на формування умінь і навичок правової поведінки.
3. Співпраця з правовими організаціями з метою правової освіти учнів.

Основні поняття: право, закон, права і обов'язки, правопорушення, злочин, відповідальність, честь, гідність, особистість, правові норми.

Форми роботи напрямку «Громадянин»:

- • Тематичні класні години, спецкурси.
 - • Зустрічі з представниками правових структур, органів правопорядку.
 - • Конкурси, вікторини з правової тематики.
 - • Інтерактивні ігри, дебати, дискусії на тему «Я маю право на ...» •
- Читацькі конференції правової тематики.

-

Напрямок VII. «Сім'я»

Основною метою діяльності класного керівника напрямку «Сім'я» є максимальне зближення інтересів батьків і педагогів щодо виховання дитини.

Завдання:

1. Організація і спільне проведення дозвілля дітей та батьків.
2. Створення умов для сприятливої взаємодії всіх учасників освітнього процесу - педагогів, дітей та батьків.
3. Організація і цілеспрямована освіта батьків з питань виховання дітей, використання активних форм просвітницької діяльності.

4. Створення сприятливої атмосфери спілкування, спрямованої на подолання конфліктних ситуацій у процесі виховання учнів в системі «вчитель -учень-батько».

Зміст діяльності класного керівника:

1. Заохочення батьків, які беруть участь в житті класу і школи.
2. Співпраця з психологічною службою школи, організація консультативної індивідуальної та групової роботи з батьками.
3. Співпраця з громадськими та правовими організаціями з метою збереження психічного і фізичного здоров'я і благополуччя дитини.
4. Вивчення сімей учнів, системи моральних цінностей і традицій сім'ї, які впливають на моральне і особистісне становлення дитини.

Основні поняття напрямку «Сім'я»: сімейний уклад і традиції сім'ї, рідна домівка, родовід, родинне коріння, авторитет батька і матері, духовне спілкування в родині, взаємини братів і сестер, молодших і старших, ставлення до людей похилого віку і хворих, захищеність дитини в сім'ї.

Форми діяльності з класним і батьківським колективом в напрямку «Сім'я»:

- Тематичні класні години, присвячені сімейним корінням «Звідки починається мій рід», «Історія створення моєї родини», «Моя сім'я в фотографіях і спогадах», «Пам'ятні дати моєї родини».
- Свята сім'ї, спортивні змагання, Спортландія за участю бабусь, дідусів, батьків.
- Створення клубів спілкування «Батьки і діти».
- Свята, присвячені червоним датам календаря (День матері, День захисника Вітчизни), і червоним датам школи (1-е вересня, День Вчителя, Свято вступу в шкільне життя і т.д.).
- Тренінги батьківської взаємодії, індивідуальні та групові консультації, бесіди з дітьми та батьками,
- Походи вихідного дня, екскурсії, вікторини, КВК батьківсько-учнівських та сімейних команд, брейн-ринги, інтелектуальні марафони батьків і дітей.
 - Дні творчості, дні відкритих дверей.

3.12. Методика підготовки і проведення виховних заходів

Процес підготовки

Майбутньому класному керівнику під час підготовки до виховного заходу варто врахувати вікові особливості підліткового віку, їх потреби і інтереси, нахили.

Якщо визначено тему виховного заходу, тоді варто продумати форму і метод його проведення (спілкування, бесіда, конкурс, гра, творчий вечір, вікторина, дискусія

Визначити мету виховного заходу.

Відповідно, підібрати та опрацювати літературу, Інтернет-ресурси, узагальнити та систематизувати їх. Поєднати тему з життям (продумати ситуації, відео-ситуації, уривки творів, яскраві приклади з життя відомих людей, притчі і т.д.)

Спільно з учнями скласти план проведення виховного заходу. Розподілити доручення. Визначити місце його проведення.

Методичне забезпечення: продумати методи і прийоми виховного впливу; прийоми привернення уваги (різноманітність діяльності, емоційність, гумор, мотивація, транспарентність, творчість тощо).

Спланувати як можна використати мультимедійні засоби: відео-сюжети, презентації, комп'ютерні програми, зокрема Kahoot, LearningApps.org аудіозаписи, репродукції картин тощо.

Продумати питання для обговорення з учнями.

Включити елементи гри, тренінгу, пісень, притч, творчих завдань, творів учнів і т.д.

Рефлексія (продумати як провести обговорення проведеного заходу).

Проведення заходу відбувається за такими аспектами:

- організація: готовність дітей до проведення заходу, оформлення приміщення, обладнання, наочність; структурна схема заходу; чіткість, організованість, злагодженість у проведенні заходу, раціональне використання часу;

- зміст: актуальність теми, змістовна спрямованість, логічність, послідовність, цілеспрямованість, раціональність у доборі фактів, їх осмислення, глибина висновків, зв'язок з життям колективу класу, села, міста; добір питань для обговорення з дітьми;

- методика проведення: врахування вікових особливостей учнів; використання методів, прийомів впливу на учнів, стимулювання їх до активної участі в проведенні заходу;

- психологічна атмосфера: створення належного мікроклімату в колективі; забезпечення дружньої злагодженої роботи учнів; прояв інтересів, здібностей учнів; створення умов для забезпечення самореалізації особистості, її самоутвердження в колективі; творчий характер діяльності школярів;

- результати: оцінка школярами власної діяльності на всіх етапах виховного заходу; оцінне судження вихователя про виховну роль у підготовці та проведенні виховного заходу; ступінь досягнення виховної

мети, вплив виховного заходу на становлення особистості школяра, зміцнення взаємостосунків у дитячому колективі; методичні помилки та недоліки в підготовці та проведенні виховного заходу, їх причини та шляхи усунення;

- висновки та пропозиції.

Технологія підготовки і проведення групових творчих справ.

Творча справа потребує виконання за певним алгоритмом:

1. *Попередня робота вихователя: визначення цілей, завдань, ролі й місця творчої справи в формуванні стосунків у групі та розвитку особистості та варіантів її проведення.*

2. *Колективне планування справи: група поділяється на підгрупи з метою участі кожного в плануванні справи. В підгрупах обговорюється тема, кожен висловлює свою думку з приводу її проведення. Організатори справи (щоразу їх склад змінюється, для того, щоб кожен спробував себе як в ролі виконавця так і в ролі організатора, відповідно до здібностей, нахилів, інтересів, уподобань) збирають думки кожної підгрупи, складають єдину програму дій, розприділяють завдання, враховуючи можливості кожної підгрупи. Таким чином створюються умови для успіху кожного під час проведення справи.*

3. *Колективна підготовка – один із важливих етапів творчої справи. Адже кожна підгрупа сюрпризом для інших готує своє завдання. При підготовці оцінюється оригінальність, неординарність, креативність. Цінністю справи є створення авторського мініпроєкту.*

4. *Проведення справи: організатори готують оригінальний початок проведення, продумують і реалізують справу як цілісний творчий проєкт, використовуючи різ*

5. *Колективне обговорення забезпечує аналіз успіху справи: учасники з'ясовують про що нове дізналися, чого навчилися, який настрій переважав, чи комфортним було перебування в колективі, чи нашттовхнула справа на певні роздуми тощо.*

6. *Колективне обговорення проведеної справи. Рефлексія.*

Прикладом може бути фрагмент виховного заходу, який проводила студентка факультету іноземних мов Дарина З.

ТЕМА: Самовдосконалення запорука успішної людини.

Мета: Формувати в свідомості учнів образ успішної людини через самовиховання, розвивати прагнення до самовдосконалення, розкрити шляхи цього процесу.

Методи виховання: педагогічно доцільна самопрезентація, переконування, приклад.

Засоби: інтерактивна дошка, відео сюжети зроблені студенткою, притча.

Хід виховного заходу.

Вступ. Студентка із букетиком квітів розпочинає розмову з учнями такими словами: *«Усім нам не раз доводилось бачити квітку, на пелюстках якої тремтять краплини роси.*

Тендітна, ніжна, розкішна. Її цвітіння – чисте та п'янке. Божественний аромат привертає увагу яскравих метеликів і смугастих бджілок, які насолоджуються солодким нектаром. У ній поєднані водночас і краса, і простота, і вічність.

Це – досконалість природи (ці слова супроводжуються відео сюжетом).

А як же людина досягає довершеності, піднімається на вищу сходинку буття?

Якщо одним словом окреслити сенс людського життя, то це – самовдосконалення.

З метою підвищення мотивації до проблеми, яка розглядається, студентка використовує такий засіб як притчу про п'ять талантів.

Узагальнюючи зміст цієї притчі майбутній педагог підкреслює, що кожна людина наділена талантом. І його можна розвивати, шліфувати, а можна закопати: *Пам'ятаймо, що Бог наділив кожного із нас духовними скарбами: Царя Соломона – мудрістю, Миколу Гастелло – мужністю, Наполеона Бонапарта – цілеспрямованістю, Василя Сухомлинського – великодушністю. Всі ці люди досягли успіху в житті й залишили вічний слід на скрижалях історії. Як це їм вдалося? Давайте разом спробуємо окреслити алгоритм дій, який може забезпечити успіх для кожного з нас.*

Основна частина. Крок 1 – Ціль.

Наше життя – це стріла, що летить до мети. Якщо вона кинута твердою рукою рішучої людини, яка не зупиниться перед труднощами, то обов'язково влучить у бажане.

(Визначення цілей у житті демонструється відео сюжетом про дітей, які розповідають про те, що один із них хоче стати чемпіоном з плавання, інший

– з легкої атлетики, знаменитими в танці тощо. Далі демонструються яскраві фрагменти їх наполегливої роботи над собою).

Майбутня вчителька робить узагальнення, що діти, які ставили цілі, завдяки наполегливій праці над собою вже стали учасниками професійної студії, яку вона очолює. Проте без інтересу немає цілі.

Крок 2 – Мотивація. Студентка, використовуючи прийом емоційності, веде розповідь про дівчину з особливими потребами Олену В.

«По різному може скластися життя в кожного із нас. Повороти долі можуть бути несподіваними. Так трапилося й в Олені В. Їй лікарі не дали шансу на життя. Проте дівчина не впала у відчай. Завдяки величезним зусиллям волі вона з відзнакою здобула вищу освіту, стала прекрасним бібліотекарем, створила власний блог, на якому дає поради людям з особливими потребами. Вона випромінює щирість, доброту, вселяє кожному з нас вогник надії. Якось я запитала її: «Як вам це вдається?» У відповідь почула слова: «Я просила сил. А життя дало мені труднощі, щоб зробити мене сильною. Я просила мудрості. А життя дало мені проблеми для вирішення. Я просила любові. А життя дало мені людей, яким я могла допомагати в їхніх проблемах. Я просила благ. А життя дало мені можливості. Я не отримала нічого з того, про що просила. Але я одержала все, що мені було потрібно».

Студентка робить узагальнення: *«Отже, якщо ви хочете досягти успіху – зробіть наполегливість найкращим другом, досвід – радником, а надію – янголом-охоронцем».*

Крок 3. Наполегливість. Студентка подає презентацію про свою улюблену вчительку, яка завдяки наполегливій кропіткій праці над собою стала лідером педагогічного колективу школи.

Крок 4. Реалізація цілей. *Сьогодні в залі присутня людина, яка може продемонструвати кожному, що наполеглива праця над собою є запорукою успіху.*

Проводиться інтерв'ю. Хто ви за професією? Чи реалізували себе в сімейному житті? Чим ви любите займатися у вільний час? Як ви поєднуєте таку різноманітність діяльності?. (Я лікар. У мене гарна сім'я. Двоє дітей. А ще я майстер спорту з туризму. Люблю танцювати).

Запрошений демонструє свої успіхи в танці разом зі студенткою.

Висновок: *Займаючись працею над собою (самовдосконаленням), не програв ще ніхто, бо надав собі унікальності, неповторності, йдучи нелегким шляхом до свого справжнього акме.*

Година класного керівника «Двері в дитинство», 5 клас.

Мета: формування в учнів комунікативної культури, вміння цінити

людей і своєю сім'ю.

Прогнозовані результати: розширення уявлень про навколишній світ, сім'ю, рідних, близьких, поряд з якими живе учень.

Завдання учням: поговорити з батьками й дізнатися в них про їх дитинство, про той вік, в якому знаходяться самі діти.

Оформити спогади батьків у вигляді великої книги. Один лист книги це один аркуш ватману, на якому розміщено одну розповідь. Кожна розповідь супроводжується малюнком, який виконує учень до свого твору. Малюнки можна оформити під загальною назвою «Дитинство моїх батьків».

Розповіді про дитинство батьків пишуть всі учні, а потім вони об'єднуються в мікрогрупи для виконання наступних завдань:

Перша група оформлює виставку фотографій «Дитинство моїх батьків» та готує екскурсію на виставку.

Друга група шукає пісні, готує музичну програму «Мелодії дитинства».

Третя група готує незвичайні запрошення на свято «Двері в дитинство».

Четверта група займається підготовкою святкових незвичайних сувенірів для дорослих учасників свята.

П'ята група готує і проводить інтерв'ю під час свята.

Хід свята.

Діти приносять запрошення батькам на свято такого змісту:

«Дорогі мамочко й татко!

Ви пам'ятаєте своє дитинство? Ви пам'ятаєте його радості й засмучення, квіти й посмішки? Звичайно, ви його пам'ятаєте. Воно було різним, і нам в класі хочеться дізнатися, яким воно було? Для цього ми запрошуємо вас напіввідкрити двері в ваше дитинство під час свята, яке відбудеться «15» листопада 2017 року в 18.00.

Ваш Рома і його однокласники».

Батьки входять в зал під музику й пісню про дитинство.

1. Вступне слово класного керівника про значення дитинства в майбутньому становленні особистості.

2. Бліц-опитування батьків.

– Які асоціації виникають у вас зі словом «Дитинство»?

– Якими іменами називали вас у дитинстві?

– З ким із ваших шкільних друзів або друзів дитинства ви зустрічаєтеся тепер?

– Які улюблені заняття були в вас у дитинстві?

3. Музичний подарунок з дитинства батьків.

Діти виконують ті пісні дитинства батьків, про які вони дізналися із

попередньої підготовки до свята. Батьки можуть співати разом з дітьми.

4. Діти знайомлять батьків зі створеною книгою дитинства. Вони зачитують розповіді про дитинство своїх батьків з малюнками, які супроводжують розповідь.

5. Кульмінаційним пунктом свята може бути відкриття виставки «Дитинство моїх батьків». Ця фотовиставка готується сюрпризом для батьків і стає родзинкою зустрічі. Презентацію фотовиставки можна провести по-різному, проте діти представляли фотографії на слайдах і розповідали про тих, хто зображений на них, в якому році вони були зроблені.

6. Всім батькам вручаються сувеніри, виготовлені руками дітей.

7. Конкурс «Що ми знаємо один про одного?».

Для участі в конкурсі запрошуються сім'ї, яким потрібно продемонструвати знання про дитинство батьків і дітей.

Запитання дітям:

1. Які найулюбленіші цукерки були в твоїх батьків?
2. Улюблені пісні мами й тата в дитинстві.
3. Які захоплення були у мами й тата в дитинстві?
4. Які навчальні предмети не любили в школі?
5. Як звали улюблених учителів мами, батька?
6. Які прізвиська були у мами, батька? (якщо були).
7. Які курйозні випадки були в мами й тата в дитинстві?
8. Як звати кращу подругу, друга дитинства мами, батька?

Запитання батькам:

1. Улюблений одяг вашої доньки, сина.
2. Найбільші бажання вашої дитини.
3. Улюблена їжа сина або доньки.
4. Найкращий друг або подруга вашої дитини.
5. Найбільше покарання для вашої дитини.
6. Улюблений предмет.
7. Улюблений учитель.
8. Улюблена пісня.
9. Улюблене заняття доньки або сина.

Поповнення історії визначних подій класу. Фотографування на пам'ять про свято батьків і дітей.

Рефлексія свята. На початку свята батьки отримують комплект маленьких сердечок, вирізаних із різнокольорового паперу: оранжеві, зелені, білі.

Класний керівник, бесідуючи з батьками з'ясовує:

– Які почуття викликало у вас, батьки, підготовлене нами свято?

– Чи дізналися ви, діти, щось нове про своїх батьків?

– Чи хотілося ще зустрічатися в такий спосіб?

Після відповідей на запитання вони прикріплюють на ватмані той колір сердечка, який найбільш повно відповідає почуттям, що відчували батьки на святі. Вони залишають на ватмані свої автографи та побажання.

Використання притч під час педагогічної практики

Роль притч у моральному вихованні молоді яскраво простежується у їх функціях: функція дзеркала – за допомогою притч людина може порівняти свої думки й переживання з тим, про що розповідається у них і сприйняти те, що наразі відповідає власним психічним структурам; функція моделі – як відомо, притчі – це моделі, отже вони допомагають учитись за допомогою моделі: дають можливість людині по-різному інтерпретувати зміст притчі, подій, викладених в них, зіставити цей зміст із власною ситуацією; функція опосередкування – притча стає своєрідним захисним буфером, що дозволяє учасникам висловити свої думки через власне розуміння притчі; функція зберігання досвіду – легко запам'ятовуються, й оскільки пов'язані з досвідом, допомагають зберігати його; функція носія традицій – історії та притчі спрямовують думку за межі індивідуального життєвого обрію й передають естафету думок, міркувань, асоціацій далі; притча як помічник у поверненні на більш раніші етапи індивідуального розвитку – їх використання допомагає зняти напруженість у групі, атмосфера стає теплішою, також слід зазначити, що притчі звернені до інтуїції та фантазії.

Використання притчі передбачає роботу на ціннісному рівні. Саме звернення до притчі дозволяє підживити душу людини добром, створюючи ресурс протистояння злу і хаосу. Притча може допомогти учаснику накопичувати «душевний» матеріал, формувати і уточнювати уявлення про важливі життєві цінності, вчинки, дії.

Притча про маленького ліхтарника

(яскраво демонструє провідну роль учителя – відданність справі, дітям)

У ті часи, коли ліхтарі запалювали вогнем, по вулицях кожен вечір ходили ліхтарники та приносили світло в кожен провулочок.

Тоді жив маленький ліхтарник. Був він низенького зросту, найзвичайніша, ні чим не примітна людина.

Щовечора він ходив по провулках та освітлював їх. Запалюючи ліхтарі, він чиркав сірником по підосві свого черевика, і кожна темна вуличка

загравала жовтуватими кольорами ліхтарів. Проте, кожен раз, чиркаючи сірником по підосві, і без того маленький ліхтарник, зменшувався в зрості.

Чолов'яга цей був тихий та непомітний. Сім'ї у нього не було, адже усе своє серце, усю свою душу він віддав улюбленій справі. Люди, що жили поруч, не знали про нього нічого, та й називали ледарем. А діти насміхалися, обзиваючи карликом. Саме тому ліхтарник вирішив виходити на вулицю тільки вечорами, щоб запалювати ліхтарі. А після милувався наодинці нічним зоряним небом та писав прекрасні вірші, які нікому не показував.

Одного разу до нього підійшов незнайомец і запитав:

- Як ти можеш так жити? Адже ти так зовсім зникнеш! Ти для людей не шкодуєш і життя, а натомість отримуєш лише образи. Не справедливо це!

На що ліхтарник йому відповів:

- Якщо я не буду запалювати ліхтарі, то люди залишаться без світла. А як же вони без світла? Якщо хтось вночі піде по темній вулиці, хіба він дійде до дому? Так і буде блукати, допоки не настане ранок. Хіба це справедливо? А от буде на вулицях світло, то й людина дістанеться до дому. А в глибині душі "спасибі" скаже, і мені спокійніше буде.

Так і продовжував маленький ліхтарник запалювати ліхтарі, чиркаючи сірником по підосві і зменшуватися доти, поки і зовсім не зник. Ніхто й не помітив, що не стало маленького ліхтарника, проте всі помітили, що вечорами на вулицях стало темно.

Ось так і справжній вчитель, наче той ліхтарник, запалює світло в душах дітей, тим самим освітлює весь навколишній світ. Але, якщо немає ось цього справжнього вчителя, то й нікому запалити ліхтар. І світ від того стане темніший!».

З метою самовиховання слугувати притча «Урок метелика», яку підготувала студентка Богдана Р., переконуючи в тому, що життєвий успіх людини приходить через долання труднощів, перешкод, і як результат – людина стає самостійною, наполегливою, рішучою, що і є необхідним для становлення особистості моральної.

«Одного разу в коконі з'явилася маленька щілина. Людина, яка випадково проходила повз, досить довгий час стояла і спостерігала, як через цю маленьку щілину намагаться вмлїти метелик. Пройшло багато часу, метелик начебто покинув свої зусилля, а щілина залишалася усе такою ж маленькою. Здавалося, метелик зробив усе що міг, і що сил у нього більше не залишилося.

Тоді людина вирішила допомогти метелику, і взявши ножа розрізала кокон. Метелик у той же час вийшов з нього, але його тільце було слабке та немічне, а крила були прозорими й ледь рухалися.

Людина продовжувала спостерігати, очікуючи, що ось-ось крила метелика розправляться й зміцніють, і він полетить. Але цього не сталося! Решту життя метелик волочив по землі своє слабке тільце, свої нерозправлені крила. Він так і не зміг літати.

А все через те, що людина, бажаючи йому допомогти, не розуміла того, що зусилля, які необхідно докласти, щоб вийти через вузьку щілину кокона, необхідні метеликові, щоб рідина з тіла перейшла в крила й щоб він зміг літати. Життя змушувало метелика із зусиллями залишати оболонку, щоб надалі він міг рости й розвиватися.

Іноді саме зусилля необхідне нам у житті. Якби нам дозволено було б жити, не зустрічаючись із труднощами, ми були б обділені. Ми не змогли б бути такими сильними, якими є зараз. Ми ніколи не змогли б літати.

Я просив сил...

А життя дало мені труднощі, щоб зробити мене сильним.

Я просив мудрості...

А життя дало мені проблеми для вирішення.

Я просив багатства...

А життя дало мені мозок і мускули, щоб я міг працювати.

Я просив можливість літати...

А життя дало мені перешкоди, щоб я їх переборював.

Я просив любові...

А життя дало мені людей, яким я міг допомагати в їхніх проблемах.

Я просив благ...

А життя дало мені можливості.

Я не отримав нічого з того, про що просив. Але я одержав усе, що мені було потрібно».

Діалогічність навчання забезпечувалась під час розгляду притчі «Матері свої діти – найкращі»

«Була собі сова. І вивела вона дітей - таких витрішкуватих лапатах, та так-то вона ними втішається: «Ох, ви ж мої окатенькі! Ох, ви ж мої чубатенькі! Ох, ви ж мої лапатенькі! От летить вона з гнізда, щоб пошукати їм поживку, бо все роти роззявляють, їсти хочуть. Летить і зустрічає вона орла.

- Куди це ти, орле, летиш? - питає сова.

- Та куди ж!.. На здобич. Може, що знайду, яких пташенят або що, то й поживлюся. Злякалася сова, починає просити:

- Орле сизокрилий! Прошу тебе: не поїж моїх дітей, не чіпай їх!
Благаю тебе!

І так-то вже просила, що орел зглянувся та й каже:

- Ну, добре! Не буду вже займати твоїх дітей. Тільки скажи ж| мені, які там твої діти, щоб я мав якусь ознаку, то й не зачеплю їх.

-Та яку ж ознаку? - відказує сова. - Як побачиш самих найкращих пташенят, ото й будуть мої!

- Ну, добре! - погодився орел.

- Як ви думаєте, як закінчилась притча?

- Як гадаєте, орел дотримав своє слово?

- А зараз послухайте як закінчилась притча:

Полетів. І поїв найпоганіших, які були в гаю. Коли вертається сова, аж то якраз її дітей поїв орел!..».

Висновок: Сліпа любов губить.

Завдання амотивно-оцінного змісту забезпечують вплив на емоційну сферу особистості. Наприклад, притча «Склянка молока», яку використала студентка Марія Б. під час заняття

«Підліток – сирота був дуже бідний. Щоб заробити на хліб він розносив дрібні товари по домівках. Одного разу в нього не залишилося ні копійки. Страждаючи від голоду, він вирішив зайти в найближчий будинок і попросити їжі. Йому було жахливо ніяково, але коли він підійшов до будинку, ним опанувало почуття рішучості: відмовлять чи ні, але хай буде, що буде. Він рішуче простягнув руку до дзвінка і кілька разів натиснув кнопку. Та коли двері відчинила молода і дуже красива дівчина, йому стало жахливо ніяково і хлопець несподівано розгубився. Від недавньої впевненості не залишилося і сліду. Просто йому стало соромно просити у неї їжу. І тоді він, затинаючись від хвилювання, сказав: –Можна попросити у вас склянку води? – Дівчина зрозуміла, що юнак голодний і принесла йому велику склянку молока. Хлопець повільно випив його і запитав: Скільки я вам винен? - Ви нічого мені не винні, - відповіла дівчина. - Моя мама вчила мене ніколи нічого не брати за добрі справи. - У такому випадку - сердечно вам дякую! - Відповів

він.

Коли хлопець вийшов з її будинку, він відчував себе не тільки міцніше фізично, а й морально. Тепер він був впевнений: поки на світі є такі щедрі й добрі люди, все буде добре!

Минуло багато років... І ось одного разу одна молода жінка, мешканка цього міста, серйозно захворіла. Місцеві лікарі не знали, що робити. Зрештою вони вирішили послати її у велике місто на обстеження до

досвідчених фахівців. Серед запрошених на консультацію виявився і лікар Ховард Келлі. Коли він почув назву містечка, з якого приїхала ця жінка, його обличчя пожовгло. Він зараз же піднявся і пішов до її палати. Жінка, змучена з дороги, спала. Лікар тихо зайшов до палати і відразу ж впізнав її. Так, це була вона - та сама дівчина, яка колись пригостила його склянкою молока.

Вивчивши історію її хвороби і дані результатів аналізів, лікар спохмурнів: «Вона приречена!» Лікар повернувся в свій кабінет і деякий час сидів мовчки щось розмірковуючи. Він думав про цю жінку, про своє безсилля допомогти їй, про несправедливість долі. Але чим більше він думав, тим твердіше ставав його погляд. Нарешті він схопився з крісла і сказав: «Ні, я зроблю все можливе і неможливе, щоб врятувати її!».

З цього дня лікар Ховард Келлі приділяв хворій пацієнтці особливу увагу. І ось після майже восьми місяців довгої і наполегливої боротьби лікар Келлі здобув перемогу над страшною хворобою. Життя молодій жінці тепер було поза небезпекою. Лікар Келлі попросив бухгалтерію госпіталю підготувати йому рахунок за лікування. Коли йому принесли рахунок, сума, яку повинна була сплатити за своє лікування жінка, була величезна. І не дивно - її, можна сказати, забрали з того світу. Лікар Келлі подивився на рахунок, взяв ручку, щось написав внизу рахунку і попросив віднести рахунок у її палату.

Отримавши рахунок, жінка боялася його розгорнути. Вона була впевнена, що все життя їй доведеться працювати не покладаючи рук, щоб його оплатити. Зрештою, пересиливши себе, вона відкрила рахунок. І перше, що кинулося їй в очі, був напис, зроблений рукою прямо під рядком «До сплати». Напис свідчив: «Повністю сплачено склянкою молока. Л-р Х. Келлі».

Сльози радості навернулися на її очі, а серце до краю наповнилось теплотою і вдячністю.»

Після прослуховування притчі визначається якими почуттями керувалися персонажі, описували почуття, якими керується моральна (аморальна) особистість у стосунках з іншими, характеризували почуття, які виникали в них, коли вони знайомились і аналізували притчу.

Моральний імідж особистості, майбутні учителі активно використовували притчі. Так, створюючи сучасний словесний моральний образ особистості, студенти запропонували учням театралізувати притчу «Ворона і павич».

«У парку палацу на гілці апельсинового дерева сидить чорна ворона. На доглянутому газоні гордо походжав павич.

Ворона прокаркала:

«Хто допоміг такому безглуздому птахові з'явитися в нашому парку? З якою зарозумілістю він виступає, ніби це султан власною персоною. Погляньте тільки, які у нього потворні ноги, а його оперення!!! Що за огидний синій колір?! Такий колір я ніколи б не стала носити. Свій хвіст він тягне за собою ніби лисиця».

Ворона замовкла, вичікуючи. Павич помовчав якийсь час, а потім відповів, сумно посміхаючись:

«Думаю, що в твоїх словах немає правди. Те погане, що ти про мене говориш, пояснюється непорозумінням. Ти кажеш, що я гордий, тому що ходжу з високо піднятою головою, так що пір'я на плечах у мене стає дибки, а подвійне підборіддя псує мені шию. Насправді ж я - все що завгодно, тільки не гордий. Я добре знаю все, що потворно в мені, знаю, що ноги шкірясті і в зморшках. Якраз це найбільше і засмучує мене, тому-то я так високо і піднімаю голову, щоб не бачити своїх потворних ніг. Ти бачиш тільки те, що у мене негарно і закривши очі на мої достоїнства і на мою красу. Хіба тобі це не спало на думку? Те, що ти називаєш потворним, якраз найбільше і подобається людям...».

Для обговорення були запропоновані питання:

- З якими життєвими ситуаціями асоціюється ця притча?
- Що Ви робите, коли хто-небудь ображає Вас словами?

Висновки з притчі, які характеризували сучасний моральний образ особистості.

1. У кожної людини є сильні і слабкі сторони. Часто через слабкі сторони яскравіше виявляються сильні.

2. Кожна людина – унікальна. І, знаючи свої недоліки та достоїнства, важливо вміти приховати перші і продемонструвати останні.

3. Кожен судить по собі. Людина, засуджуючи іншу, часто говорить не стільки про неї, як про себе. А тому, стереотипне мислення неефективне.

Використання притч у навчально-виховному процесі забезпечує формування ціннісних життєвих орієнтирів майбутнього педагога, ціннісного ставлення до інших; активізує інтерес до процесу набуття морального досвіду та прагнення передавати його іншим; володіння способами засвоєння моральної поведінки та здатність дотримуватись етичних норм у повсякденному житті, професійній діяльності.

Мої моральні цінності.

Попередня робота з учнів.

Твір-роздуми. Цінності в житті людини.

Провести анкету незакінчених речень.

Успішна людина це людина, яка.....

Людина-невдаха це людина, яка.....

Якщо людина не має, тоді вона не

Якщо людина має тоді вона

Робота зі словником. Завдання: знайти тлумачення слів ціна, цінність, справжні цінності, ілюзорні цінності.

Завдання студенту. Провести психолого-педагогічний аналіз виховного заходу.

Виконуючи це завдання, студенти навчаються спостерігати й аналізувати педагогічну діяльність класного керівника, вихователя. Практикант визначає цілі й завдання, які розв'язувалися в процесі підготовки й проведення виховного заходу; здійснює психолого-педагогічне обґрунтування теми, мети й форми проведення виховного заходу: взаємозв'язок теми, мети й форми виховного заходу із завданнями виховання підростаючого покоління, рівнем розвитку дитячого колективу; відповідність змісту виховного заходу віковим особливостям учнів; врахування інтересів, потреб, активності учнів під час вибору теми, форми та змісту виховного заходу.

3.13. Схема психолого-педагогічного аналізу виховного заходу

I. Загальні відомості.

1. Клас, дата, місце проведення, кількість учасників, тема та форма проведення виховного заходу.
2. Цілі і завдання, що мають бути розв'язані в процесі підготовки і проведення виховного заходу.
3. Психолого-педагогічне обґрунтування теми, мети і форми проведення виховного заходу:
 - взаємозв'язок теми, мети і форми виховного заходу із завданнями виховання підростаючого покоління, рівнем розвитку дитячого колективу;
 - відповідність змісту виховного заходу віковим особливостям учнів;
 - врахування інтересів, потреб, активності учнів під час вибору теми, форми та змісту виховного заходу.

II. Процес підготовки.

1. Спрямовуюча роль класного керівника у ході підготовки заходу; надання допомоги учням на даному етапі;
2. Роль органів учнівського самоврядування у підготовці виховного заходу;
3. Формування відносин співробітництва, взаємодопомоги, відповідальності;

4. Рівень активності учнів у процесі підготовки заходу (визначення функціональних обов'язків і повноважень кожного, термінів виконання окремих завдань).

III. Проведення заходу

1. Організація: готовність дітей до проведення заходу, оформлення приміщення, обладнання, наочність; структурна схема заходу; чіткість, організованість, злагодженість у проведенні заходу, раціональне використання часу.
2. Зміст: актуальність теми, змістовна спрямованість, логічність, послідовність, цілеспрямованість, раціональність у доборі фактів їх осмислення, глибина висновків, зв'язок з життям колективу класу, села, міста; добір питань для обговорення з дітьми.
3. Методика проведення: врахування вікових особливостей учнів; використання методів, прийомів впливу на учнів, стимулювання їх до активної участі у проведенні заходу; глибина змісту, творчість, відповідність вибраних методів, прийомів виховного впливу змісту; стимулювання інтересу аудиторії; емоційність.
4. Психологічна атмосфера:
 - створення належного мікроклімату в колективі;
 - забезпечення дружньої злагодженої роботи учнів;
 - прояв інтересів, здібностей учнів;
 - створення умов для забезпечення самореалізації особистості, її самоутвердження в колективі;
 - творчий характер діяльності школярів

IV. Результати:

1. Оцінка школярами власної діяльності на всіх етапах виховного заходу;
2. Оцінне судження вихователя про виховну роль у підготовці та проведенні виховного заходу.
3. Ступінь досягнення виховної мети, вплив виховного заходу на становлення особистості школяра, зміцнення взаємостосунків у дитячому колективі.
4. Методичні помилки та недоліки у підготовці та проведенні виховного заходу, їх причини та шляхи усунення.
5. Висновки та пропозиції.

Схема аналізу педагогічної ситуації

1. Опис педагогічної ситуації (учасники, місце виникнення, реакції учасників).

2. Місце педагогічної ситуації в цілісному процесі педагогічної діяльності. (виникла спонтанно чи свідомо підготовлена одним із учасників).
3. Які вікові та індивідуальні особливості учасників проявились у їх поведінці.
4. Можливі передумови виникнення ситуації.
5. Причини ситуації, що виникла (внутрішні та зовнішні умови її виникнення).
6. Ситуація очима вчителя та учня.
7. Позиція вчителя у ситуації (його ставлення до учня), реальні завдання вчителя у взаємодії з учнями (чого він хоче: позбавитись учня чи допомогти йому, чи він байдужий до нього).
8. Пізнавальна цінність ситуації для її учасників.
9. Вибір засобів і прийомів педагогічного впливу, варіантність розв'язання даної педагогічної ситуації.

Показники рівня вихованості учнів (орієнтовні)

- кількість учнів у класі, вік дітей;
- наявність ціннісних орієнтацій;
- рівень розумового розвитку учнів;
- розвиток моральних якостей, вмінь, світоглядних цінностей;
- рівень розвитку емоційної сфери вихованців;
- сформованість належних потреб в учнів;
- рівень міжособистісних взаємин учнів;
- розвиток загальної культури, культури поведінки;
- фізичний розвиток вихованців;
- розвиток комунікативної компетентності учнів;
- трудова зрілість вихованців.

Завдання для самостійної роботи

17. Підготувати матеріали для проведення педагогічної діагностики рівня розвитку колективу.
18. Скласти план виховної роботи з учнями на період практики
19. Віднайти схеми психолого-педагогічної характеристики колективу.
20. Підготувати конспекти виховних заходів.

21. Підготувати схему психолого-педагогічного аналізу виховного заходу.
22. Підготувати декілька форм роботи з батьками.
23. Підготувати виступ на методичне об'єднання класних керівників.
24. Підготувати виступ на засідання педагогічної ради.
25. Підготуватись до навчання органів учнівського самоврядування.
26. Скласти план індивідуальної бесіди з учнем.
27. Ознайомитись із формами та методами роботи з важковиховуваними учнями.
28. Скласти план проведення виховних заходів з учнями на період практики.
29. Підготувати матеріали для проведення дослідницької роботи.
30. Провести зустрічі з учителями-предметниками, які викладають навчальні дисципліни у закріпленому класі.
31. Провести опис педагогічних ситуацій з їх розв'язанням.
32. Написати твір-роздум «Мій індивідуальний стиль професійної діяльності».

Завдання для індивідуальної роботи

1. Вивчити та узагальнити досвід роботи класного керівника.
2. Дослідити стиль взаємодії класного керівника з учнями класу.
3. Дослідити ефективність прийомів виховного впливу вчителя у взаємодії з учнями.
4. Визначити та дослідити педагогічні умови налагодження стосунків в учнівському колективі.
5. Дослідити ефективність форм взаємодії класного керівника з батьками.
6. Визначити та дослідити результативність педагогічної корекції поведінки важковиховуваних учнів.
7. Вивчити стан роботи органів учнівського самоврядування та його роль у навчально-виховному процесі школи .
8. Дослідити педагогічні умови формування позитивного лідерства в учнівському колективі.
9. Визначити учнів-аутсайдерів та дослідити ефективні шляхи педагогічної допомоги.

3.14. захист студентами осв підготовки бакалавра педагогічної практики

З метою якісного контролю за роботою студентів під час педагогічної практики, окрім письмового звіту студентів на 4 курсі пропонуємо захист педагогічної практики, яку має провести викладач кафедри на міні-конференції. Міні-конференція – це збір студентів, які працювали під керівництвом одного викладача в одній або декількох школах.

Якщо група студентів певного факультету працювала в одній школі, тоді на початку конференції староста дає характеристику результатів практики, а саме, скільки студентів проходили практику, в яких класах, які стосунки склалися з педколективом, чи були проблеми у стосунках, дисципліна студентів на практиці, кого із студентів за рішенням педради визначили кращим.

Якщо група, з якою працював викладач, невелика, тоді кожен студент за регламентом 5 хв. може презентувати свій звіт про практику або творчу залікову роботу на 5 курсі. Схематично це представити так.

1. Особливості колективу, з яким працював та рівень його вихованості, що досліджений на основі педагогічної діагностики (спостереження, анкетування, соціометрія і т.д.).

2. Визначення проблеми, яку розв'язував студент, виходячи із рівня розвитку колективу.

3. Виховні методи та прийоми впливу, форми роботи, які використовувалися для вирішення проблеми.

4. Позитивні зрушення, успіхи, результат проведеної виховної роботи.

Цей виступ може супроводжуватися відеозаписами, слайдами, фотомонтажем.

Інший варіант – це колективний звіт, який повинен відобразити всі аспекти та роботу кожного.

Якщо студенти проходили практику за місцем проживання, і в одного викладача їх виявилось 30, можна було б їх презентувати, диференціюючи за спільними проблемами. Наприклад, 5 студентів працювали над проблемою формування колективу, 6 – формування стосунків, 6 – культури навчання. Можуть бути повідомлення про результати дослідження з дипломної роботи. Окрім того, студенти повинні бути готові дати відповіді на запитання під час конференції.

Критерії оцінювання захисту практики:

1. Змістовність, науковість самого звіту або творчої залікової роботи.
2. Глибина проникнення у проблему.
3. Доказовість прийнятих рішень, аргументованість.

4. Активність, творчість, самостійність студентів
5. Відповіді на запитання (повнота, лаконічність, аргументованість).

Перед практикою викладач, який є керівником, проводить консультацію зі студентами, де визначає зміст роботи студентів в період практики, вимоги до звітної конференції, документацію, яку необхідно здати та орієнтує студентів на захист практики, акцентує увагу на тому, як визначити рівень вихованості, як провести діагностику, які методи та прийоми використовувати, як сформулювати позитивні зрушення, успіхи.

Обов'язки керівника студента- практиканта

Діяльність керівника педагогічної практики здійснюється в кілька етапів: початковий, основний, підсумковий, етап організаційної роботи після педпрактики.

На початковому етапі:

- керівник від кафедри педагогіки бере участь у настановчій конференції студентів з питань організації та проведення виховної роботи з учнями в період проходження педагогічної практики;

-у перший день практики керівник проводить організаційне заняття з підгрупою студентів-практикантів у школі;

-у кінці першого тижня керівник від кафедри педагогіки затверджує індивідуальні плани роботи студентів-практикантів з питань виховної роботи з учнями у закріпленому класі;

- керівник від кафедри педагогіки допомагає старості групи з педпрактики скласти розклад залікових виховних заходів, взаємовідвідування студентами уроків, днів самостійної роботи;

На *основному етапі* виконується така робота:

- керівник від кафедри педагогіки забезпечує ефективне проведення 2 модульних контролів (4-й та 8-й тиждень педагогічної практики);

- керівник від кафедри педагогіки готує інформацію про стан підготовки і проведення педагогічної практики, яку оприлюднює на черговому засіданні кафедри педагогіки і професійної освіти;

- керівники від кафедри педагогіки дають студентам консультації з планування виховних заходів, і складання планів-конспектів окремих виховних заходів, використання технічних засобів навчання;

- керівник від кафедри педагогіки відвідує й аналізує виховну

роботу практикантів, проводить бесіди зі студентами, класними керівниками шкіл, ознайомлюється з документацією практикантів;

- керівник від кафедри педагогіки бере участь у роботі педагогічної ради школи за підсумками практики;

На *підсумковому етапі* педагогічної практики керівники від кафедри педагогіки забезпечують:

- перевірку документації, яку подали студенти-практиканти, та її оцінку;

- проведення студентами захисту практики;

- своєчасне виставлення оцінок за педагогічну практику у відомості та залікові книжки.

На *етапі організаційної роботи* після педагогічної практики керівники й методисти виконують такі види діяльності:

- керівник від кафедри педагогіки складає звіт про результати педагогічної практики в динамічній групі за затвердженою схемою й подає його разом з документацією студентів керівникові педпрактики не пізніше, ніж через три дні після закінчення педагогічної практики;

- керівник педагогічної практики вивчає й аналізує звіти групових методистів і документацію студентів, складає звіт про результати практики й подає його завідувачу кафедри методики філологічних дисциплін;

- На кафедрі організують виставку кращих портфоліо, виготовлених студентами;

- керівники від кафедри педагогіки беруть участь у науково-методичній конференції "Педагогічна практика в системі професійного становлення майбутнього вчителя загальноосвітньої школи".

Діяльність студента під час педагогічної практики:

студент має право:

- вносити пропозиції щодо вдосконалення навчально-виховного процесу в школі, організації педагогічної практики, брати участь у конференціях і нарадах;

- одержувати консультації від керівника практики кафедри з усіх питань проведення педагогічної практики;

- користуватися бібліотекою, навчальними та методичними кабінетами школи.

студент зобов'язаний:

- виконувати всі види робіт, передбачені програмою педагогічної практики;

- проводити свою діяльність згідно з вимогами Статуту школи, правилами внутрішнього розпорядку;

- виконувати розпорядження адміністрації школи, класного керівника, керівника педагогічної практики;
- ретельно готуватися до проведення індивідуальної, фронтальної виховної роботи;
- вчасно й охайно вести документацію педагогічної практики;
- бути для учнів взірцем морально-етичних норм поведінки, мовленнєвої діяльності, інтелекту;
- бути організатором психологічного клімату й керівником в учнівському колективі.

Обов'язки заступника директора з питань виховної роботи

1. Проведення настановчих зборів студентів з питань організації практики в школі.
2. Забезпечення умов для проведення виробничої практики (підготовка матеріалів для наказу про проходження практики студентами, ознайомлення студентів з навчальною установою, педагогічним колективом, класними керівниками).
3. Здійснення внутрішкільного керівництва та контролю за проведенням практики
4. Проведення педагогічної ради за підсумками виробничої практики.

Обов'язки класного керівника

1. Консультування студентів з питань рівня вихованості учнів класу.
2. Знайомство із змістом навчально-виховної роботи в класному колективі.
3. Консультування студентів з питань організації діяльності класного керівника.
4. Допомога студентам в організації методичної роботи.
5. Відвідування виховних заходів, які проводять студенти протягом практики, аналіз їх та оцінка.
6. Оформлення характеристики на студентів та оцінка їх роботи.

Підведення підсумків практики

Форма звітності студентів:

- матеріали педагогічної діагностики вивчення особистості учня;
- психолого-педагогічна характеристика на учня з використанням матеріалів педагогічної діагностики;
- три конспекти проведених виховних заходів (з фотодокументами, з роздатковими матеріалами);

- сценарій виховного заходу з психолого-педагогічним аналізом його проведення;

Розподіл рейтингових балів за етапами контролю

Таблиця №1.

п / п	Практичне завдання	Кількість балів
Проміжний контроль 1		
1	План виховної роботи з учнями на період практики	2
2	Матеріали педагогічної діагностики (результати анкетування, тестування, спостереження, інші методи вивчення учнівського колективу)	3
	Всього	5
Проміжний контроль 2		
3	Психолого-педагогічна характеристика на учня з використанням матеріалів педагогічної діагностики	2
4	Три конспекти проведених виховних заходів (з фотодокументами, з роздатковими матеріалами)	3
	Всього	5
Підсумковий контроль		
5	Сценарій виховного заходу з психолого-педагогічним аналізом його проведення	3
6	Оцінка за контрольний виховний захід, який проводиться за присутності класного керівника, методиста, студентів	5
7	Захист педагогічної практики та оформлення звітної документації	2
	Всього:	10
	Загальний рейтинговий бал	25

Розподіл рейтингових балів та критерії оцінювання видів діяльності

Таблиця №2.

№ з/п	Види практичних завдань	Кількість балів	Критерії оцінювання
Проміжний контроль 1			
1	План виховної	2	Науковість, наступність, врахування

	роботи з учнями на період практики		вікових, індивідуальних особливостей учнів, різноманітність форм, методів роботи, залучення дітей до планування, врахування їх інтересів, потреб, уподобань.
2	Матеріали педагогічної діагностики (результати анкетування, тестування, спостереження, інші методи вивчення учнівського колективу)	3	Здатність самостійно творчо підбирати методики вивчення колективу та вміння їх застосовувати у практичній діяльності. Наявність умінь самостійно аналізувати, систематизувати, узагальнювати матеріали діагностики.
Проміжний контроль 2			
3	Психолого-педагогічна характеристика на учня з використанням матеріалів педагогічної діагностики	2	Дотримання структури написання характеристики; повнота її змісту різнобічність висвітлення, здатність до аналізу, синтезу при розгляді проявів поведінки учнів, матеріалів педагогічної діагностики; здатність студента самостійно креативно характеризувати учнівський колектив
4	Три конспекти проведених виховних заходів (з фотодокументами, з роздатковими матеріалами)	3	Самостійність, творчість при написанні конспекту виховного заходу, актуальність теми, вміння враховувати індивідуальні, вікові особливості учнів, глибина змісту виховного заходу.
	Всього	10	
Підсумковий контроль			
5	Сценарій виховного заходу з психолого-педагогічним аналізом його проведення	3	Прояв умінь студента визначати виховну ціль, завдання, обґрунтовувати тему, мету, форму проведення виховного заходу; глибина, різнобічність розкриття процесу підготовки виховного заходу; наявність умінь до аналізу організації, змісту,

			методики проведення виховного заходу, психологічної атмосфери в колективі; здатність обґрунтовувати доцільність використання методів впливу на учнів; наявність умінь рефлексії, саморефлексії.
6	Оцінка за контрольний виховний захід, який проводиться за присутності класного керівника, методиста, студентів	5	<p>Прояв умінь під час організації заходу (чіткість, організованість, злагодженість у проведенні заходу, готовність дітей до роботи);</p> <p>Здатність визначати зміст виховного заходу (актуальність теми, змістова спрямованість, логічність, послідовність, цілеспрямованість, раціональність у доборі фактів їх осмислення, глибина висновків, зв'язок з життям добір питань для обговорення з дітьми.</p> <p>Рівень методичної підготовки – уміння враховувати вікові та індивідуальні особливості учнів, використовувати оптимальні методи, прийоми впливу, стимулювання їх до активної участі у проведенні заходу.</p> <p>Наявність комунікативних умінь – здійснювати комунікативну презентацію, добирати адекватні прийоми комунікативного впливу, створювати належний мікроклімат в колективі, створювати умови для забезпечення самореалізації особистості, її самоутвердження в колективі.</p> <p>Здатність до аналізу, самоаналізу. Уміння визначати успіхи, недоліки у підготовці та проведенні виховного заходу, їх причини та шляхи усунення.</p>
7	Захист педагогічної практики та оформлення звітної	2	Змістовність, науковість звіту або творчої залікової роботи; глибина проникнення у проблему; доказовість прийнятих рішень, аргументованість; активність, творчість, самостійність студентів; відповіді на

	документації		запитання (повнота, лаконічність, аргументованість).
	Всього	10	
	РАЗОМ	25	

Шкала оцінювання: розширена та ECTS

Таблиця №3

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за розширеною шкалою
		для екзамену, курсового проекту (роботи), заліку, практики
90-100	A	відмінно
82-89	B	дуже добре
75-81	C	добре
67-74	D	задовільно
60-66	E	достатньо
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
1-34	F	неприйнятно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Критерії оцінювання

Оцінка «**відмінно**» – **A (90 - 100 балів)**.

Студент виконав завдання змістового модуля.

Знання й уміння виявляються стійко, рівень їх сформованості свідчить про творчий характер діяльності практиканта, виконані завдання характеризуються оригінальністю.

Під час педагогічної практики виявив: творчий рівень знань з питань виховної роботи; високий рівень самостійності, безпомилкове виконання дій, здатність до перенесення умінь на інші види діяльності, легкість у її виконанні. Робота здійснена студентом на високому рівні (за проведені виховні заходи допускається не більше 10 % оцінених на «Добре», 90% – на

«Відмінно», за умови позитивної характеристики студента-практиканта адміністрацією закладу). Студент демонстрував високий рівень сформованості когнітивних, організаторських, комунікативних, діагностичних, прогностичних умінь, творчо виконував різні види діяльності; креативно застосовував методи виховного впливу; завоював повагу та авторитет серед дітей та педагогічного колективу. На високому рівні провів контрольні виховні заходи.

У студента спостерігається стійка позитивна мотивація до педагогічної професії. Ситуації, які потребують рецензування, аргументації, аналізу, не викликають труднощів. Здатність до адекватної самооцінки яскраво виражена.

Своєчасно здав звітну документацію. При написанні звіту студент виявив: творчий рівень знань з основних педагогічних понять; чіткість та послідовність викладу думок; творчий підхід до оформлення змісту документації.

Під час захисту практики продемонстрував оригінальність, креативність, майстерність у презентації власних проєктів. Представив відео, фото матеріали.

«Дуже добре» – В (80 - 89 балів). Студент виконав завдання змістового модуля.

Мотивація позитивна до процесу оволодіння професійними знаннями і вміннями. Рівень їх сформованості свідчить про продуктивний характер діяльності.

Під час педагогічної практики виявив: продуктивний рівень знань з питань виховної роботи з дітьми, організації діяльності класного керівника; належний рівень самостійності, безпомилкове виконання дій, здатність до перенесення умінь на інші види діяльності, легкість у її виконанні. Виховна робота здійснена студентом на належному рівні (за проведені виховні заходи допускається не більше 20 % оцінених на «Добре», 80% – на «Відмінно», за умови позитивної характеристики студента-практиканта адміністрацією закладу). Студент демонстрував відповідний рівень сформованості когнітивних, організаторських, комунікативних, діагностичних, прогностичних умінь; виконував різні види діяльності; продуктивно застосовував методи виховного впливу; завоював повагу та авторитет серед дітей та педагогічного колективу. На високому рівні провів контрольні виховні заходи.

У студента спостерігається позитивна мотивація до процесу оволодіння педагогічною професією. Ситуації, які потребують рецензування, аргументації, аналізу, не викликають труднощів. Студент самостійно вибирає

алгоритм дій у різних ситуаціях, але із незначними зусиллями. Ситуації, які потребують рецензування, аргументації, аналізу, викликають незначні труднощі. Здатність до адекватної самооцінки яскраво виражена.

Своєчасно здав звітну документацію. При написанні звіту студент виявив: відповідний рівень знань з основних педагогічних понять; чіткість та послідовність викладу думок; належний підхід до оформлення змісту документації.

Під час захисту практики продемонстрував оригінальність, креативність, майстерність у презентації власних проєктів. Представив відео, фото матеріали.

Оцінка **«добре» - С (75-79 балів)**. Студент виконав завдання змістового модуля. Мотивація позитивна, проте нестійка. Рівень сформованості професійних знань і вмінь свідчить про конструктивний характер діяльності студента.

Під час позашкільної практики студент виявив старанність у здобутті знань та вмінь з питань виховної роботи з дітьми, організації діяльності класного керівника. Виховна робота здійснена студентом на належному рівні (за проведені виховні заходи допускається не більше 25 % оцінених на «Добре», 75% – на «Відмінно», за умови позитивної характеристики студента-практиканта адміністрацією закладу). Студент демонстрував відповідний рівень сформованості когнітивних, організаторських, комунікативних, діагностичних, прогностичних умінь; виконував різні види діяльності; застосовував методи виховного впливу; завоював повагу та авторитет серед дітей та педагогічного колективу. На належному рівні провів контрольні виховні заходи.

Студент не завжди самостійно вибирав алгоритм дій у різних ситуаціях. У нього наявні можливості переносу на певних етапах виховної діяльності. Він виконує завдання і розв'язує їх, проте ці розв'язання ще наближені до зразків, які дає викладач. Припускається незначної кількості помилок, виконуючи деякі дії за допомогою викладача, наставника. Ситуації, які вимагають рецензування, аргументації, аналізу, переважно не викликають труднощів, виявляється здатність до адекватної самооцінки власних дій.

Своєчасно здав звітну документацію. При написанні звіту студент виявив: відповідний рівень знань з основних педагогічних понять, конструктивний підхід до оформлення змісту документації.

Під час захисту практики продемонстрував відповідний рівень умінь у презентації власних проєктів. Представив відео, фото матеріали.

Оцінка **«задовільно» - (60-74 бали)** - завдання практики виконано не в повному обсязі, у ході виконання завдань допускалися помилки.

Задовільний рівень свідчить про репродуктивний характер діяльності студента, який виявляється в тому, що практикант виконує визначену поступовість дій, з допомогою викладача.

Під час педагогічної практики студент виявив задовільний рівень знань та вмінь з методики організації дозвілля дітей у літніх оздоровчих установах. Виховна робота здійснена на відповідному рівні (за проведені виховні заходи допускається не більше 40 % оцінених на «задовільно», 60% – на «добре», за умови позитивної характеристики студента-практиканта адміністрацією закладу).

Студент на репродуктивному рівні засвоїв когнітивні, організаторські, комунікативні, діагностичні, прогностичні уміння під час виконання практичних завдань; не виходив за рамки відомих прийомів, а діяв лише за зразком. Мотиви діяльності слабо виражені, нестійкі, низької інтенсивності. Такий практикант висловлює пасивне ставлення до процесу оволодіння педагогічними вміннями, виявляє труднощі в ситуаціях, які потребують рецензування, аргументації, аналізу, не може дати адекватну оцінку власним діям.

Студент не презентував власних проектів. Несвоєчасно та не в повному обсязі здав звітну документацію змістового модуля.

Оцінка «достатньо» - **Е (50 – 59 балів)** - завдання виконано не в повному обсязі та з помилками. Цей рівень свідчить про ознайомлювальний характер діяльності студента. Знання про зміст та поетапність виконуваних дій поверхові. У практичній діяльності допускає неточність виконання ряду дій і операцій, може відтворити визначену поступовість або систему дій лише за допомогою викладача. Не сформовані мотиви професійної діяльності.

Під час позашкільної практики студент виявив задовільний рівень знань та вмінь з питань виховної роботи з дітьми, організації діяльності класного керівника. Виховна робота здійснена студентом на відповідному рівні (за проведені виховні заходи допускається не більше 50 % оцінених на «задовільно», 50% – на «добре», за умови позитивної характеристики студента-практиканта адміністрацією закладу).

Студент на ознайомлювальному рівні засвоїв когнітивні, організаторські, комунікативні, діагностичні, прогностичні уміння під час виконання практичних завдань; продемонстрував низький рівень практичної підготовки до роботи з дітьми в період їх літнього відпочинку і оздоровлення. Не здатний самостійно контролювати та регулювати дії. Не дотримався вимог щодо оформлення документації..

«Незадовільно» – (35 – 49 балів) з можливістю повторного складання оцінюється у тому випадку, коли студент виконав обсяг практичних робіт не менше як на 35 % , виявивши низький рівень знань та вмінь з питань організації та проведення виховної роботи з учнями.

Виховна робота проведена на незадовільному рівні (за умови незадовільної характеристики студента-практиканта адміністрацією закладу та батьків дітей); відсутня систематичність у роботі, допускаються помилки пов'язані зі знаннями особливостей роботи в загальноосвітній школі, методикою проведення виховних заходів;

Студент не здав звітну документацію.

Оцінка **«неприйнятно» F(1 – 34)** з обов'язковим повторним проходженням практики оцінюється в тому випадку, коли студент виконав обсяг практичних робіт менше як на 34 %, виявивши повну невідповідність до педагогічної діяльності.

ІІІ ДОДАТКИ

ДОДАТОК № 1

Функції викладання та етапи підготовки до уроку історії					
Діяльність вчителя та учнів на уроці					
Гностична функція	Конструктивна функція	Організаційна функція	Інформативна функція	Контрольно-облікова функція	Коректуюча функція
Вивчення програм Планування цілей Відбір навчального матеріалу	Планування етапів Відбір прийомів та засобів Визначення форм діяльності, пізнавальних завдань	Організаційно пізнавальна діяльність Запитання та завдання	Викладення матеріалу на уроці за допомогою прийомів та засобів Відбір та методична побудова	Закріплення вивченого матеріалу Систематична перевірка знань та вмінь учнів	Позитивні успіхи та знахідки уроку, якість ефективності організації
. Аналіз ефективності уроку історії					

ВИМОГИ ДО УРОКУ ІСТОРІЇ	<u>Відповідність типу уроку засобам та методам</u>
	<u>Відповідність педагогічного задуму завданням</u>
	<u>Єдність діяльності вчителя та учнів</u>
	<u>Пізнавальна активність учнів. Повноцінність змісту</u>
	<u>Повноцінність змісту</u>
	<u>Науковість знань</u>
	<u>Достовірність фактів</u>
	<u>Відбір головного, усвідомленого</u>
	<u>Мотивація та диференційованість</u>
<u>Виховання інтересу</u>	

ЛИСТ АНАЛІЗУ УРОКУ

Дата _____ Клас _____
 Учитель _____ Предмет _____
 Тема (розділ) _____
 Тема уроку _____
 Мета уроку (навчальна, розвивальна, виховна) _____

Тип уроку (вивчення нових знань; застосування знань і формування умінь; узагальнення й систематизація знань і вмінь; контроль і корекція знань і вмінь; комбінований) (потрібне підкреслити).

Основні етапи уроку

1. Організаційний: _____ хв.

- кількість учнів у класі ___ на уроці ___ спізнались _____
- підготовка учнів до роботи на уроці _____

2. Зовнішня організація уроку:

- своєчасний початок уроку
- дотримання санітарно-гігієнічних норм (так, ні) _____
- раціональна організація робочого місця вчителя та учнів _____

3. Постановка мети уроку _____

4. Організація виявлення знань: _____ хв.

- засоби виявлення якості виконання домашнього завдання всіма учнями _____

- методи опитування (біля дошки, з місця, за картками, виконання завдань, інше) _____

- форми опитування (індивідуальна, групова, фронтальна; письмова, усна) (потрібне підкреслити)

- організація опитування (чітка, зрозуміла, недостатньо чітка, нечітка) (потрібне підкреслити)

- кількість опитаних учнів: усно ___ письмово ___ з місця ___ біля дошки ___ оцінено
- правильність оцінювання _____
- підготовка учнів до сприйняття нового матеріалу _____

5. Вивчення нового матеріалу: _____ хв.

- відповідність матеріалу уроку вимогам програми _____

- методи пояснення нового матеріалу вчителем (словесні, наочні, практичні, репродуктивні, проблемно-пошукові, індуктивні, дедуктивні, під керівництвом вчителя, методи самостійної роботи, пізнавальні ігри, навчальні дискусії, інше) (потрібне підкреслити)

- теоретичний рівень викладу (науковість, логічність, систематичність, послідовність, доступність) _____

6. Закріплення нового матеріалу: _____ хв.

- засоби закріплення: усні, письмові, графічні, практичні роботи, інше _____

- логічна послідовність: за зразком, напівсамостійна, самостійна, творча _____

- різноманітність форм самостійної роботи (з класом, по групах, індивідуально) _____

- результати самостійних і творчих робіт _____
- взаємоконтроль, самоконтроль, самооцінка учнів _____
- виявлення типових помилок _____

7. Підведення підсумків уроку: _____ хв.

- підвів вчитель, учні, не підведені (потрібне підкреслити)
- виділення головного, вивченого на уроці
- шляхи подолання типових помилок _____

8. Домашнє завдання: _____ хв.

- доцільність: дуже складне, спрощене, оптимальне (потрібне підкреслити)
- дозування: велике, мале, оптимальне
- за характером: тренувальне, творче
- диференціація: для сильних учнів, для слабких учнів, загальне для всіх
- інструктування учнів до виконання домашнього завдання (так, ні)

9. Диференційний підхід:

- впродовж всього уроку _____
- робота з сильними учнями _____
- робота зі слабкими учнями _____

АНАЛІЗ УРОКУ

Аналіз уроку з _____ клас _____ дата _____

Вчитель _____ категорія _____ стаж _____

Мета відвідування уроку (методична, дидактична) _____

Всього учнів _____ присутніх _____ запізнилось _____

Тема уроку _____

Основні алгоритми уроку та моніторингу	
Навчально-виховна діяльність учителя	Рівень розвитку
1. Організаційно-вступна частина: - психологічний настрій - організація уваги	
2. Мотивація навчання: - зв'язки опорних знань з невідомими - проблемно-пошукові ситуації	
3. Контроль рівня навчальних досягнень: - фронтальне, індивідуальне опитування - блищопитування	
4. Постановка, обґрунтування мети і завдань уроку: - визначення структури - введення в нову тему	
5. Пояснення нової теми: - відповідність програмі і меті - науковість і доступність - виділення головного - практична спрямованість - робота на перспективу - узагальнення і систематизація - міжпредметні зв'язки - виховний потенціал	
6. Використання методів навчання: - словесні, наочні, проблемно-пошукові,	

навчальні дискусії - усний, письмовий, лабораторний контроль - диференційоване навчання	
7. Закріплення теми уроку: - відпрацювання здобутих знань, умінь, навичок - осмислення змісту навчального матеріалу - творче, практичне використання здобутих знань	
8. Систематизація і узагальнення: - встановлення зв'язків і закономірностей - встановлення логічних зв'язків - перехід від часткових до широких узагальнень	
9. Контроль вивченого на уроці: - визначення ступеня оволодіння навчальним матеріалом - корекція пробілів - тестові завдання 10. Домашнє завдання: - мета, індивідуалізація - інструктаж	
11. Підсумки уроку	
Навчально-пізнавальна діяльність учнів	Рівень розвитку
1. Підготовка до уроку: підручники, зошити, інше	
2. Рівень інтересу до теми	
3. Активність на різних етапах уроку	
4. Увага учнів: - початок уроку - середина уроку - закінчення уроку	
5. Уміння самостійно працювати з підручником, зошитом, картами, посібниками	
6. Рівень креативності (творчості) в пізнавальній діяльності учнів	
7. Розвиток мови, мовлення, володіння предметною термінологією	
8. Сприймання і усвідомлення фактичного матеріалу	
9. Оцінювання рівня навчальних досягнень учнів: - в процесі уроку	

<ul style="list-style-type: none"> - по закінченню уроку - мотивація оцінки 	
<p>Інші нюанси уроку</p>	
<p>1. Психологічно-педагогічні умови уроку:</p> <ul style="list-style-type: none"> - культура спілкування - педагогічний такт - оптимізація навчального процесу - санітарно-гігієнічні умови - дотримання ТБ та умов ОБЖ 	
<p>2. Навчальний кабінет:</p> <ul style="list-style-type: none"> - робоче місце вчителя - естетика оформлення - дидактичний рівень експозиції - технічне, лабораторне забезпечення - навчальна та методична література 	

СХЕМА ПОГЛИБЛЕНОГО АНАЛІЗУ УРОКУ

1. Загальні дані (мета відвідування уроку, школа, клас, тема уроку).

2. Аналіз завдань уроку. Оцінка правильності й обґрунтованості постановки навчальної, розвивальної, виховної мети уроку з урахуванням особливостей навчального матеріалу, місця даного уроку в системі уроків, рівня підготовленості класу. Постановка і доведення завдань уроку до учнів, ступінь досягнутості мети уроку.

3. Аналіз структури й організації уроку. Відповідність структури уроку його завданням. Продуманість вибору типу уроку, його структури, логічна послідовність і взаємозв'язок етапів уроку, доцільність розподілу часу на уроці. Раціональність вибору форм навчання. Наявність плану уроку й організація його виконання. Обладнання уроку. Раціональна організація роботи вчителя та учнів.

4. Аналіз змісту уроку. Відповідність змісту уроку вимогам державних програм, повнота, вірогідність, науковість, доступність викладу. Ступінь морального впливу, виховна спрямованість уроку. Реалізація основних ідей уроку (теми, курсу), розвивальних можливостей уроку в плані формування активної навчальної діяльності, самостійного мислення, пізнавальних інтересів. Підведення учнів до сприйняття нових знань. Вивчення нового матеріалу. Формування нових понять. Актуалізація опорних знань.

5. Організація самостійної роботи учнів. Характер завдань, види самостійних робіт, ступінь складності, варіативність, врахування рівня підготовленості учнів класу. Інструктаж і допомога вчителя. Ступінь засвоєння нового матеріалу. Зв'язок нового з раніше вивченим. Повторення (організація, форми, прийоми, обсяг).

6. Аналіз методики проведення уроку. Визначення обґрунтованості й правильності відбору методів, прийомів і засобів навчання, їхньої відповідності змісту навчального матеріалу, поставленій меті уроку, навчальним можливостям класу; відповідність методичного апарату уроку кожному його етапу і завданням для активізації учнів, розмаїття прийомів і методів, застосованих учителем. Емоційність викладу матеріалу. Ефективність використання наочного матеріалу, дидактичного матеріалу і технічних засобів навчання. Оцінка методичної озброєності і педагогічної техніки вчителя.

7. Аналіз роботи і поведінки учнів на уроці. Загальна оцінка роботи класу. Увага і старанність. Інтерес до предмета. Активність класу,

працездатність учнів на різних етапах уроку. Організація самостійної навчальної роботи учнів, вироблення раціональних прийомів. Оцінка доцільності й ефективності застосованих форм навчальної роботи. Формування загальнонавчальних та спеціальних умінь і навичок. Індивідуальна робота зі слабкими та сильними учнями. Поєднання колективної та індивідуальної роботи. Дисциплінованість класу і вміння вчителя «володіти класом».

8. *Культура спілкування вчителя з учнями.* Дотримання вчителем норм педагогічної етики і такту, оцінка створеного вчителем морально-психологічного клімату в даному учнівському колективі.

9. *Якість знань, умінь і навичок.* Глибина, усвідомленість і міцність знань. Уміння відокремлювати провідні ідеї в матеріалі уроку, застосовувати знання в різних ситуаціях, здобувати за допомогою вже наявних нові знання.

10. *Ступінь оволодіння практичними навичками.* Характер перевірки вчителем знань учнів, види перевірки. Накопичуваність, об'єктивність виставлених оцінок, їхнє мотивування, яке виховує і стимулює характер школяра.

11. *Аналіз домашнього завдання.* Мета, обсяг. Співвідношення обсягу роботи, виконаної на уроці, з обсягом домашнього завдання. Характер домашнього завдання (творчий, закріплювальний, розвивальний) і можливість його виконання. Коментар та інструкція учителя щодо виконання домашнього завдання.

АНАЛІЗ УРОКУ ІСТОРІЇ

1. Науково-історичний профіль:

- об'єктивність викладу;
- точність і правильність викладення історичних фактів, що повідомляються на уроці;
- послідовність викладу;
- повнота викладу;
- відповідність віковим особливостям учнів.

2. Методологічний характер уроку:

- визначення теми, мети і завдання уроку, їх реалізація в ході уроку;
- тип, форма, структурна побудова уроку, розподіл часу на кожний структурний елемент уроку, раціональне його використання;
- використання методичних прийомів з метою активізації пізнавальної діяльності учнів:
 - а) робота з текстом підручника,
 - б) робота з джерелами,
 - в) проблемні ситуації, логіко-пізнавальні завдання.
 - г) використання наочності,
 - д) організація самостійної роботи учнів.
- робота над історичними поняттями та закономірностями;
- робота з хронологією;
- організація роботи з картою;
- організація повторення на уроці;
- встановлення міжпредметних та міжкурсівих зв'язків, зв'язків із сучасністю;
- організація виховної роботи на уроці.

3. Педагогічна поведінка учителя:

- знання вчителем учнів;
- встановлення контакту з класом, організація роботи і дисципліна;
- стриманість, самоконтроль;
- володіння жестами, мімікою, голосом;

- зовнішній вигляд учителя.

4. Характеристика учнів на уроці:

- підготовленість учнів до уроку;
- поведінка учнів;
- інтерес учнів до роботи, активність;
- типова поведінка «сильних», «середніх», «слабких учнів на даному уроці».

5. Висновки.

Характеристика класу та учня складаються на основі власних спостережень учителя-початківця за школярами під час навчальної та позанавчальної діяльності, бесід з учнями, учителями та батьками, вивчення результатів навчальної діяльності учнів, інших методів дослідження і оформлюються письмово за такими схемами:

ХАРАКТЕРИСТИКА УЧНІВСЬКОГО КОЛЕКТИВУ (ХАРАКТЕРИСТИКА КЛАСУ)

1. Загальні відомості про школу, до складу якої входить клас:

- а) місце розташування школи, її санітарно-гігієнічний стан;
- б) як школа впливає на життя населеного пункту, які її взаємовідносини з підприємствами (колективними сільгосппідприємствами);
- в) як налагоджені стосунки з батьками.

2. Структура класу:

- а) кількість учнів, з них хлопчиків та дівчаток;
- б) кількість учнів, які мають одного з батьків у результаті смерті чи розлучення;
- в) наявність членів дитячих організацій (СПОУ, козачата, скаути, пластуни та інші).

3. Характеристика класу як колективу:

- а) взаємодопомога та вимогливість у житті класу, зміст неофіційної думки (що заохочується, що засуджується);
- б) особливості взаємовідносин у колективі, кого і що наслідують;
- в) виявлення почуття обов'язку та відповідальності, боротьба за честь свого класу;
- г) загальні інтереси, дружба і товаришування в класі, відносини між дівчатками і хлопчиками;
- д) негативні соціально-психологічні явища в класі.

4. Типові особливості окремих учнів як членів колективу:

- а) соціальна роль учня у колективі (активісти, лідери, відкинуті);
- б) відмінники та їх взаємовідносини з класом;
- в) дезорганізатори та їх взаємовідносини з колективом (хто знаходиться під їх впливом?);

- г) негативні риси в характері окремих учнів: індивідуалізм, егоїзм, честолюбність, брехливість, лінощі тощо;
- д) аналіз конкретних прикладів впливу колективу на особистість того чи іншого учня і особистості на колектив.

5. Зміст і характер навчальної діяльності:

- а) улюблені уроки і характеристика успішності з окремих дисциплін;
- б) кількість відмінників і невстигаючих;
- в) учні, які не встигають з двох і більше предметів, причини цього невстигання;
- г) переважаючі мотиви учіння (інтерес до знань, бажання проявити себе, прагнення вивести клас до числа найкращих у школі, бажання не засмучувати батьків тощо);
- д) суспільно корисна праця та її місце у позакласному житті колективу, види праці і характер її виконання.

6. Дисципліна в класі:

- а) дисципліна під час уроків і на перервах (порушники);
- б) які прийоми виховання дисциплінованості застосовує вчитель.

7. Участь класу в житті школи.

8. Особистість вчителя та її вплив на клас.

- а) організованість; б) загальна культура; в) організаторські здібності; г) знання психології школярів; д) ставлення класу до вчителів.

9. Загальні висновки:

- а) рівень розвитку колективу;
- б) визначення основних недоліків організації колективу;
- в) шляхи їх усунення.

Характеристика учня

1. Загальна характеристика учня та сімейних умов виховання:

- а) прізвище, ім'я та по батькові;
- б) стан здоров'я та фізичного розвитку;
- в) побутові та сімейні умови (матеріальна забезпеченість, стан вихованості, взаємовідносини між батьками, зміст і форми сімейного дозвілля).

2. Рівень розвитку психічних новоутворень:

- а) самостійність;
- б) самосвідомість та самооцінка;
- в) самоконтроль.

3. Характеристика пізнавальної діяльності учня:

- а) особливості уваги, її зосередженість, стійкість та розпорошеність;
- б) усвідомленість сприйняття матеріалу, швидкість усвідомлення;
- в) особливості пам'яті (переважаючі види запам'ятовування, обсяг та тривалість запам'ятовування);
- г) розвиток мислення (уміння виділяти головне та другорядне, визначати загальні та окремі поняття, порівнювати, узагальнювати, робити самостійні висновки, розглядати явища в їх розвитку, бачити та розв'язувати проблему тощо);
- д) культура мовлення (словниковий запас, правильність та образність мовлення).

4. Емоційно-вольові якості особистості:

- а) вплив почуттів на навчальний процес;
- б) наявність та ступінь розвитку інтелектуальних, моральних та естетичних почуттів; позитивні (наполегливість, витримка, рішучість) та негативні (впертість, залежність від впливу інших) якості особистості.

5. Спрямованість особистості та спеціальні здібності:

- а) інтереси (чим цікавиться, глибина та активність інтересів);
- б) здібності до будь-якої діяльності (музики, технічної творчості, малювання, спорту), в чому це виявляється.

6. Темперамент і характер учня:

- а) особливості темпераменту (рухливість, урівноваженість, збуджуваність);
- б) риси характеру, що формується (правдивість, чесність, скромність);
- в) навички культурної поведінки (гігієнічні, культурні, естетичні).

7. Дисциплінованість:

- а) загальна характеристика поведінки (поводиться спокійно, стримано, виявляє непосидючість);

- б) виконання шкільного режиму (дотримується режиму, порушує ненавмисно або через неохайність, не встигає впоратися у визначений час);
- в) виконання вимог дорослих (за бажанням або за примусом, чи часто відмовляється від виконання та від чого саме);
- г) найбільш типові порушення дисципліни (приклад).

8. Навчальна діяльність:

- а) труднощі в навчальній роботі (переважаючи оцінки та рівень знань);
- б) інтерес до знань та ставлення до навчання;
- в) ставлення до схвалення і зауважень вчителів та батьків;
- г) мотиви та стимули навчання (оволодіння знаннями, прагнення не підвести клас, не засмучувати батьків, побоювання покарання, прагнення відзначитись тощо);
- д) навички самостійної роботи.

9. Трудова діяльність:

- а) ставлення до праці;
- б) побутова праця в сім'ї, участь у шкільному самоврядуванні;
- в) характер участі у суспільно корисній праці;
- г) наявність трудових навичок та умінь;
- д) професійна орієнтованість.

10. Характеристика міжособистісних стосунків учня в колективі:

- а) ставлення до однолітків (з ким товаришує, чи конфліктує з однокласниками, чи користується повагою);
- б) чи надає допомогу членам колективу, кому, яку, як часто;
- в) чи бере участь в обговоренні цілей та завдань;
- г) чи бере участь у захисті честі колективу;
- д) чи вміє підкорятися та віддавати накази;
- е) реакція на суспільну думку та відгуки про колектив.

Література

Рекомендована література до розділу II

1. Абдуллина О.А., Загрязкина Н.И. Педагогическая практика студентов: Учебное пособие для педагогических институтов. — Москва, 1989.
2. Ары́дин В.М., Атанов Г.А. Учебная деятельность студентов / Справочное пособие для абитуриентов, студентов, молодых преподавателей. — Донецк, 2000.
3. Баранков О.Г., Желіба О.В. Шкільний курс історії та методика його викладання: Навчально-методичний посібник. - Ніжин, 2002.
4. Баханов К.О. Організація особистісно орієнтованого навчання. Порадник молодого вчителя історії. — Харків, 2008.
5. Баханов К.О. Організація практики студентів педагогічних університетів з методики навчання історії. — Бердянськ, 2007.
6. Булда А. Педагогічна практика студентів-істориків як фактор професійного становлення // Історія в школах України. — 1999. - № 4.
7. Бутенко Н.Ю. Педагогічна практика: підготовка та реалізація: Навчальний посібник / Н.Ю. Бутенко, Л.М. Грищенко. -Київ, 2005.
8. Вяземский Е.Е., Стрелова О.Ю. Методика преподавания истории в школе: Практическое пособие для учителей. — Москва, 2001.
9. Вяземский Е., Стрелова О. Теория и методика преподавания истории: Учебное пособие для студентов вузов. — Москва, 2003.
10. Горбовская О.И. Методические рекомендации к педагогической практике для студентов исторических факультетов. — Саратов, 1984.
11. Історична освіта і сучасність. Як викладати історію школярам і студентам / За ред. Б. Кубіс. — Київ, 2007.
12. Кіт Г.Г. Навчальна програма з педагогічної практики / Для педагогічних факультетів. - Вінниця, 1999.
13. Книга вчителя історії, етики, основ правознавства: Довідково-методичне видання / Упор. Р.І. Євтушенко, О.В. Галегова. -Харків, 2005.
14. Кожем'яка О.Л. Роль шкільного методоб'єднання в роботі навчального закладу. Методичні та практичні поради. — Харків, 2008.
15. Комаров В.О. Методика навчання історії в школі: Навчальний посібник для студентів історичної спеціальності педагогічних університетів. — Кривий Ріг, 2003.
16. Кондратьєва Н.О. Педагогічна практика студентів вищого навчального закладу III-ГУ рівнів акредитації: Програма / Н.О. Кондратьєва, Н.Б. Хамська, О.П. Яковлева. — Вінниця, 2002.

17. Короткова М.В., Студеникин М.Т. Методика обучения истории. Теоретический курс. — Москва, 1993.
18. Котляр Ю.В., Рагулін В.Я., Шевченко Н.В. Студент у Вузі: Методичні рекомендації по організації навчальної і самостійної роботи студентів. - Миколаїв-Одеса, 2002.
19. Курилів В.І. Методика викладання історії. Курс підвищення кваліфікації вчителів історії: Навчальний посібник. — Харків, 2008.
20. Левітас Ф.Л., Салата О.О. Методика викладання історії. Посібник учителя. — Харків, 2006.
21. Левітас Ф.Л., Салата О.О. Методика викладання історії. Практикум для вчителя. — Харків, 2007.
22. Мізюк В.А., Ульянова Н.В. Рекомендації щодо педагогічної практики з інформатики (Методичний аспект): Методичні рекомендації. — Ізмаїл, 2004.
23. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка: Навчальний посібник. - Київ, 2003.
24. Науково-практичні аспекти організації навчальної і методичної роботи в університеті: Монографія / За ред. В.П. Шевченка. — Донецьк, 2004.
25. Пантелеймонов А.Е., Рыжков В.М. Производственная практика студентов и стажировка молодых специалистов: Учебное пособие для вузов. — Москва, 1987.
26. Педагогічна практика студентів (Посібник) / За ред. А.Д. Бондаря. — Київ, 1972.
27. Педагогическая практика студентов: Учебное пособие / Под ред. В.П. Тарантея. — Минск, 1991.
28. Пидкатицьш П.И. Организация учебно-познавательной деятельности студентов. — Москва, 2005.
29. Підготовка студента до роботи класним керівником. — Київ, 1978.
30. Підготовка студентів до виховної роботи в процесі навчання. -Київ, 1982.
31. Підласий І.П. Як підготувати ефективний урок: Книга для вчителя. — Київ, 1989.
32. Позакласні заходи з історії / Авт.-упор. Ф.Л. Левітас. -Харків, 2004.
33. Позакласна робота з історії. Випуск 2 / Упор. Н.І. Харківська. - Харків, 2005.
34. Решетников П.Е. Нетрадиционная технологическая система подготовки учителей. Рождение мастера: Книга для преподавателей вузов. — Москва, 2000.
35. Семиченко В.А. Психологія педагогічної діяльності: Навчальний посібник. - Київ, 2004.

36. Степанищев А.Т. Методика преподавания и изучения истории: Учебное пособие для студентов высших учебных заведений: В 2 ч. - Москва, 2002.
37. Степанищев А.Т. Методический справочник учителя истории. - Москва, 2000.
38. Студеникин М.Т. Методика преподавания истории в школе. - Москва, 2000.
39. Сучасний урок. Панорама методичних ідей / Упор. Н.І. Харківська. - Харків, 2004.
40. Тиждень історії та правознавства в школі. Випуск 3 / Упор. Н.І. Харківська. - Харків, 2007.
41. Фіцула М.М. Вступ до педагогічної професії: Навчальний посібник для педагогічних вузів. — Тернопіль, 2003.
42. Фіцула М.М. Педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. - Тернопіль, 2002.
43. Цимбалюк І.М. Підвищення професійної кваліфікації: Психологія педагогічної праці: Навчально-методичний посібник. — Київ, 2004.
44. Швидак О.М. Сьогодні студент — завтра вчитель. — Київ, 1987.

Рекомендована література до розділу III

1. Про деякі питання щодо організації виховної роботи у навчальних закладах у 2017/2018 навчальному році Лист МОН 1/9-413 від 27.07.17 року
2. Методика виховної роботи. Курс лекцій / О.В. Столяренко, Н.Б. Хамська, І.Л. Холковська. – Вінниця, 2006. – 172 с.
3. Холковська І.Л. Організація діяльності класного керівника. – Вінниця, 2005. – 224 с.
4. Холковська І.Л. Методика виховної роботи: Практикум. – Вінниця, 2005. – 200 с..
5. Холковська І.Л. Методика виховної роботи: Курс лекцій. – Вінниця, 2005. – 150 с.
6. Галузяк В.М., Холковська І.Л. Діагностичний інструментарій класного керівника. – Вінниця, 2012. – 200 с.
7. Каплінський В.В. Основи виховної діяльності вчителя фізичної культури: навчальний посібник / В.В. Каплінський, І.О.Асауук Вінниця, 2014. – 298 с.

8. Білецька І.О. Методи і засоби особистісно-орієнтованого виховання: навчально-методичний посібник / І.О.Білецька, О.М.Коберник. – Умань, 2009. – 148 с.
9. Демянюк Т. Духовно-моральне виховання особистості: інноваційний підхід / Т.Демянюк, Л.Мельничук, М.Байрамова // Позакласний час плюс. – 2008. - №11. – С.2-44.
10. Каплінський В.В. 100 складних ситуацій на уроках та поза уроками. Шукаємо рішення. Навчально-методичний посібник для майбутніх вчителів. – Вінниця, 2009. – С.99-108.

Додаткова

1. Бех І.Д. Особистісно-зорієнтоване виховання: шляхи реалізації. / І.Д. Бех // Рідна школа. – 2000. – № 1. – С. 10-13.
2. Кембелл Р. Як по-справжньому любити свого підлітка: [пер. з англ.] / Р.Кемпбелл. – Черкаси: Смірна, 2005. – 158с.
3. Крайг Г. Психологія розвитку / Г. Крайг, Д. Бокуш. – 9-е изд. – СПб: Питер, 2005. – 240с.
4. Коваленко С.Є. Сучасні педагогічні технології та їх застосування у виховній роботі закладу / С.Є.Коваленко // Позакласний час плюс. – 2008. - №7. – С.15-26.
5. Ковальова Л. Пріоритетні напрями виховної роботи в школі / Л. Ковальова // Шкільний світ. – 2002. – № 17. – С. 1-4.
6. Максимова Н.Ю. Психологія девіантної поведінки: навчально-метод. посібник / Н.Ю. Максимова. – К.: «Либідь», 2011.
7. Національна програма виховання дітей та учнівської молоді в Україні // Світ виховання. – 2005. - №4. – С.7-30.
8. Підготовка виховної позакласної справи-заходу // Позакласний час. – 2000. – № 30. – С. 43.
9. Рыбакова М.М. Конфликт и взаимодействие в педагогическом процессе / Рыбакова М.М. – М., 1992. – 179с.
10. Селевко Г. Приёмы гуманно-личностного воспитания / Г.Селевко // Педагогическая техника: секреты педагогического мастерства. – 2007. – №5. – С.13 –16.
11. Удич З.І. Психолого-педагогічна готовність вчителя до організації самовиховання старшокласників: навчально-методичний посібник / З.І. Удич – Тернопіль, 2009. – 248с.
12. Щуркова Н.Е. Прикладная педагогика воспитания: учебное пособие / Н.Е. Щуркова. – СПб: Питер, 2009. – 366с.

Інформаційні ресурси

<http://digital.1september.ru/preview/ruk/index.html>

<http://shkola.ostriv.in.ua/publication/code-4549865b05e31/list-cb501b6326>